НАРОДЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ
MUSEE NATIONAL BULGARE

РАЗКОПКИ И ПРОУЧВАНИЯ

II

АПОЛОНИЯ НА ЧЕРНО МОРЕ

FOUILLES ET RECHERCHES

II

APOLLONIE PONTIQUE

СОФИЯ ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА 1948

EDITIONS DU MUSEE NATIONAL BULGARE
NOUVELLE SERIE № 2

FOUILLES ET RECHERCHES

II

APOLLONIE PONTIQUE

SOFIA IMPRIMERIE D'ETAT 1948

ИЗДАНИЯ НА НАРОДНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ
НОВА СЕРИЯ № 2

РАЗКОПКИ И ПРОУЧВАНИЯ

II

АПОЛОНИЯ НА ЧЕРНО МОРЕ

СОФИЯ ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА 1948

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА-ШУМЕН

11234

4

НАР. БИБЛИОТЕКА-ШУМЕН
ДЕПОЗИТНИ
19..УР...г. №...

Пров. 1957 г.

ПРЕДГОВОР

Музеят, който притежава най-много антични вази в света е Ермитажа в Ленинград. Той има 12.000 вази, които произхождат, всичките, от некрополите на старогръцките колонии по северните брегове на Черно море. Русите са започнали разкопаването на тия некрополи още в първата половина на XIX век. По нашия черноморски бряг античните некрополи стоят неразкопани. Хиляди вази, глинени статуйки и различни предмети за украса, които сами могат да образуват един голям музей, музей в европейски мащаб, лежат под земята. А с стариите, които лежат под земята на нашата страна ние можем да образуваме в София един от най-големите музеи в Европа.

С тая мисъл тръгнахме ние през пролетта на 1946 год. да търсим местонаходището на античния некропол в старата Аполония—в Созопол. Музейният комитет на Народният археологически музей беше взел решение да се предприемат разкопки в в тоя град в връзка с плана на Руската академия на науките, за която изследването на северното черноморско крайбрежие е свързано с задачата да се покаже, че местното население в древността е имало своя култура и че не е било елинизирано напълно, както мислеха едно време известни историци. Тая задача стоеше и пред нашата наука. Касаеше се да се попълнят резултатите от руските изследвания в това направление. Ето защо трябваше да бъдат възприети разкопките.

Ние имахме щастие. На 22 Май, като изгледвахме вътрешността на морския бряг между Коренята и квартала на бежанците, ние попаднахме на античния некропол на древната Аполония. Там войскови части настанени през 1944 год. от фашисткото правителство пред страха от руски десант, бяха правили окопи. В изринатия пясък ние открихме два къса от антична керамика. Малко по-далече, при изградената с камъни и циментирана отгоре яма за животни, открихме трети фрагмент. Това беше мястото на некропла На 3 юли, след тридневни разкопки, нашите разкопвачи попаднаха на първите гробове. Няколко дена след това пристигнахме и ние за да поемем същото ръководство на разкопките.

Откритият некропол не е единственият некропол, който се намира в околностите на стария град, нито е единственият обект за разкопване в него и вън от него. Аполония е стар град. Тя е била основана наверно в края на VII в. преди нашата ера от йонийци, жители на града Милет, в Мала Азия. В края на VI и през V век тя е била, както откритите паметници ни казват, в пълен разцвет. Нейните жители са издигнали в светилището на Аполона голяма бронзова статуя на тоя бог, работена от прочутия скулптор Каламис. От края на VI в. е извънредно хубавия надгробен релиеф на Анаксандра, намерен в Созопол и който се пази в Народния музей в София. За съдбата на града през време на македонското господство, както и върху неговата по-късна история се знае малко. Римляните, които го завладяват в 72 год. преди нашата ера, са го ограбили. Те пренесли в Рим и статуята на Каламис. Градът западнал.

Днешният Созопол е построен върху развалините на античния град, от който в тънкия културен слой върху скалите е останало много малко. Разкриването на некрополите на града, които са извън неговата черта, ще ни осветли единствено върху съдбата му. Той ще ни отговори и на въпроса, който ни интересува: отношението между двата етнически елемента, които са се борили там—от една страна колонистите гърци, носители на робовладелския строй и на еленската култура, и от друга траките, които са заобикаляли от всички страни стария град.

Разкопките на некропола в Созопол се произведоха през 1946 г., под ръководството на уредника на старовековния отдел на Музея г. Иван Венедиков, при помоща на неговия асистент г. Теофил Иванов и на асистента от Софийския университет г. Георги Михайлов. Мъчно можем да намерим думи, за да похвалим извънредно добросъвестната работа на младите учени. Те работеха по най-съвършените методи за разкопване, които изобщо съществуват. Тяхната работа е отлична, както читателят ще се убеди след като прегледа тая книга.

Но когато говорим за самите разкопки, ние не трябва да забравяме, че тяхото извършване стана само благодарение на грижите на Отечественофронтовската власт за науката на нашата Народна република. Фашистките правителства бяха довели изследователската дейност на Музея до пълен застой. Само благодарение на културната политика на Отечественофронтовските правителства и на основателя на Отечествения фронт и сегашен Министър-председател, другаря Георги Димитров, изследователската дейност на Музея можа да бъде подновена и можа да даде скромните, но значителни в наш мащаб, резултати, част от които съдържа тая книга.

Никола Мавродинов
Директор на Народния археологически музей в София

РАЗКОПКИТЕ В НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ ПРЕЗ 1946 г.

ИВАН ВЕНЕДИКОВ

РАЗКОПКИ И ИЗДИРВАНИЯ В НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ ПРЕДИ 1946 г.

Аполония на Черно море от доста отдавна е будела интерес с археологическите си паметници. Първите разкопвачи на нейния некропол са, разбира се, чужденци. В 1885 г. гръцкият консул в Бургас М. Гомфас е направил първите проучвания. В 1895 г. в града съвсем случайно е била намерена прочутата по своята старинност и художествена изработка надгробна плоча на Анаксандър[1]. Тази находка е дала повод с още по голям интерес да се търси некрополът на античната Аполония и в 1904 г. отново един чужденец, френският консул в Пловдив Degrand, започва разкопки. Той е копал в местността Колокита, която се намира на около 4 клм. далеч от Созопол, на морския бряг. Една част от материалите намерени при тези разкопки са били пренесени в Лувър, а друга в Народния археологически музей в София. Непубликуваният доклад за разкопките на Degrand както и материалите, намерени от Гомфас, са били използувани от G. Seure, който ги е публикувал.[2]

Четири години по късно още един чужденец, руският консул в Бургас княз Шаховски,[3] е предприел нови разкопки. Той е копал в местността Каваците, в лозята до морския бряг. Тук той попаднал на гробове, но за съжаление не е публикувал намерените на това място материали, както не е публикувал и материалите намерени по същото време от него в могилите по склоновете на височините Св. Илия и Св. Марина[3].

Все с цел да се установи нещо по точно за местоположението на некропола на античната Аполония и дали действително Шаховски е попаднал на него, през 1912 г. Б. Филов е направил малки сондажи[4].

За определяне местонахождението и границите на некропола в същност най-много помагат случайните находки, които са били открити по късно. Така през 1927 г. при почистването на Созополското пристанище от дъното му били изровени множество отделни фрагменти или цели съдове от печена глина[5]. Едничкото обяснение на присътствието на този огромен материал на морското дъно е, че той произхожда от различните гробове от некропола на античната Аполония на измития на това място морски бряг. За това свидетелствува факта, че материалите са от различни времена, а също така, че и пристанището се намира до градските стени на Аполония, пред които вероятно са се намирали най-старите и следователно и най-интерсните гробове.

От намерените в пристанището материали 384 съда от печена глина са били прибрани веднага в музея в Бургас. От тях в последствие 17 са били пренесени в Народния археологически музеи в София, където се пазят и сега (старовековен отдел под №№ 6272—6288). Само една малка част от тази голяма и важна находка е била публикувана[6].

---

[1] Д. П. Димитров ГСУИФФ, XXIX, (1942—1943) 1.

[2] Archéologie thrace, A XIX, 1924, 316 сл.

[3] В инвентарната книга на старовековния отдел при Нар. арх. музей в София са вписани през 1909 г. десет глинени съда с местонахождение гр. Созопол, инв. 4489—4499. Наверно те произхождат от разкопките на Шаховски.

[4] Б. Филов, ИАД III, 316 Сондажни разкопки при Созопол.

[5] За находката е съобщил Ив. Пандалеев, ИАИ V 1928—29, 328.

[6] Ив. Велков, ИАИ VIII 1934, 461; Хр. М. Данов, ИАИ XII 1938, 189 сл., 200

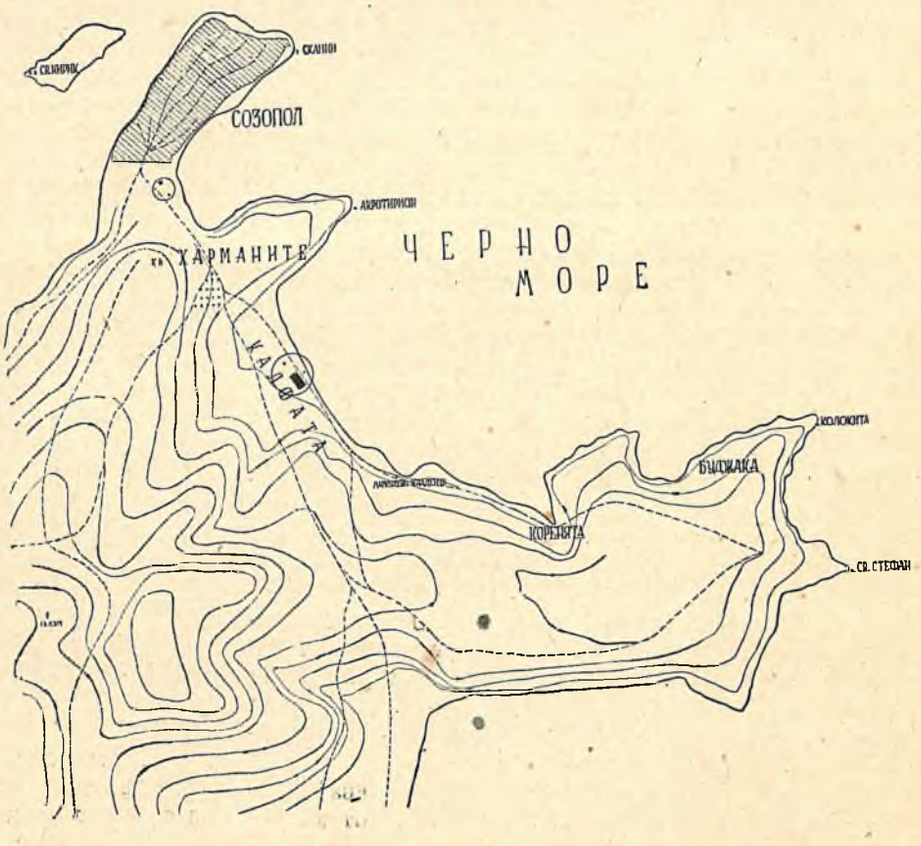

Обр. 1. Карта на Созопол и околността му.

Освен това известна е и една друга гробна находка в местността Каваците, където през 1937 г. е бил открит един гроб. През следващото лято в местността Калфа, при копане на гробница за погребване умрели животни са били открити четири гроба, произхождащи, както предишния, от IV в. пр. Хр. Някои от намерените тук съдове от печена глина са били прибирани в общината в Созопол, откъдето по-сетне бяха взети и пренесени в Народния археологически музей в София (стар вековен отдел №№ 7170 и 7496—7498).

От всички тези любителски разкопки и случайни находки е трябвало естествено да се стигне до заключението, че некрополът на Аполония се е простирал от пристанището на Созопол до местността Колокита, все край брега на морето, по една ивица дълга не по малко от 4 клм.

Допълнителните проучвания, които направи директорът на Народния археологически музей г. Мавродинов, както и на участниците в разкопките, установиха с сигурност гробове на доста места по тази крайбрежна ивица. Обр. 1.

На около 150 м. от пристанището, при правене на чешма за сградата, в която се помества градското казино, е бил намерен и унищожен от работниците античен гроб. Близо до него в 1945 г. е била открита хубава гробница, изработена от дялани блокове от бял мрамор и украсена с надгробна плоча с надпис[1].

Откриването на гробницата е станало при полагането на основите на работилницата при консервената фабрика в Созопол. Мястото на тази фабрика се намира към Созополския залив. На другата страна на шийката, която свързва полуострова на Созопол с континента — северната, където се намира градската църква и плажът, са разположени гробищата от ново време — до Освобождението. Изглежда обаче, че тези гробища, поне в онази им част, която се простира под сегашния парк, на изток от църквата, са направени върху по-стари гробове, защото при един по млък сондаж тук се намираха фрагменти от позлатен венец от бронз, каквито обикновено се поставят в древността на главите на умрелите. При правене на изкопи за основи на вилите, които се намират на възвишението над парка, работниците много често са се натъквали на гробове. За съжаление обаче, не са се взели мерки тогава да се направи изследване и да се установи дали и тези гробове са от ново време, или са антични. Много е вероятно те да произхождат от средновековието.

В мястото малко по на изток от тези вили, застроено с бежански къщи и известно под името Харманите, не се намираха гробове, но в непосредствено съседство с Харманите, при сегашните гробища на Созопол, са били открити няколко. Няколко надгробни плочи от такива гробове произхождат от края на V или началото на IV в. пр. Хр. и са намерени край самото бежанско поселение. Че действително дотук се е простирала част от античния некропол на Аполния, се вижда от една интересна находка в градината на Янаки Хрусанов. Тук е била намерена, поставена върху гробница от бял варовник, хубава надгробна плоча.

При копане за водопровода, който идва от изток и минава през Харманите, по пътя от местността Калфа до Харманите, на много места са намирани антични гробове. Тези гробове стават много чести в местността Калфа. На същото място поради чести разкопавания за вадене на пясък, при прекопаване на лозя или при поправки на водопровода на Созопол, на повърхността са излезли фрагменти от антични съдове от печена глина; те, както и изброените по-горе намерени тук находки, станаха причина да се избере като най-подходящо за изследване точно това място.

Още по на изток гробове са били намерени и в околността на т. н. Маркулево кладенче и освен това в местата, за които вече се говори в връзка разкоките на Degrand и Шаховски. Обр. 2

От всичко казано до тук се вижда, че некрополът на Античната Аполония заема значително пространство от крайбрежието. Той е разположен в земя, заета от пясъци и поради това необработвана. Крайбрежната ивица, по корто се намират гробове, е дълга около 3 клм. При тази дължина широчината ѝ очевидно не е голяма, но все пак трудно е да се определи точно. Само при Харманите некрополът напуща брега, който тук е висок, и се спуща зад него в сегашните гробища.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА РАЗКОПКИТЕ

Разкопките започнаха в местността „Калфа“, където, както вече се видя, са били открити наймного гробове.

Това име вероятно е произлязло по името на някой собственик на мястото, както изглежда от обясненията на местните жители. Местността е разположена на около 2·5 клм. от Созопол. През зимните бури морските вълни проникват дълбоко в нея. Те събарят морския бряг на стотина метра в сушата и чак тогава се разбиват във една втора тераса, която не могат да залеят. Именно върху нея се започнаха разкопките на 50 м. източно от животинската гробница, за която вече се спомена по-горе, на около 150 м. от морския бряг и на приблизително същото разстояние от низките глинести хълмове, които заграждат Калфата от югозапад.

Низки храсти и лозя покриват тези малки хълмове и достигат чак до мястото на разкопките; повечето от лозята са запустели сега поради пораженията, които филоксерата е нанесла върху тях. Възстановяването им, обаче, върви доста бързо и сигурно подир известно време цялата местност ще бъде отново засадена. Поради това желателно е да се побърза с разкриването на некропола поне в тази част, която още не е засадена отново с лозя.

Разкопките предприети на това място траяха два месеца — юли и август, като за работници бяха привлечени, със съдействието на бургаския РМС, ученици от бургаската мъжка и търговска гимназия, придружени от свой учител-ръководител. Грижата да се разквартируват и продоволствуват младите работници легна до голяма степен върху научните ръководители на разкопките, които трябваше да се грижат освен това за набавяне на инструменти за копане и колички.

През време на самите разкопки се явиха някои непредвидени мъчнотии. Изхвърлянето на изкопаната пръст надалеко се оказа невъзможно. Пластът, който трябваше ди се разкопае, беше целия песъчлив и количките не можеха да се движат. Липсата

[1] Виж по-долу Г. Михайлов, Надписите и пр. № 7.

ПЛА
НА
НЕКРОПОЛА НА
РАЗКОПКИТ
PLAN DE LA NÉCROPOLE

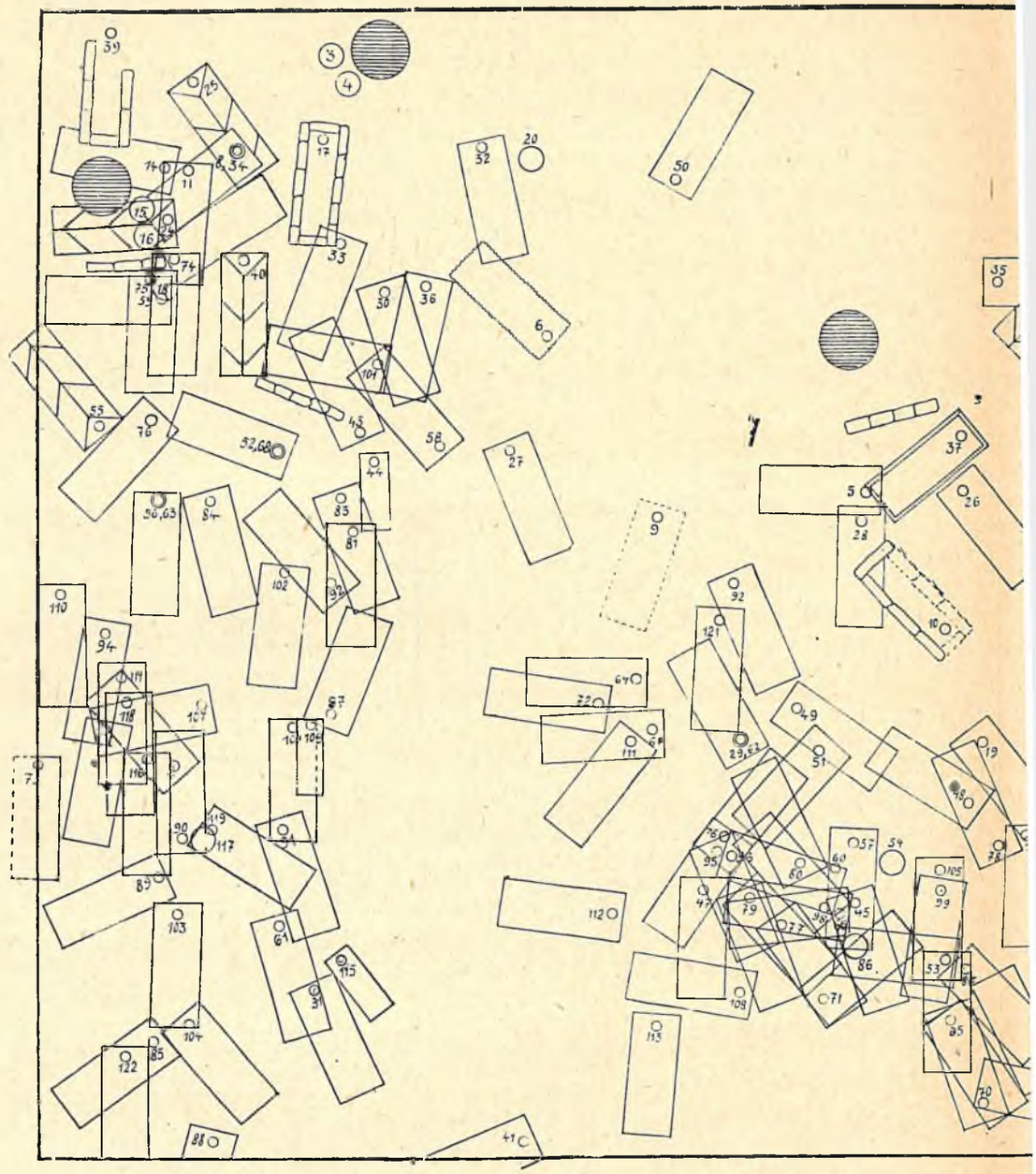

Обр. 2. — ОБЩ ИЗГЛЕД НА МЕСТНОСТТА „

ЛАН
НА
А НА АПОЛОНИЯ
ОПКИТЕ – 1946 Г.
OPOLE D'APOLLONIE DU PONT

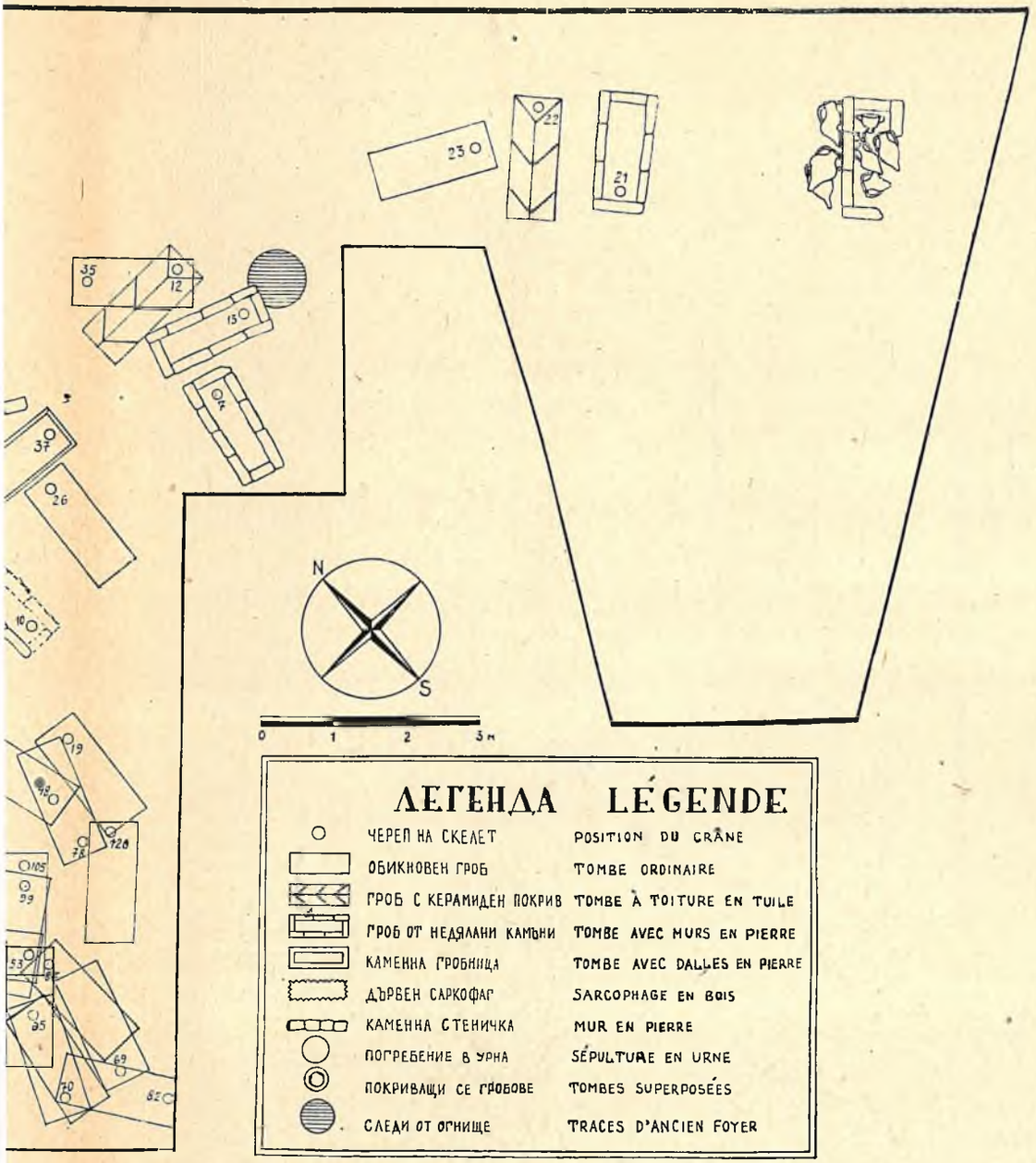

ЛЕГЕНДА LÉGENDE

ЧЕРЕП НА СКЕЛЕТ	POSITION DU CRÂNE
ОБИКНОВЕН ГРОБ	TOMBE ORDINAIRE
ГРОБ С КЕРАМИДЕН ПОКРИВ	TOMBE À TOITURE EN TUILE
ГРОБ ОТ НЕДЯЛАНИ КАМЪНИ	TOMBE AVEC MURS EN PIERRE
КАМЕННА ГРОБНИЦА	TOMBE AVEC DALLES EN PIERRE
ДЪРВЕН САРКОФАГ	SARCOPHAGE EN BOIS
КАМЕННА СТЕНИЧКА	MUR EN PIERRE
ПОГРЕБЕНИЕ В УРНА	SÉPULTURE EN URNE
ПОКРИВАЩИ СЕ ГРОБОВЕ	TOMBES SUPERPOSÉES
СЛЕДИ ОТ ОГНИЩЕ	TRACES D'ANCIEN FOYER

НОСТТА „КАЛФА“ С РАЗКОПКИТЕ

на дървен материал на мястото попречи на използването на количките, които биха могли да се движат и по път от дъски, ако можеше да се направи такъв път и те бяха изоставени. При това положение на нещата единственият начин да се изхвърля пясъкът беше, да се прехвърля няколко пъти от ръка на ръка, а това забави извънредно много копането.

Освен това песъчният пласт затрудняваше разкопките и по друга причина. Отвесните стени на изкопа се срутваха веднага щом изсъхнеха и з трупваха крайщата му. Това стана особена спънка, когато се стигна до по-голяма дълбочина.

Друго едно сериозно затруднение бе вълнообразният характер на местността, който изглежда е бил такъв и в древността. Оказа се, че целият изкоп, дълъг 20 м. и широк 16·5 м. е направен върху склоновете на една дюна, поради което югоизточната страна е по-висока от северозападната страна с 0·80 м.

Със глинеста земя откъснал се от близките хълмове и попаднал върху пясъка затрудни с твърдостта си още повече воденето на разкопките.

Ако, обаче, песъчливият пласт, в който се правеше изкопът беше спънка за копането, той се яви като непреодолима пречка за статиграфското изследване на некропола. Целият пласт от пет метра височина се оказа изпълнен с пясък, който не се сгъстяваше повече никъде. Само в съвсем редки случай при опитване с дървена пръчка можеше да се разпознае по дълбочината на която потъва пръчката при силно натискаие, къде е имало гробен изкоп и къде не. В гробните изкопи тя потъваше малко по-леко. Естествено при тези условия за каквото и да е стратиграфско проучване не може да се говори с положителност, особено пък, като се има предвид, че гробовете са били изкопавани в един терен, който вятърът постоянно е променял, вдигайки пясъкът от едно място и пренасяйки го на друго.

ПРОУЧВАНИЯ В ГР. СОЗОПОЛ

По същото време когато се правеха разкопките, се предприеха и щателни проучвания в самия град Созопол, като беха претърсени най-внимателно всички къщи и дворове, за да се издирят неизвестни находки, с каквито обикновено изобилствуват градове застроени върху антични селища.

Днешният Созопол е построен изцяло върху античния град. Модерните постройки и особено по старите, са направени от античен материал, който и досега се намира в изобилие при полагане основите на някоя нова къща или при правене на изкопи. Могат да се видят в града много къщи иззидани от хубави мраморни или варовникови добре издялани блокове. Това се наблюдава особно често около сградата на общината и църквата Св. Георги. Това вторично използуване на архитектурните материали е станало причина да бъдат унищожени много колони, архитрави, надписи и др. подобни. Местните зидари, според собствените им думи, са начупили или вградили в основите или стените на Созополските сгради голям брой надписи, какъвто е случая и с надпис 13.[1]

Много материали от хубав мрамор и варовик са били извадени преди години и продадени от двора на· госпожица Кокона Михайлова х. Николова. За тях не се знае повече нищо. Ако се съди по това, обаче че между тях се е намирал и известния надпис на Ройметалк, пазен до 1946 г. там, а сега пренесен в музея в Бургас, може да се заключи, че с продажбата на този камък е бил унищожен ценен и хубав археологически материал — една непоправима загуба за бъдещите проучвания на Аполония.

В съседство с тази къща се намира къщата на Тодор Карадиамандов, построена от хубаво одялани антични блокове. Над вратата на приземния етаж, който служи за обор и зимник, е вградена част от архитрав, дълга 1·32 м. украсена с яйцевиден орнамент. Друга по-малка част от подобен архитрав е вградена към страната, която гледа към улицата.

В двора на същата къща, при копане за водопровод са намерени преградни каменни плочи от олтаря на ранно християнска базилика и един византийски надпис.

На изток през една улица над вратата на къщата на Вълчо Арабаджиев (Краев) е вградена пак част подобен архитрав с евбейска кима, счупен на две; този фрагмент е дълъг 1·32 м. А при близката до тази къща постройка на ихтиологическата станция се намира един груб дорийски плинтос с размери 0·65 м. × 0·67 м. × 0·17 м., намерен пак тук някъде наблизо.

Тук, в тази част на Созопол, се е намирал вероятно античния център на града през елинистическата и римска епоха — агората, със всички общетвени постройки, а може би и храмовете, между които и прочутия храм на Аполона. По всичко се вижда, че тези постройки са били доста импозантни. Те показват значително благосъстояние.

В града, въпреки щателните издирвания, не се намериха много надписи. Най-напред се установи съществуването на два известни вече надписа. Нови надписи бяха намерени в църковата Св. Яни (11, 12) употребени като подови плочи. В зида, който е обграждал църквата, се е намерил по рано и надпис 13. Тук, при тази църква, се намира и най-високото място на полуострова, поради което може да се предположи, че тук е бил акрополът, ако разбира се изобщо градът е имал акропол, тъй като Аполония е от всякъде защитена естествено и стените край морето и на шийката на полуострова са й били сигурна защита.

Надпис 11 се намери в двора на къщата на Стоян Ходжов и сега се пази в Бургазския музей.

Това са останките от старата Аполония. Къде по по-рано се намирало селището, което е носело името Антия, както Плиний и Стефан Византийски съобщават, че се е наричал градът, преди да бъде основана колонията на милетчани, Аполония, е трудно да се каже. Като се вземе предвид, обаче, че Антия е била вероятно тракийско селище, едва ли може да се помисли, че старите траки, които не се отличавали с мореплавателски способности, са се поселили в тесния полуостров, в който се намира сега Созопол. Вероятно селището е било някъде наблизо, може би при днешната Атия, в което име без съмнение ще трябва да се види едно продължение на античното Антия.[2]

[1] Виж по-долу Г. Михайлов. Надписите.

ГРОБОВЕ И НАХОДКИ

В цялото разкопано пространство на дълбочина до 1·20 м. не се откри нито един гроб. На по-долната тераса, обаче, случайно бяха разкрити два гроба на дълбочина 0·80 м. — дълбочина при която на мястото на разкопките излиза само пясък, без никакви керамични фрагменти.

Гроб 1. Този гроб се намира на около 20 м. северно от разкопаното пространство. Тук на дълбочина към 0·80 м. се откри низка стеничка изградена в кръг с диаметър 3·75 м. и височина 0·50 м. Тя е построена с три реда недялани камъни, като северната страна на кръга е оставена разградена по едно протежение от 2 м. — сигурно вход.

На 0·40 м. по дълбоко в средата на заграденото пространство се намери голяма вр ъ ч в а от печена глина, поставена легнала на едната си страна, със устието на север и дъното на юг. Тя има следните размери: височина 1·80 м. диаметър на устието 0·67 м. дебелина на стените 0·03 м. при устието 0·15 м. Дъното на вр ъ ч в ата завършва с клин дълъг 0·12 м. и с диаметър 0·14 м. Устието ѝ беше затворено с капак от печена глина, кръгъл с диамерър 0·70 м. дебел 0·035 м. Обр. 4.

Обр. 3. Разкопките на некропола

Във вр ъ ч ват а се оказа с глава на север, към отвора, скелет разположен по цялата ѝ дължина. Под лявото рамо на скелета се намира л а к р и м а р и й с височина 0·116 и диаметри на устието 0·025, на корема 0·064, на дъното 0·026 м. Инв. 7216.

Обр. 4. Погребение във вр ъ ч ва

Гроб 2. На около 20 м. от първия гроб на 5 м. от високата тераса върху която се правеха разкопките, през време на работата, при вадене на пясък, работници откриха един друг гроб. Гробът беше покрит с керемиди. От тях 6 образуваха островръх покрив с две стрехи от по три керемиди на северозапад и югоизток. От сключването на тези двс стрехи на северозиток и югозапад остават два триъгълни отвора, които бяха с закрити с по една керемида. Всичките керемиди бяха с еднакви размери: височина 0·66 м. широчина 0·57 м. дебелина 0·02, от трите страни с профил дебел 0·045 м. Подобен гроб виж при обр. 11.

Под к е р е м и д е н а т а покривка се намери скелет на възрастен човек с глава на североизток. Върху долната челюст на скелета беше поставена малка бронзова монета, сечена в Аполония, в средата на II в. пр. Хр. Освен това, разхвърляни около скелета, се намериха следните предмети:

1. Паничка от печена глина с червен цвят, вис. 0·037, диаметри на устието 0·11, при дъното 0·086 м.

2. Паничка от печена глина покрити с черен фирнис с издути страни, вис. 0·035 м. диаметри: на устието 0·06, на корема 0·075 м.

3. Съдче с чучурче от печена глина с червен цвят, високо 0·055, без дръжката 0·043 м. диаметри на горния отвор 0·017, на корема 0·05 м. Инв. 7196.

Всички останали гробове бяха открити в изкопа, който беше направен, като постепенно се вдигаше пясъкът по цялото разкопавано пространство. Без по значителни празнини те се явяваха ту по гъсто, ту по-рядко до дълбочина 4·50 м.

ГРОБОВЕ НА ДЪЛБОЧИНА МЕЖДУ 1·20 И 2·80 м.

При разкопаването на гробовете на дълбочина между 1·20 и 2·80 м. се установиха цели редици гробове, разположени едни върху други. Очевидно

Обр. 5. Погребение с изгаряне в урна

тези от тях, които са по-нови, са в по-горните редици, а по старите — в по долните. Ето и самите гробове по реда на изравянето им.

Гроб 3. В този гроб се намери единственото погребение с изгаряне извесно до сега в некропола на Аполония. Това погребение се оказа на много плитко в земята, само на 1·20 м. дълбочина. Изгорените кости са прибрани в урна. Такива погребения се намират обикновено на по-плитко от останалите гробове.

Урната на гроб 3 е с доста оригинална форма. Обр. 5 и 6. В същност това са две съвсем еднакво голями паници от печена глина, захлупени с устието една върху друга, така че едната да послужи за урна, а другата за неин капак. Паниците са високи 0·126, с диаметри при устието 0·319, при дъното 0·11 м. Така пригодената своеобразна урна се указа изпълнена със силно обгорени кости от трупа на възрастен човек. Инв. № 7157. Между костите нямаше никакви остатъци от пепел или въглища. Те бяха смесени със следните предмети от печена глина Инв. 7157а.

1. Кръгъл предмет от печена глина вис. 0·025 с диаметър 0 046 м. Върху лицевата страна е издълбан с острие кръг, в който са изработени седем пъпки с кръстче върху тях. Пъпката в средата е най-висока. На опакото е издълбан с острие кръг. Обр. 7.

2. Подобен предмет от печена глина със сив цвят, вис. 0·015 с диаметър 0·046 м. Върху лицевата страна има издълбан с острие кръг, в който по повръхността са направени 30 дупчици. Обр. 7.

Обр. 6. Същото погребение (урната отворена)

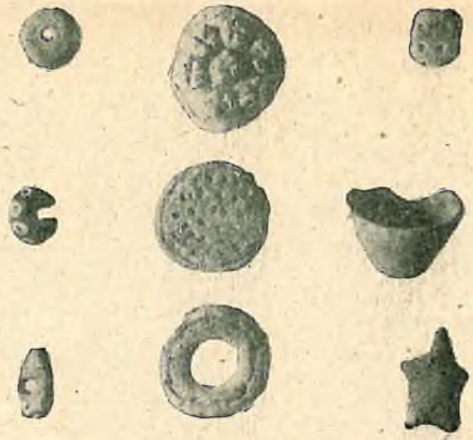

Обр. 7. Предмети намерени с костите в същата урна

3. Пръстеновиден предмет от печена глина, висок 0 019 м. с диаметри: външен 0·044, вътрешен 0·022 м. На лицевата му страна е издълбан с острие кръг, разделен на равни части от 9 дупчици прободени върху него. От опакото е издълбан само кръг. Обр. 7.

4. Прешлен от печена глина вис. 0 017 с диаметър 0·025 и кръгла дупчица с диаметър 0·004 м. Обр. 7.

5. Малка работена на ръка паничка от печена глина вис. 0·027 с диаметри при устието 0·046, при дъното 0·022 м. Обр 7.

6. Малка тежест от печена глина, с дупчица по средата, вис. 0·029, дупчицата с диаметър 0·05 м. Обр. 7.

7. Вероятно амулет от печена глина, вис. 0·04 м. с пет издатъка, които напомнят главата и крайниците на човешкото тяло. Единствен от всички предмети в урната само този носи следи от изгаряне, които едва ли се дължат на силно опичане. Обр. 7.

8. Грубо изработено зарче от печена глина вис. 0·021 м. При поставяне числата по страните му не се спазва никакъв принцип. Точките на страните са направени с най-обикновени дупчици. Обр. 7.

Всички до тук описани предмети са изработени от печена глина със сив цвят, на ръка и са слабо изпечени. Освен тях в урната се намери и още

Обр. 8. Урна

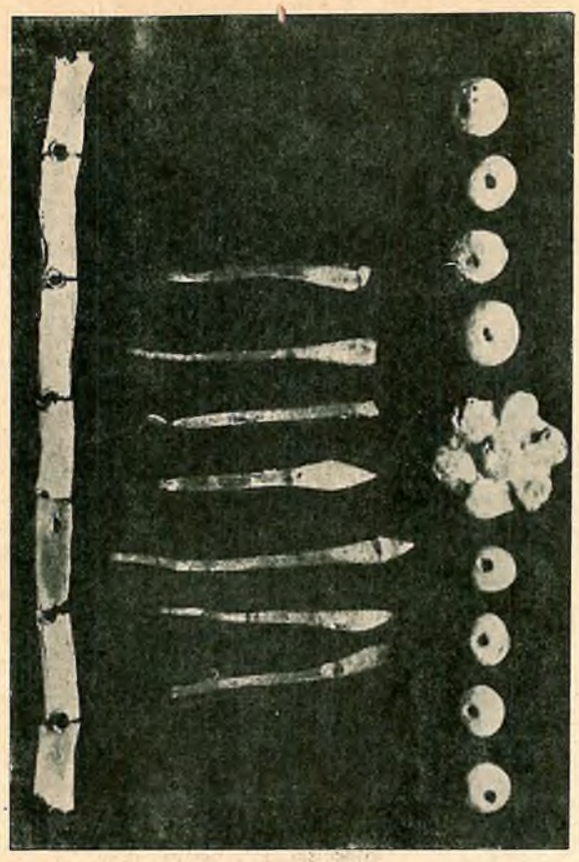

Обр. 9. Остатъци от венец

един предмет изработен от стъклена паста. Това е едно манисто от стъклена паста с вис. 0·022 м. синьо с инкрустирани върху него бяли колелца.

Гроб 4. На около 0·80 м. от урната в предишния гроб се намери още една урна. Тя е направена пак от печена глина, вис. 0·26 м. с диаметри: на устието 0·115, на корема 0·276 и на дъното 0·15 м. От двете страни урната има дръжки, извити, с по един неподвижен пръстен в средата. От всяка страна на дръжките стърчи по една брадавица. Като неин капак е употребена паница, вис. 0·085 с диаметри при устието 0·19 при дъното 0·09 м. инв. 7153. Обр. 7

В урната, Обр. 8, се намериха кости от трупа на възрастен човек, които не са били подлагани на изгаряне. Те са били прибрани след изгниване на трупа.

Все в урната при костите беше намерен един лакримарий, вис. 0·14 с диаметри: на устието 0·028, на корема. 0·062, на дъното 0·026 м. Той е направен от хубаво изпечена сива глина. Инв. 7215.

Освен това в нея имаше остатъци от венец, който е увенчавал главата на покойника. Листата на венеца са били изработени от тънка бронзова тенекия, а плодовете от печена глина. Листата и плодовете са били сухо позлатени. Те са се прикрепяли към една оловена лентичка, която е опасвала главата и е била широка 0·005 и дебела 0·001. Докато другите запазени плодове са обикновени топчета от печена глина с дупчици за забождане на телчетата, един от тях има доста особена форма. Обр. 9. Той представлява малък, нисък пресечен конус, вис. 0·007 с диаметри при основите си 0·011 и 0·007 м. Широката му основа е изработена на пъпчици, като повърхността на малината или къпината.

Инвентарът на гробовете 3 и 4. Цялото пространство между двете урни (гроб 3 и 4) беше заето от близо един до друг поставени най различни съдове от печена глина, всички изработени от слаб материал, повечето зле изпечени и поради това силно повредени.

1. Дъно от хубаво изработена връчва, островърхо с топка на края.

2. Три амфори, разчупени и дъната им липсват.

3. Фрагменти от голям разпаднал се съд от печена глина.

4. Фрагменти и от канички от печена глина:

а) от сива печ. глина, вис. 0·18 м.
б) от сива печ. глина, вис. 0·16 м.
в) от червена печ. глина, вис. 0·15 м.
г) от червена печ глина, вис. 0·12 м.
д) от сива печ. глина, вис. 0·18 м.
е) от сива печ. глина, вис. 0·26 м.
ж) от сива печ. глина вис. 0·14 м.
з) от сива печ. глина, с хоризонтални канелюри при устието, вис. 0·11, диаметър на дъното 0·06 с.
и) от червена печ. глина, вис. 0·16, диаметри на устието 0·08, на корема 0·13, на дъното 0·075 м.

Само последните две канички са запазени по цели.

5. Паница с форма на пресечен конус, вис. 0·11, с диаметри 0·23 и 0·091 м.

6. Фрагменти от други 4 съда с неизвестна форма.

7. Киликс, вис. 0·065, диаметър при устието 0·11, при дъното 0·057 м., покрит с черен фирнис; едната му дръжка липсва.

От разположението на тези съдове между урните на гробове 3 и 4 трябва да се заключи, че двете урни са били поставени в земята почти по едно и също време, като след едното погребение гробът е бил повторно отворен за второто. Затова и не се е държало смятка, че даровете при едната урна ще се смесят с тези при другата.

Интересно е също да се отбележи, че в гроб 3 е погребана изглежда жена. Предмети подобни на тези, които са намерени в нейната урна са открити досега в гробовете на жени.

Обрядно огнище при гроб 3 и 4. На 1 м. източно от гроб 3 в една площ с диаметър 1—1·2 м. се намериха множество ситни въгленчета, пепел и фрагменти от блюда от печена глина с различна големина (диаметър от 0·05 до 0·28 м.). Те са главно два типа:

1. Плитко блюдо, с полегати стени, с вдлъбнатина на вътрешната страна, по средата на блюдото и с ниско кръгло столче на външната. Някои от този вид блюда са покрити с черен фирнис.

2. Блюда с форма на пресечен конус, понякога с издути страни.

Интересно е, че между въглените на пепелта и керамичните фрагменти съвсем рядко се срещат здрави съдове. Тук напълно липсват, обаче, каквито и да се остатъци от кости.

Обр. 13. Тежест от печена глина.

Ако не бяха толкова малки размерите на това антично огнище на открито, в което е горял огън с голяма сила, би могло да се мисли, че това е един импровизиран крематорий. По вероятно изглежда тук да е било някакво култово място, в което се е принасяло жертва.

Гроб 5. От скелета, обърнат с глава на изток, е запазена малка част — черепа и гръдния кош. До черепа се намери тежест с призматична форма обр. 10, направена от сиво-черна печена глина, вис. 0·033, шир. 0·017, деб. 0·011. В горната част на тежестта има кръгла дупчица с диаметър 0·009 м. която е служила за окачване на тежестта. Самата тежест с размерите си и теглото си не би могла да бъде употребявана, при тъкане понеже е малка и лека.

Гроб 6. Скелетът е разположен с главата на юг. Върху скелета се намериха, надолу от ребрата, шест гвоздеи. Те бяха наредени в права линия. Друг гвоздей се намери при дясното ходило на скелета. Гвоздеите са дълги по 0·17 м. при дебелина 0·01, с кръгли главички, с диаметър 0·025 м. Били са забити в дървената конструкция така, че върховете им са се издавали с по 6 см. извън нея и са били превити с чук под прав ъгъл.

Очевидно е от положението на гвоздеите, че те са били забити в един дървен саркофаг с двускловен покрив по неговото било[1]. В устата на скелета беше намерена малка бронзова монета, която се оказа толкова разложена, че не може да се идентифицира. В гроба се намериха:

1. Под десната ръка съдче от печена глина с червен цвет с височина 0·05, диаметър при устието 0·015, при корема 0.05 и при дъното 0·03 м.

2. Под лявата ръка — лакримарий от печена глина с червен цвят и височина 0·07 и диаметри: на устието 0·025, на корема 0·043 и на дъното 0·02 м. Инв. 7219.

Гроб 7. Гробът е изграден във суха зидария от голями недялани камъни. Дължината на страните на гроба отвън е 2 м. отвътре 1·75 м. широчината от вън 1·40 от вътре 0·080 м. Височината на стените навсякъде е 0·50 м.

Скелетът е положен с главата на юг. При него се намериха следните предмети:

1. Еднофитилна лампичка, покрита с черен фирнис, в средата с кръгъл издатък, дълга 0·065 м. и висока 0·03 м. Инв. 7200.

2. Фрагменти от три амфори. Върху устието на едната има печат, от който се вижда, че тя произхожда от о-в Тасос. Инв. 7281. Обр. 54.

3. До дясното рамо малко лекитче от печена глина, покрито с черен фирнис с червена палмета, вис. 0·06, с диаметри при устието 0·02, при корема 0·035, при дъното 0·027 м. Инв. 7213. Ср. обр. 35.

4. Лекит от червена печена глина. Горната му част липсва. Запазената му част е висока 0·11 с диаметри при корема 0·15 и при дъното 0·06 м.

Гроб 8. Трупът е бил погребан с глава обърната на изток. Костите на краката от коленете надолу липсват. Върху костите на таза се намериха 16 астрагали (ашици).

Гроб 9. Този гроб изглежда че е бил разрушен още в древността. Присъствието на труп в него се издава от малки частици от кости на възрастен човек. От гробния инвентар са се запазили в безпорядък около костите следните предмети:

1. Паничка от червена печ. глина, вис. 0·027 с диаметри: при устието 0·083 м. а при дъното 0·04 м.

2. Фрагмент от киликс покрит с черен фирнис с дръжка.

3. Два желязни гвоздаи, сковавали наверно дървен саркофаг.

Не далече от този гроб се откри надгробен надпис № 5 от края на V или началото на IV в., Обр. 65. Виж. надписите, по-долу.

Гроб 10. Гробът е заграден от югозапад с малка стеничка с суха зидария. Скелетът е разположен с глава на югоизток. На дясно от черепа се намериха фрагменти от амфора и от един облодънен съд от печена глина със сиво пепеляв цвят. На ляво от главата наоколо 1 м. в югоизточна посока се намериха следните предмети:

1. Киликс от печена глина, покрит с черен фирнис, вис. 0·073 при диаметри 0·09 и 0·056 м. Ср. Обр. 34

2. Две амфори доста повредени и разчупени.

3. Четири канички от печена глина.

а) с червен цвет, вис. 0·185, устие няма, диаметри: на корема 0·135, на дъното 0·088 м.

б) с червен цвят, вис. 0·16, устие няма, диаметри: на корема 0·125, на дъното 0·08 м.

в) със сив цвят, вис. 0·175, устие няма, диаметри на корема 0·125, на дъното 0·075 м.

г) със сив цвят, вис. 0·18, дииметри: на устието 0·11, на корема 0·13, на дъното 0·075 м.

4. Ойнохое от печена глина, покрито с черен фирнис и украсено с отвесни канелюри, вис. 0·165, диаметри: на корема 0·10 на дъното 0·05 м. Инв 7186. Обр. 45.

5. Фрагмент от паничка от червена печена глина.

Гроб 11. Скелетът се намери с глава на североизток, много зле запазен. Около него бяха разпръснати безредно следните предмети:

1. На лявата страна на гърдите съдче с чучурче от печена глина, орнаментирано с радиално разположени черни ивици, вис. с дръжката 0·09 без дръжката 0·065, диаметри: на устието 0·025, на корема 0·067 м. Инв. 7195. Обр. 49.

2. Лакримарий от червена печена глина, разпаднал се.

3. Лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета. вис. 0·205, устието му липсва; диаметър на корема 0·059, на дъното 0·051 м. Ср. обр. 34.

4. Съдче от печена глина с червен цвят, с две дръжки и обло дъно, вис. 0·045, диаметър на корема 0·09. Съдчето има кръгъл похлупак с диаметър 0·052 м.

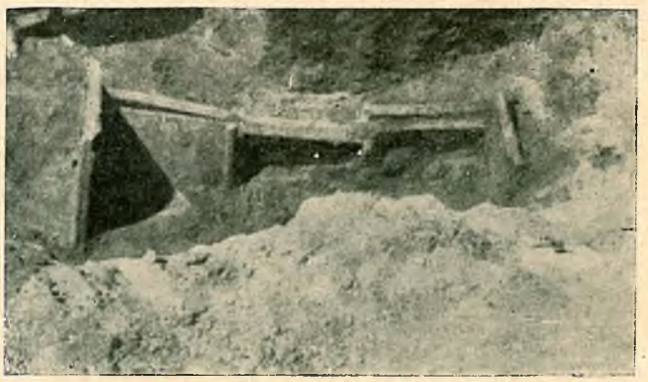

Обр. 11. Гроб покрит с керемиди

[1] А. Ю. Марти, Сов. Арх. VI, 1940, стр. 120 Детско погребение от IV в пр. Хр.

Обр. 12. Урна

5. 40 астрагали (ашици) върху ребрата.

6. Монета от бронз, от средата на II в. пр. Хр. сечена в Аполония. Тази монета се намери доста далече, на около 1 м. от главата.

Гроб 12. Гробът е покрит с 8 керемиди в двусклонен покрив, също както гроб 2. Обр. 11. Под него е погребано дете; скелетът е дълъг 0·90 м., с глава на изток. Зад главата му е бил поставен лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета. вис. 0·07, диаметри: на устието 0·025, на корема 0·04, на дъното 0·029 м. Ср. обр. 35.

Гроб 13. Гробът е бил изграден отвътре със стенички от суха зидария, които са паднали. Трупът е бил погребан с глава на изток.

Като строителен материал в стеничката е била използувана и надгробната плоча 1.

Гроб 14. От скелета на гроба е останал само черепът. До него се намери малък лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета, вис. 0·06; устието му липсва, диаметри: на корема 0·034, на дъното 0·029.

Гроб 15. Гробът съдържа урна, в която са погребани костите от изгнил труп. Обр. 12. Урната е виска 0·26 м. диаметри на устието 0·20, на корема 0·29, на дъното 0·13 м. Инв. 7155.

Между костите в урната се намериха малки фрагменти от лисчетата от бронз и пъпки от печена глина, които, свързани с малки телчета, са образували венец около главата на погребания.

До урната се намери лакримарий от печ. глина с червен цвят, вис. 0·91, с диаметри при устието 0·023, при корема 0 053, при дъното 0·021 м. Инв. 7221. Обр. 62.

Обрядно огнище при гроб 15. И в съседство с гроб 15, както при гроб 3 и 4, се намери едно пространство с размери около 1·20 на 1·50 м. зает от пласт ситни въгленчета, пепел и фрагменти от същите два вида блюда, както при споменатото погоре обрядно огнище. Освен това тук се откри и един лакримарий от сиво-черна глина с вис. 0·083 м. и диаметри на устието 0·024, на корема 0·037, на дъното 0·02 м. Инв. 7223. Обр. 62.

Гроб 16. И тук, както в предишния гроб, е извършено погребване в урна, която по форма е като урната в гроб 15, само че по голяма. Край урната, която е много начупена, обр. 13 се намериха следните предмети:

1. Лакримарий от печена глина с жълто-червеникав цвят, с нарисувани червени кръгове по тялото висок, 0·085 диаметри: при устието 0·028, при корема 0·055 и при дъното 0·025 м. Инв. 7220. Обр. 62.

2. Стомничка от печ. глина със сив цвят, вис. 0·03, диаметри: на устието 0·04, на корема, 0·10 и на дъното 0·06 м.

Последните два гроба се намериха върху точно датирания с монета от времето на Антиох, (281—261 г.) гроб 17.

Гроб 17. Гробът се намира на 0·65 м. по низко от гробовете 15 и 16 и между тях. Заграден е отвътре с голями ломени камъни с неправилна форма, някои от които са изпаднали в вътрешността на гроба. От вътре гробът е дъл. 2 м. и шир. 0·56 м. Главата на скелета е в североизточната част на гроба. Костите на краката от колените надолу липсват.

В гроба се намериха следните предмети:

1. На лявата страна на гърдите: лекит, покрит с черен фирнис с червена палмета; устието и дръжката му липсват, вис. 0·09 м. с диаметър на дъното 0·045 м.

2. При корема — две амфори, фрагментирани.

3. Кана с издигната над устието дръжка, покрита с кафяво-черен фирнис, вис. 0·22 с дръжката, без дръжката — 0·186, диаметри: на устието 0·098, на корема 0·155, на дъното 0·107 м. Значителна част от каната липсва. Инв 7187. Обр. 48.

4. При краката върху оградата на гроба се намери малка, боядисана с черно каничка, вис. 0·10, с диаметър на устието 0·065, на корема 0·08, на дъното 0·05 м.

Освен това тук се намери и една монета сечена от Антиох Сирийски (281—261 г.).

Гроб 18. Гробът е бил подпрян откъм североизточната страна със стеничка от суха зидария, дълга 1·15 и широка 0·35 м. При долната част на стеничката се намери малка връчва с размери на запазената част 0·40 височина и 0.37 диаметър на най-изпъкналото място. Коремът и устието липсват; запазено е само дъното, завършващо с топка.

Между фрагментите от връчвата се намериха остатъци от кости от дете на около 7-8 години.

В стеничката до връчвата беше вградена каменна подставка за надгробна плоча с размери 0·60×0·50×0·20 м. На лицевата страна тя има четвъртита вдлъбнатина за поставяне в нея на надгробна плоча, с размери 0·185×0·09 при дълбочина 0·09 м. Подставката беше обърната с вдлъбнатината надолу, което показва, че е била заета от някой по-стар гроб и използувана, както и някои надписи, само като строителен материал.

Гроб 19. От скелета са запазени само малки остатъци, които позволяват да се заключи, че е принадлежал на възрастен човек, без да може да се

Обр. 13. Урна

Обр. 14. Урна

Обр. 16. Огледала от бронз

каже, как е бил ориентиран. При него се намериха следните предмети:

1. Лекит от печена глина с червен цвят, вис. 0·056, с диаметри при устието 0·021, при корема 0·034, при дъното 0·026 м.

2. Киликс от печена глина, покрит с черен фирнис, вис. 0·64, диаметри на устието 0·11, на дъното 0·055 м. Липсват двете му дръжки. Инв. 7161.

Гроб 20. Погребението е било направено в урна от печена глина със сиво пепеляв цвят, вис. 0·24, с диаметри на устието 0·205, на корема 0·245, на дъното 0·105 м. От двете страни тя има дръжки, високо прилепени към ръба на устието. Обр. 14. Отвътре урната беше изпълнена с кости, вторично погребани, след изгниването на трупа. Тя обаче, се е оказала тясна да побере всичките кости и едната ръка, за която не е останало място, била погребана в отделен съд, обикновена кана от сива печена глина.

Северно от урната на 0·20—0·30 м. се намери лакримарий, от печена глина, вис. 0·097, диаметри на устието и дъното 0·005, на корема 0·056. Инв. 7217.

Гроб 21. Гробът е обграден със стена от суха зидария. Част от камъните са изпадали във вътрешността на гроба, който има размери: дължина 1 м. и широчина 0·45. В този малък гроб е било погребано дете с главата на юг.

В гроба се намери лакримарий, от печена глина, с жълто червеникав цвят, вис. 0·093 диаметри на устието 0·023, на корема 0·051 и на дъното 0·021 м. Инв. 7218.

Освен това в гроба се намери голям железен гвоздей, силно разяден и счупен. В стеничката беше вграден малък четвъртит блок от бял варовик, употребен като строителен материал, с размери: 0·40×0·43×0·27 м.

Гроб 22. Гробът е с керемиден двусклонен покрив, образуван от 8 керемиди, също както гроб 2. Обр. 15. Под него се намери скелетъ обърнат с глава на югоизток, положен върху лявата си страна, с тяло свито в кръста, ръце в лактите и крака в коленете. При скелета се намериха следните предмети:

1. Върху рамото лакримарий от червена печена глина, вис. 0·091, диаметри на устието 0·023, на корема 0·053 на дъното 0·021 м. Инв. 7,221.

2. Игла от бронз.

3. Две монети от бронз, сечени в Алонония II в. преди Христа.

Гроб 23. Непосредствено под скелета на предишния гроб се намери друг скелет (сбр. 15), с глава на североизток. При скелета се намериха следните предмети:

1. Огледало (обр. 16), кръгло, от бронз, с диаметър — 0·123 при дебелина 0·001 м. То се оказа снабдено с четириръбеста дълга 0·023 желязна м. дръжка, залепена към центъра на гърба му. Беше поставено с дръжката надолу.

2. Върху лицевата страна на огледалото беше поставена една малка кутийка от алабастър, вис. 0·045, с диаметър 0·084 м. При устието и при дъното има по едно малко профилче. Инв. 7279, 7280.

Гроб 24. Гробът е покрит с керемиди с размери 0·66×0·60×0·025 м., също както гроб 2. Главата е обърната на югоизток. Скелетът лежи на лявата си страна с ръце свити в лактите.

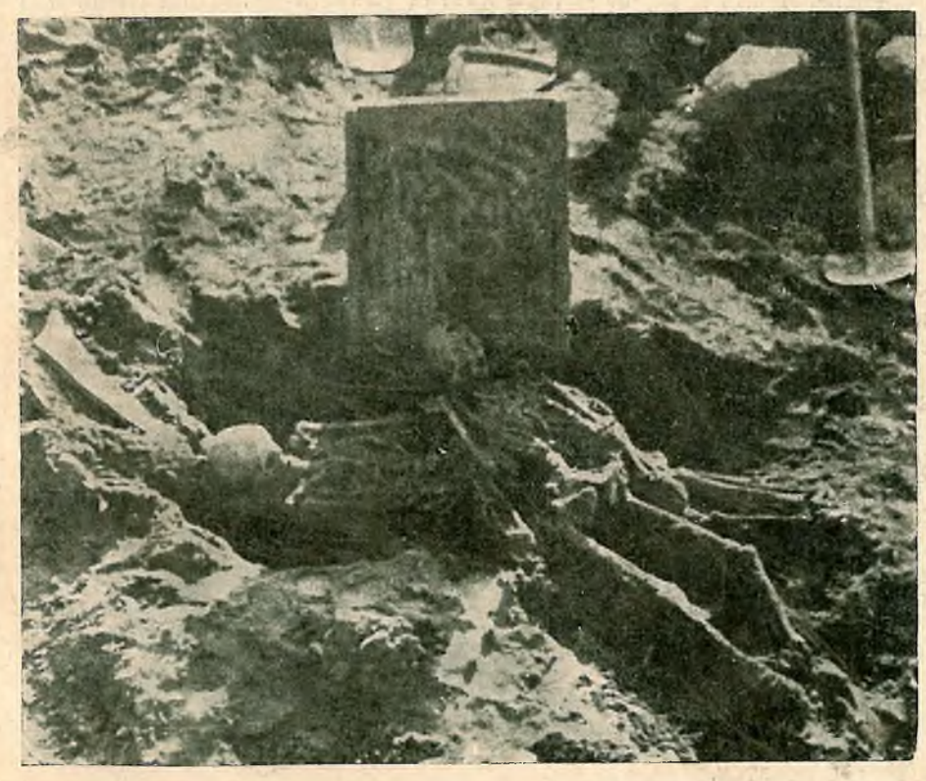

Обр. 15. Гроб 16 (покрит с керемиди) и под него гроб 17

Обр. 17. Гроб 34

Гроб 25. Гробът е покрит, както 24, с керемиди; върху двете поставени отвесно има надпис ВОТ, а върху всяка от останалите има по едно кръгче. Скелетът е с главата на север. При него се намериха фрагменти от малък лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета. Обр. 16.

Гроб 26. Скелетът е ориентиран с главата на север. Сигурно в гроба е бил погребан мъж, тъй като върху таза се намери бронзова стригила, обр. 24, каквато обикновено употребяват ефебите.

Гроб 27. Скелетът е с глава на север. В гроба не се намериха никакви други предмети освен един железен гвоздей.

Гроб 28. Трупът е бил погребан с главата на североизток. В гроба се намериха следните предмети:

1. Лекит от печ. глина вис. 0·115 м., с диаметри на устието 0·036 м., на корема 0·065 м., на дъното 0·06 м.— покрит с черен фирнис с червена палмета.

2. Гърне от печена глина със сиво червен цвят, вис. 0·073 м., диаметър на устието 0·065 м., на корема 0·085 м., дъното обло.

3. Киликс от печена глина, покрит с черно вис. 0·06 м, диаметри 0·126 м., дъното липсва, едната дръжка е почти цяла, от другата липсва малка част. На дъното вдлъбнат кръг, около него 8 палмети, описани с кръгове от малки линийки. Инв. 7168.

Предметите бяха разхвърлени в безпорядък около скелета.

Гроб 29. В този гроб се намериха само малки остатъци от скелета, поради което не можа да се установи, в каква посока е лежала главата. Инвентар липсва.

Гроб 30. Скелетът лежи с главата на юг.-Югоизточно от скелета се намериха две амфори, а югозападно малка стеничка, изградена със суха зидария ограждa гроба.

Гроб 31. Скелетът е обърнат с глава на север. Освен черепа са запазени малки частици от ребрата.

Гроб 32. Гробът е разположен под гроб 20. Трупът е бил погребан с глава на североизток. Освен това тук се намериха следните предмети:

1. Манисто от печена глина пробито само от едната страна, е забодено на металическа тел. Очевидно то представлява част от венец, попаднало тук с пръстта.

2. Гърне от печена глина със сиво-черен цвят, отчупено от едната страна, устието му отчупено, с диаметър при корема 0·13, дъното му заоблено. Намери се на 0·30 м. далеч от бедрото на скелета.

Гроб 33. Главата на скелета е на североизток. При краката се намериха фрагменти от две много повредени канички, които се разпаднаха веднага при откриването.

Гроб 34. Трупът е бил погребан с главата на североизток. Зад главата се намериха три лекита. Обр. 17.

1. Под самата глава: 1 лекит, покрит с черен фирнис с червена палмет, устието му липсва. Запазената част вис. 0·08, диаметри на корема 0·057, на дъното 0·044 м.

2. Лекит от същия тип, вис. 0·142, диаметри при устието 0·034, при корема 0·076, при дъното 0·061 м.

3. Лекит с мрежест орнамент, вис. 0·162, диаметри на устието 0·056, на корема 0·084, на дъното 0·064 м. Ср. обр. 35 36.

Освен това около главата и гърдите се намериха група доста странни предмети от печена глина. Обр. 18. Повечето от тях бяха струпани зад костите на врата, като че ли са били наредени по някакъв начин около шията на трупа и след изгниването му изпадали там. Тук се намериха:

1. Три „амулетчета“ направени от печена глина. Те са приготвени чрез изтегляне на малки издатъци от един къс глина за глава и ръце. Фигурите са невероятно грубо изработени. Две дупчици издълбани с остър предмет от двете страни на главата служат за очи. В две от трите глинени фигурки, по средата на тялото, малко по-низко от ръцете, има по една дупчица с форма на отвесна чертичка, прокарана с някакво острие, докато в третата на това място има кръгла дупка, очевидно за прокарване на конец, на която тя да се окачи. Първите две фигурки са високи 0·049 и 0·039, а третата 0·043 м.

2. Тежест от печена глина, миниатюрна, вис. 0·031 м. С остър предмет върху нея има издълбани четири дупчици — три поставени горе като очите и устата на човешкото лице и четвъртата, върху основата, на която лежи тежестта.

3. Четири кръгли маниста от печена глина пробити през средата с диаметри 0·02, 0·018, 0·012, 0·008 м.

4. Един подобен кръгъл предмет, но без никаква дупчица, с диаметър 0·02 м.

5. Ромбовиден с извити страни предмет, вис. 0·024 м.

6. Подобен предмет, без дупчица, вис. 0·016 м.

7. Подобен триъгълен предмет с дупчица, вис. 0·017 м.

Обр. 18. Част от предмети в гроб 34

Обр. 19. Гроб 37

Гроб 35. Гробът е покрит с 5 късове от керемиди с различна големина. Най-голямият от тези късове има размери 0·58×0·35×0·02 м. Главата на скелета е обърната на изток. В гроба се намериха следните предмети:

1. Кръгло огледало от бронз, с диаметър 0·085 м. То се намери върху лявото бедро на скелета. Инв. 7294. Обр. 16.

2. Три амфори с вис. 0·45, 0·48, 0·50 м.

Гроб 36. Трупът се оказа погребан с главата на североизток. Под дясното рамо на скелета на гърдите се намери малък лекит от печена глина, покрит с черен фирнис, с червена палмета, вис 0·082, диаметри при устието 0·028, при корема 0·05 при дъното 0·033 м.

Гроб 37. Гробът представлява малка гробница, построена от блокове от бял варовик. На късите страни блоковете имат размери; вис. 0·90, шир. 0·70, деб. 0·28 м.; дългите страни на гробницата са образувани от по два каменни блока които имат размери: на сев. страна дъл. 1·45, шир. 0·90 деб. 0·26 м. и дължина 0·60, шир. 0·90 деб. 0·31 м. и дъл. 0·75, шир. 0·90 при същата дебелина. Гробницата отгоре беше покрита с четири големи блока, дълги по 1·30 и деб. 0·37 при различна широчина: първия, втория и четвъртия 0·54, а третия 0·45 м. Обр. 19 и 20.

Макар и покрит с тези четири блока, гробът се оказа до половината изпълнен със ситен пясък, който се е промъкнал през празнините между камъните. Каменната ограда на гробницата е задържала дълго време проникналата тук вода от дъждове, а при големи бури и от самото море, и това е улеснило пълното разлагане на скелета.

В пясъка, в югозападния ъгъл на гроба се намери малка каничка от печена глина със сиво черен цвят, вис. 0·06 м. сега: диаметри при устието 0·05, при корема 0·065, дъното липсва. В гърнето се намериха следи от жълта утайка. В източната страна на гроба, където вероятно е била главата, се намери един голям, но за съжаление съвършенно разрушен лекит с мрежест орнамент.

Освен това в тази част на гроба се откри и един много повреден алабастър, вис. 0·19 м., дебелина на стените 0·004 м., диаметри на устието 0·03, дъното заоблено. Съдът има кръгло капаче, с диаметър 0·067 с кръгъл отвор върху него с диаметър 0·022 м.

На същото място се намери и един кантар покрит с черен фирнис; едната му дръжка липсва, вис. 0·07 м. диаметри на устието 0·082, на дъното 0·054 м. Инв. 7180

На 0·50—0·60 м. разстояние северно от гробницата се намери малка стеничка от суха зидария, която изглежда е заграждала пространството около гроба. В нея се указа вградена надгробната плоча 2, от края на V или началото на IV в. пр. Хр.

Обрядно огнище при гроб 37. Голямо пространство пред гроб 37 се указа заето от въглени и многобройни фрагменти от съдове от печена глина. Освен блюдата, поставени и тук, както при гроб 3 и 8, тук се намериха и фрагменти от един алабастър, същ като този в гробницата, но за съжаление много повреден, разчупен на малки късове и разхвърлян. От подробното изследване на това огнище, с неправилна форма, с диаметър повече от 2 м. се вижда, че огънят е горял на три пъти, със значителни интервали от едно до друго запалване. Така поне трябва да се заключи от обстоятелството, че въглените са разделени в три пласта, като над всеки пласт се е образувал тънък пласт почва, дебел не повече от 1-3 см. Мъчно е да се каже, колко време е било необходимо за да се образува този пласт. Във всеки случай то не ще да е било много, понеже след това огънят е бил пален пак на същото място. Нивото на огнището, което не е било в изкопана дупка, а на самата повърхност — това личи от обстоятелството, че околната почва не е обгорена — е малко по-високо от камъните, които образуват гробната покривка на гроб. 37.

Фрагментите от алабастър, които се намериха в най-долния пласт на огнището, показват връзка с гроб 37, където се намери подобен съд, още повече че огнището е до самия гроб, и то от тази страна, откъдето гробът не е бил заграден със стеничка.

Гроб 38. В едно пространство дълго 2·50 м. и широко 1·50 м. оградено със стена от суха зидария се намериха следните предмети:

1. 7 амфори от печена глина, разхвърлени и много повредени; по-добре запазени са две, едната вис 0·555, другата 0·585 м.

2. Голям камбановиден кратер. Дъното и едната му дръжка са отчупени: вис. сега 0·24 м., диаметър на устието 0·28. Изработен е от червена добре пресята и хубаво изпечена глина. Покрит е с черен фирнис, по който фон са оставени червени фигури. Под устието е представен лавров венец с листа, които

Обр. 20. Гроб 37 отворен

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА-ШУМЕН

излизат на ляво, ограничен от два червени кръга. От вътрешната страна на устието има също два червени кръга. Долу, при дъното, меандров орнамент. Върху едната страна на кратера е представена вакханска сцена. Две седнали менади с богато украсени хитони и двама млади голи танцуващи силени. Централната фигура е рисувана с бяла боя; подробностите на тази фигура със жълта боя. Останалите фигури са червени. Само тимпанът е даден с бяла боя. На обратната страна са представени три мъжки фигури облечени в мантии. Кратерът е от атически произход. Инв. 7171. Обр. 29—31.

Кратерът се намери обърнат с устието надолу.

3. Под кратера, похлупен, се намери един напълно запазен киликс, от печена глина, покрит с черен фирнис вис. 0·062, диаметри на устието 0·106, на дъното 0·053 м. На дъното, от вътрешната страна 4 щемпелувани, кръстовидно наредени палмети, вписани в два концентрични кръга. Инв. 7158. Обр. 38_2.

Гроб 39. Гробът е изграден със стени от суха зидария — ломен камък. Стените са дебели от 0·30-0·40. м. Дължината на гроба отвътре е 1·80 м. широчината 0·80, а дълбочината 0·50 м. Главата е обърната на североизток. В гроба се намериха следните предмети:

1. Върху лявата ръка пръстен-печат от бронз. Върху широка елипсовидна пластинка от бронз, подплатена с олово, вдлъбното изображение на женска глава в профил на ляво. От халката половината липсва.

2. До лявото рамо се намери лекит, покрит с черен фирнис. Върху него са представени бюстовете на две жени, които се оглеждат в огледало. Фигурите са дадени с червен цвят. Над тях около шийката, яйцевиден орнамент, а при дръжката — палмета. Устието на лекита липсва. Запазената част е висока 0·075 м. с диаметри при корема 0·05 м. и при дъното 0·035 м. Обр.34.

3. На дясно зад главата кръгло огледало от бронз, с диаметър 0·105 и дебелина 0·002 м. Обр. 16.

4. Малка тоалетна кутийка с капаче, с цилиндрична форма, покрита с черен фирнис; с капачето кутийката е висока 0·047, при диаметър 0·059 и дебелина на стените 0·0055 м. Инв. 7191. Обр. 49.

Гроб 40. Гробът е покрит с керемиди, както гроб 2. Главата на скелета се оказа на североизток. Двусклонният покрив се състои и тук от три чифта керемиди, от които този при краката се оказа двоен. Малка стеничка от суха зидария на югозапад от гроба го загражда в полукръг. Нейното предназначение вероятно е било да задържа пръстта, понеже на тази страна е имало наклон.

В гроба се намериха следните предмети:

1. Малък лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета, разчупен, без устие и дъно. Запазената му част е висока 0·07, а диметърът на корема е 0·055 м. Намери се при бедрото от дясната страна.

2. 6 канички от печена глина, разхвърлени между гърдите и таза:

а) червена, без устие и дръжка, вис. 0·11, диаметри при корема 0·11 при дъното 0·065 м.

б) червена, без устие и дръжка, вис. 0·158, диаметри на корема 0·13, на дъното 0·075 м.

в) червена, без устие и дръжка, вис. 0·13, диаметри на корема 0·115, на дъното 0·065 м.

г) същата вис. 0·09, диаметри на корема 0·09, на дъното 0·055 м.

д) червена, липсва част от корема и вис. 0·14, диаметри на устието 0·06, на корема 0·10, на дъното 0·04 м.

е) кафява, с малка дръжка, вис. 0·11, диаметри на устието 0·08, на корема 0·12, на дъното 0·04 м.

Каничките се намериха в същност вън от гроба, до южната отвестна керемида; те са сравнително доста грубо изработени. При тях се намериха и фрагменти от амфора.

Гроб 41. Трупът е бил погребан с главата на изток. Южно от скелета в гроба се намери малка чашка, със цилиндрична форма, без капак, покрита с черен фирнис, вис. 0·028, с диаметър 0·068 м. Инв. 7142. Обр. 49.

Гроб 42. Трупът е бил погребан с главата на север. При черепа се намери лекит покрит с черен фирнис, с червена палмета, вис. 0·058 м. с диаметри на устието 0·023, на корема 0·035, на дъното 0·02 м.

Гроб 43. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Над лявото рамо на скелета се намериха следните съдове:

1. Гърне от сива печена глина, с една дръжка, вис. 0·07, диаметри на устието 0·07, на корема 0·12. дъното заоблено. Ср. обр. 57.

2. Кáнтар от печена глина, покрит с черен фирнис, вис. 0·075, диаметри на устието 0·084, на дъното 0·054 м. На дъното от вътрешната страна четири палмети, вписани в два кръга. Кръговете са образувани от много малки полегати линийки. Инв. 7181.

Гроб 44. Гробът е отделен от предходния от север с неправилна плоча. От скелета на 9-10 годишно дете са запазени само малки костици; при тях се намериха 54 астрагали (ашици), както и следните предмети:

1. Четири лекита от печена глина с мрежест орнамент:

а) вис. 0·065, диаметри на устието 0·022, на корема 0·044, на дъното 0·024 м.

б) вис. 0·055, диаметри на устието 0·022, на корема 0·034, на дъното 0·024 м.

в) вис. 0·096, диаметри на устието 0·034, на корема 0·054, на дъното 0·039. Инв. 7211.

г) вис. 0·095, диаметри на устието 0·03, на корема 0·055, на дъното 0·039 м.

2. Теракота, представляваща грижливо изработено петле. Преди да се е опекла теракотата вътре е било поставено камъче, което да дрънка при разклащане. То е очевидно детска играчка. Високо е 0·11 м. Обр. 70. Инв. 7271.

3. Мъничък киликс, покрит с черен фирнис, вис. 0·08 диаметър на устието 0·06, инв. 7178. Обр. 38_1.

4. Две гърнета от печена глина с червен цвят и обли дъна, силно повредени.

5. Кана от печена глина, червена, разчупена;

6. Кана от печена глина, червена, с хоризонтални канелюри около шията, вис. 0·13, диаметър на дъното 0·065 м.

7. Тежест от олово, за прашка, с нечетлив надпис върху нея, дълга е 0·04 м. Инв. 7303. Обр. 22.

Обр. 21. Оловна тежест от прашка

Гроб 45. Трупът е бил погребан с главата на север. Близо до гроба в пръстта се намериха следните предмети:

1. На ляво от главата — фрагменти от амфора.

2. Грубо изработена гривна от бронз.

3. Лекит, с червена палмета, горната му част липсва, вис. сега 0·06, диаметър на дъното 0·041 м.

Каничка от печена глина, червена с отчупено устие, вис 0·15, диаметри на корема 0·125, на дъното 0·064 м.

Последните три предмета бяха намерени доста далече от гроба и може да са попаднали тук от друг някой гроб.

Гроб 46. Трупът е бил погребан с главата на изток. Върху долната челюст на скелета се намери малка монета от бронз, сечена в Аполония през периода между 359 и 323 г. пр Хр. При главата на скелета лежаха следните предмети:

1. Каничка със сиво-червен цвят, вис. 0·115, диаметри на устието 0·09, на корема 0·115, на дъното 0·068 м. При шийката каничката има хоризонтални канелюри. Намери се над лявото рамо на скелета.

2. Ойнохое, покрито с черен фирнис, вис. 0·05, диаметри на корема 0·038, на дъното 0·025 м. Върху издутата му част е нарисуван с бяла боя гъска. Изображението едва личи. Инв. 7190 Ойнохоето се намери върху дясното рамо на скелета.

Гроб 47. Трупът е бил погребан с главата североизток. В гроба бяха намерени следните предмети:

1. Блюдце от печена глина, вис. 0·21, диаметри при устието 0·075, при дъното 0·035 м.

2. Блюдо, покрито с черен фирнис, вис. 0·04, диаметри на устието 0·135, на дъното 0·077 м. Дъното с високо столче; върху вътрешната страна на блюдото са щемпелувани 8 палмети, вписани във защрихован кръг. Върху външната страна издраскани с острие буквите А и Е в лигатура.

3. Идеално отрязана половина от гърне от печена глина със сив цвят, с обло дъно вис. 0·075. Обр. 44.

4. Фрагменти от малко гърне от печена глина с червен цвят.

Гроб 48. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Успоредно с левия крак на скелета, до крака, бяха наредени в права линия с устията надолу следните предмети.

1. Купичка от печена глина, продънена, без дръжки, вис. 0·08, диаметри на устието 0·12, на дъното 0·05 м. Инв. 7245.

2. Паничка със сиво-черен цвят, вис. 0·06, диаметри на устието 0·115, на дъното 0·065 м.

3. Малка паничка, от печена глина с червен цвят, вис. 0·025, диаметър на дъното 0·035 м. Паничката е много повредена.

По настрана от тези предмети се намери кръгло капаче с висока дръжка по средата, което не принадлежеше на нито един от съдовете в гроба.

Гроб 49. Трупът е бил погребан с главата на северозапад. До дясното му рамо се намери една игла или по право някакъв хирургически инструмент, дълъг 0·165, направен от бронз. Дръжката му е извита на края от силен удар. Инв. 7304

Гроб 50. Трупът е бил погребан с главата на югозапад. Инвентар в гроба няма.

Гроб 51. Трупът е бил погребан с главата на изток. Инвентар гробът няма.

Гроб 52. Трупът е бил погребан с главата на юг. При краката на скелета се намериха фрагменти от амфора и една голяма, почти цяла амфора, вис. 0·78, диаметри на устието 0·105 (външен 0·185), на корема 0·44 дъното — островърхо с топчест завършек накрая.

Гроб 53. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Върху ребрата на скелета се намериха следните предмети:

1. Теракота представляваща жена, права, пред съд във форма на леген. Липсват главата и китките на ръцете. Висока е 0·055 м. Инв. 7268. Обр. 67.

2. Теракота представляваща седнал гол мъж с коническа шапка на главата, вис. 0·07 м. Инв. 7269. Обр. 69.

3. Фрагменти от лекит покрит с черен фирнис, с червена палмета.

Гроб 54. Скелетът е на малко дете. Намери се положен върху късове от амфора и покрит отгоре с други подобни късове. Изглежда, че тук има едно типично погребение на детски труп в амфора. Между амфорните фрагменти и малките кости се намериха следните предмети:

1. Две малки обички от бронз, от които едната отчупена. Тяхното присъствие показва, че тук е погребано момиче.

2. Малък киликс със прави дръжки, вис. 0·028, диаметри на устието 0·061, на дъното 0·041 м.

3. Ойнохое, покрито с черен фирнис, вис. 0·07, диаметър на корема 0·043, дъното 0·029 м. Част от устието липсва. Инв. 7189.

4. Ойхоное, покрито с черен фирнис, вис. 0·07, диаметър на корема 0·045, на дъното 0·031 м. Върху издутата част е нарисувана с бяла боя сцена: Ерос гони гъска. Изображенията са съвсем избледняли. Инв. 7180. Обр. 46, 47.

5. Фрагменти от теракота представляваща жена. седнала върху трон, облечена в хитон и мантия, Инв. 7275. Обр. 72.

Гроб. 55. Гробът е покрит с керемиди като гроб 2. Керемидите са с размери 0·57×0·62×0·025 м. Върху всяка керамида е издълбана буквата. Р. Трупът е бил погребан с глава на югоизток. При скелета се намериха следните съдове извън керемидената покривка:

1. Паница от печена глина с червен цвят, вис. 0·05, с диаметри на устието 0·16, на дъното 0·055 м. Тази паница както и следващата се намериха на 0·70 м.

Обр. 22. Гроб 55

от керемидата, поставена отвесно при главата на скелета.

2. Подобна паница със същите почти размери.

3. Лакримарий от печена глина със сив цвят и червени концентрични кръгове под шийката по телото. Шийката и дъното му отчупени; сега висок 0·08 с диаметър на тялото 0·07 м. Лакримарият се намери в самия гроб до дясното рамо. Обр. 62.

Гроб. 56. Трупът е бил погребан с главата на северо-изток. До лявото ходило на скелета се намериха следните предмети:

1. Кана от печена глина с сиво-черен цвят, вис. 0·11, диаметри на устието 0·08, на корема 0·113, на дъното 0·065 м.

2. Три фрагмента от кана от печена глина с червен цвят, с хоризонтални канелюри около устието.

3. Долна част от каничка от печена глина с червен цвят, вис. сега 0·09, диаметри на корема 0·11, на дъното 0·065 м.

4. Лекит от печена глина с червен цвят. Горната му част липсва Запазената част е висока 0·10, диаметър на корема 0·10, на дъното 0·06 м.

Гроб 57. Трупът е бил погребан с главата на снверо-изток. Зад черепа, от който е запазена само малка част, се намери малко лекитче, покрито с черен фирнис, с червена палмета. вис. 0·07, диаметър на устието 0·025, на корема 0·041, на дъното 0·033 м.

Гроб 58. Трупът е бил погребан с главата на юг. При коленете на скелета се оказаха следните предмети:

1. Кантар, от печена глина, покрит с черен фирнис, дръжките му отчупени, вис. 0·106, диаметри на устието, 0·134, на дъното 0·065 м.

2. Кантар, от печена глина, покрит с черен фирнис. вис. 0·082, диаметри на устието 0·103, на дъното 0·055 м.

3. Паничка, покрита с черен фирнис, разчупена, вис. 0·03 м.

4. Паница от печена глина, със сиво-черен цвят, вис. 0·075 м., диаметри на устието 0·22, на дъното 0·085 м. Обр. 62.

5. Кана от печена глина с червен цвят, дръжката ѝ липсва, вис. 0·165, диаметри на устието 0·095, на корема 0·16, на дъното 0·085 м. Паница 4 беше захлупена въз издутата част на каната и бе се слепила за нея чрез някаква бяла утайка.

6. Кана от печена глина с червен цвят, без дръжка, вис. 0·19, диаметри на устието 0·08, на корема 0·14. дъното липсва.

7. Гърне от печена глина, с черен цвят, низко, с една дръжка, вис. 0·12, диаметър на устието 0·09, на корема 0·13 м., дъното заоблено.

8. Фрагмент от каничка, покрита с черен фирнис.

9. Фрагменти от желязна фибула.

Гроба 59. Трупът е бил погребан с главата на изток. От скелета липсва долната част на краката, ходилата и петите. В гроба се намериха следните предмети:

1. До лявата страна на таза — игла за шев от бронз.

2. Пак там — голям фрагмент рисувана керамика, попаднал случайно при погребението.

3. Малка каничка от печена глина с червен цвят, с отчупено устие, висока заедно с устието 0·11, диаметри на устието 0·038, на корема 0·085, на дъното 0·045 м.

Гроб 60. Трупът е погребан с главата на север. Върху гръдните на скелета се намери игла за шев от бронз дълга 0·085 м. Освен това тук се намериха още четири лекита, всички покрити с мрежест орнамент със следните размери:

1. Устието липсва, вис. 0·075, диаметри на устието 0·03 на корема 0·047, на дъното 0·034 м.

2. Висок, 0·07, диаметри при устието 0·031, при корема 0·043, при дъното 0·035. м.

3. Висок 0·072, диаметри при устието 0·03, при корема 0·043, при дъното 0·032 м. Инв. 7214.

4. Горната му част липсва. Запазената част е висока 0·075. диаметър на дъното 0·075. м.

Гроб 61. Само малки остатъци от кости, фрагменти от съд от печена глина и един лакримарий, от печена глина, с червен цвят, вис. 0·097, диаметри на устието 0·025, на корема 0·045, на дъното 0·025 м. Инв. 7222.

Гроб 62. Трупът е бил погребан с главата на юг. Инвентар в гроба липсва.

Гроб 63. Трупът е бил погребан с главата на северо-изток. Инвентар в гроба няма.

Гроб 64. Трупът е бил погребан с главата на юго-изток. При него се намериха следните предмети

1. Лекит покрит с мрежест орнамент, вис. 0·08, диаметри на устието 0·025, на корема 0·047, на дъното 0·035 м.

2. Теракота на седнал гол мъж, с забулена глава, висока 0·062 м. Инв. 7270. Обр. 69.

3. Киликс, покрит с черен фирнис, вис. 0·06, диаметри на устието 0·126, дъното липсва, едната дръжка е отчупена, а от другата запазена по малка част. На дъното от вътрешната страна вдълбан кръг, а около него осем палмети, описани с кръг от малки линийки. Инв. 7168.

Гроб 65. Трупът е бил погребан с главата на север. Инвентар няма.

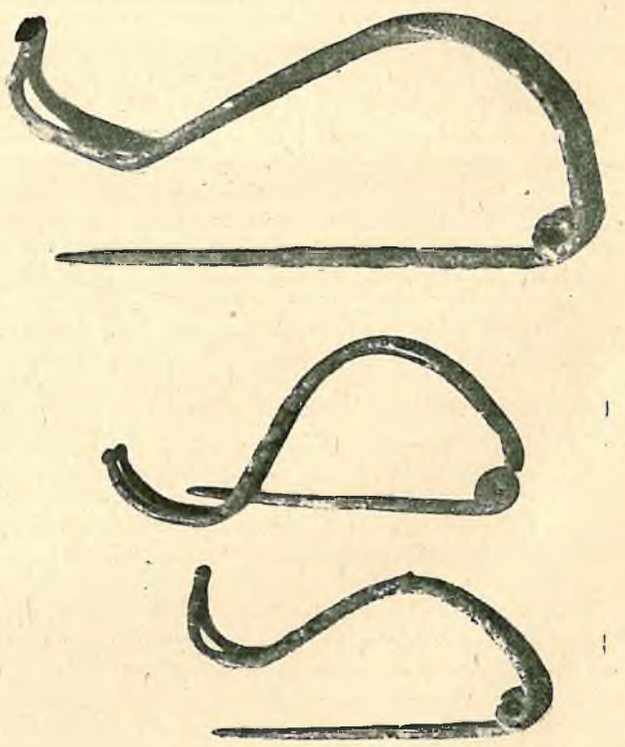

Обр. 23. Тракийски фибули

ГРОБОВЕ НА ДЪЛБОЧИНА ОТ 2·80 ДО 4·50 М.

Граница между описаните до тук гробове, на дълбочина между 1·20 и 2·80 м. и тези които ще бъдат описани подолу, няма. Те следват един под други на почти равни интервали, което показва, че некрополът е бил използуван непрекъснато еднакво интензивно, а от това следва, че и разликата по време между първите гробове, които ще бъдат описани тук на дълбочина 3 м. и последните от описаните по горе на дълбочина 2·80 м. е много малка.

Ето и самите гробове.

Гроб 66. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. На 0·30 м. зад главата се намери голяма кана от червена печена глина, с хоризонтални канелюри около шията, вис. 0·27 м. с диаметри на устието 0·12, на корема 0·18, на дъното 0·11 м. Обр. 56.

Под лявата страна на скелета се намери монета от бронз, сечена в Аполония през периода между 359—323 г. пр. Хр.

Гроб 67. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Инвентар липсва.

Гроб 68. Трупът е бил погребан с главата на юг. На дясното рамо на скелета се намери фибула от бронз, тракийски. тип. Този вид фибули се срещат през IV в. пр. Хр[1]) Обр. 23.

В дясно от скелета се намери кана от печена глина, с червен цвят. Устието ѝ отчупено, е било украсено с хоризонтални канелюри; Вис. заедно с устието 0·185, диаметри при корема 0 145 при дъното 0·075 м.

Гроб 69. Трупът е бил погребан с главата на юг. Инвентар липсва.

Гроб 70. Трупът е бил погребан с главата на юг. Под дясното рамо на скелета се намери лекит, покрит с черен фирнис с червена палмета, вис. 0·095, при диаметър на устието 0·035 на корема 0·055, на дъното 0·038 м.

Гроб 71 Трупът е бил погребан с на главата на юго-запад. Между тазовите кости и ребрата на скелета се намериха следните предмети:

1. Пет аскрагали (ашици).

2 Каничка от печена глина, с червен цвят, вис. 0·04, диаметри на устието 0·025, на корема 0·037, на дъното 0·024 м. Дръжката ѝ отчупена.

3. Каничка от печена глина с червен цвят, вис. 0·04, диаметри при устието 0·032, при корема 0·041, дъното заоблено.

4. Теракота представляваща птичка: главата, опашката и краката и са повредени. Висока е 0·05 м.

Гроб 72. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Скелетът е много разрушен. При него се намери само един лекит покрит с черен фирнис, с червена палмета, вис. 0·095 при диаметри на устието 0·032, на корема 0·055, на дъното 0·038. м.

Гроб 73. Трупът е бил погребан с главата на северо-изток. До главата се намери само едно лекитче с отчупено устие покрито с мрежест орнамент, вис. 0·06, диаметри на корема 0·045, на дъното 0·032 м.

Гроб 74. Трупът е бил погребан с главата на югозапад. Инвентар липсва.

Гроб 75. Трупът е бил погребан с главата на северо-изток. В гроба не се откриха никакви предмети.

Гроб 76. Трупът е бил погребан с главата на изток. При краката на скелета се намериха фрагменти от малък съд от печена глина.

Гроб 77. Трупът е бил погребан с главата на северо-запад. Инвентар липсва.

Гроб 78. Трупът е бил погребан с главата на юг. Скелетът е разрушен и инвентар липсва.

Гроб 79. Трупът е бил погребан с главата на север. До скелета се намери малка кутийка с цилиндрична форма, покрита с черен фирнис, вис. 0·028, при диаметър 0·068 м. Инв. 7192.

Гроб. 80. Трупът е бил погребан с главата на юг. Скелетът изглежда принадлежи на дете, което е било погребано с малко бронзово пръстенче на лявата си ръка. Пръстенчето е със силно повредено изображение на две кози.

Гроб 81. Трупът е бил погребан с главата на североизток. Запазена е само долната част на скелета, от таза надолу. При тях се намериха и две стригили, едната от бронз, обр. 24 — по голямата, другата от желязо.

Гроб 82. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. При скелета се намериха следните предмети:

1. До дясното рамо на скелета се намери лекит, вис. 0 14, диаметри на устието 0·038, на корема 0·07, на дъното 0·049 м. Върху раменете пръчица и яйцевиден орнамент се редуват. Под сцената яцевиден орнамент. На издутата страна е представена следната сцена: седнала жена и Ерос, който и поднася тоалетна кутия. Фигурите са рисувани с бяла боя, а контурите на тоалетната кутийка и венеца на Ерос със златна боя. Под дръжката сложен растителен орнамент. Инв. 7173. Обр. 33.

2. В същият гроб се намери и една стригила от желязо.

Гроб 83. Трупът е бил погребан с главата на север. На дясното рамо на скелета се намери стомничка от печена глина със сиво чер цвят, вис. 0·11,

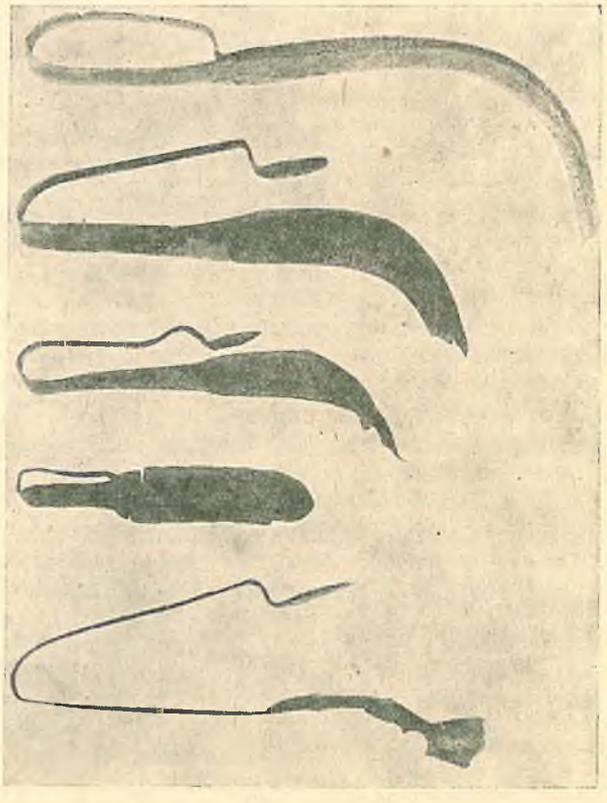

Обр. 21. Стригили от бронз

[1] В. Миков, Предистор. селища и находки в България, 113 и сл.

Обр. 25. Халки с израстъци от бронз

с диаметри при устието 0·036, при корема 0·085, при дъното 0·041. Инв. 7241.

Гроб 84. Трупът е бил погребан с главата на север. Инвентар липсва.

Гроб 85. Трупът е бил погребан с главата на изток. Скелетът се намери с крака, свити в колената. Близо до главата се намери лампичка от печена глина, с червен цвят, с външен диаметър 0·07 вътрешен — 0·05 м. с един отвор и изкорубено дъно.

Гроб 86. В гроба е било погребано дете с главата на изток. Трупчето е било поставено в амфора, която се е разчупила. Поради това над и под скелета се намериха множество фрагменти. Освен това между костите се намериха следните предмети:

1. Лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета; дръжката му е отчупена: вис. 0·07, диаметър на устието 0·025, на корема 0·049, на дъното 0·035 м. Намери се под дясното рамо на скелета.

2. В дясно на главата счупена на две каничка, вис. 0·06, диаметри на устието и дъното 0·023, на корема 0·042 м.

3. Купичка от печена глина с червен цвят, вис. 0·028, с диаметри на устието 0·06, на дъното 0·03 м.

4. Две теракоти представляващи Ерос, изобразен като момче, седнало върху кръгла подставка, върху която, около тялото му, лежи хламидата му. В лявата си ръка държи края на мантията си, а дясната лежи върху подставката.

Първата теракота е висока 0·053. От нея липсва главата и едното крило на Ерос. Втората е висока 0·052 и от нея липсват и двете крила. Инв. 7265, 7266. Обр. 65.

5. Осем астрагали (ашици).

6. Две монетки от бронз в обвивка от обикновена засмолена пръст. Монетите са сечени в Аполония в периода между 359 и 323 г. п. Хр.

Гроб 87. Трупът е бил погребан с главата на северозапад. Под дясното рамо на скелета се намери лекит с мрежест орнамент. вис. 0·075 м. диаметри на устието 0·025, на корема 0·05, на дъното 0·035 м.

Гроб 88. Трупът е бил погребан в място, което остава извън изкопа. На два метра и половина далече от скелета, на същата дълбочина, се намери монета от сребро, сечена в Аполония между 359 и 323 год.

Освен това при краката на скелета се намери стомничка от печена глина, с червен цвят, вис. 0·18; устието ѝ е отчупено, диаметри на корема 0·15, на дъното 0·09 м.

2. Един лекит от печена глина покрит с мрежест орнамент, вис 0·045, на дъното 0·032 м.

Гроб 89. Трупът е погребан с главата на изток. При скелета се намериха фрагменти от лекит с мрежест орнамент.

Гроб 90. Трупът е погребан с главата на юг. Инвентар липсва.

Гроб 91. Трупът е погребан с главата на север. Инвентар липсва. На 0·50 м. по-горе, над гроба, се намери малък лакримарий.

Гроб 92. Трупъ г е бил погребан на юго-изток. Върху скелета, между ребрата и костите на таза се намериха халки от бронз, снабдени с по три двойни израстъци. Халките имат диаметър 0·015 м. (обр. 22) и са служели вероятно за провиране на колан препасан през дрехата на умрелия.

Гроб 93. Трупът е бил погребан с главата на североизток. Инвентар липсва.

Гроб 94. Трупът е бил погребан с главата на северо-изток. Ръцете на скелета са свити в лактите и от лактите нататък издигнати до височината на раменете. Инвентар няма.

Гроб 95. Трупът е бил погребан с главата на север. В гроба не се откриха никакви предмети.

Гроб 96. Тук трупът е бил погребен с глава на северо-запад. Главата на скелета липсва. Инв. няма.

Гроб 97. Трупът е бил погребан с главата на югозапад. При бедрото на скелета се намериха две железни скобички, дълги 0·06 м. част от железна фибула.

Гроб 98. Трупът е бил погребан с глава на юго-изток. Гробът отвътре е изграден с стена от суха зидария. Вътрежната дължина на гроба е 1·70, а външната 2·30 м. вътрешната широчина 0·90, а външната 1·60 м. При краката на скелета се намериха следните предмети:

1. Стригила от бронз. Обр. 24.

2. Фрагмент от един странен напомнящ скара предмет от печена глина със сив цвят, дълъг 0·088, широк 0·055 — 0·06 м. вис. 0·029. Инв. 7243. Обр. 28.

3. Фрагменти от амфора.

4. Под оградата на гроба от североизточната ѝ страна каничка, вис. 0·135, с диаметри на устието 0·068, на дъното 0·058. От корема голямата част липсва.

5. На същото място и друга кана от печена глина с червен цвят, разчупена, с хоризонтални канелюри около устието, вис. 0·165 м. диаметри на устието 0·095, на корема 0·125, на дъното 0·07 м.

Гроб 99. Трупът е бил погребан с главата на североизток. Върху гърдите на скелета се намери фибула от бронз, — тракийски тип. Обр. 23.

Гроб 100. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Инветар липсва.

Гроб 101. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Югозападно от гроба имаше стеничка от суха зидария с широчина 0·30 и височина 0·36 м. В гроба около скелета се намериха разхвърляни следните предмети:

1. Блюдо от печена глина, покрито с черен фирнис, вис. 0·051, с диаметри на устието 0·134, на дъното 0·076 м. На вътрешната страна на дъното щемпелувани орнаменти: в центъра около кръгче кръстообразно наредени четири палмети и описани с два концентрични кръга, между които ивицата е заета от яйцевиден орнамент. Около тях са щемпелувани в кръг 14 палмети. Инв. 7184. Обр. 44.

2. Кантар, покрит с черен фирнис, който тук таме се е изтрил и добил кафяв цвят. Вис. 0·08, диаметри на устието 0·09, на дъното 0·057 м. Във вътрешността на дъното щемпелуван орнамент от 8 палмети вписани в четири кръга, образувани от вдлъбнати полегати чертички. Инв. 7179.

3. В източна посока от главата — две разчупени амфори.

4. Лекит от печена глина, покрит с черен фирнис, с червена палмета, вис. 0·12 м., диаметри на устието 0·043 м. на корема 0·063 м., на дъното 0·053 м. Намери се при краката на скелета заедно с следните предмети:

5. Еднофитилна лампичка от печена глина, покрита с черен фирнис, добил кафяв цвят, вис. 0 035, ширина с фитилника 0.085 м. с отчупена хоризонтална пръстеновидна дръжка. Инв. 7198. Обр. 61.

6. Подобна лампичка, със същите размери, без фирнис. Инв. 7199.

7. Освен това тук се намери и едно кръгче от кост с диаметър 0·016 м., пробито в центъра с кръгъл отвор, широк 0·0035 м.

Гроб 102. Трупът е бил погребан с главата на североизток. На гърдите се намериха две фибули от бронз, тракийски тип, две халки от бронз с издатъци (двойни на три места). Инв. 7307. Обр. 23 и 25, които са служили за запасване на колан[1] и една шевна игла.

Една триръбеста стрела, скитски тип, показва, че в гроба е бил погребан мъж.

Гроб 103. Трупът е бил погребан с главата на североизток. Инвентар няма.

Гроб 104. Трупът е бил погребан с глава на северозапад. При скелета се намери строшена на две шевна игла от бронз и фрагменти от малко съдче от печена глина.

Гроб 105. Трупът е бил погребен с главата на североизток. Върху гърдите при дясното рамо на скелета се намериха следните предмети:

1. 20 астрагали (ашици).

2. Каничка от печена глина с червен цвят, разчупена, вис. 0·08 м. и фрагменти от друга каничка.

3. Паница от печена глина със сивочервен цвят, вис. 0·072 м., диаметър на устието 0·018, на дъното 0·082 м.

Гроб 106. Трупът е бил погребен с главата на североизток. При скелета се намериха следните предмети:

1. Фрагменти от стригила от бронз, на дясното рамо. Обр. 24.

2. На дясната ръка — пръстен от бронз.

3. До лявото рамо паница от печена глина, вис. 0·022, диаметри на устието 0·08 м., на дъното 0·052 м.

Гроб 107. Трупът е бил погребан с главата на изток. Инвентар няма.

Гроб 108. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. При дясното рамо на скелета се намери лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета, вис. 0·13 м. устието му отчупено, диаметър на корема 0.065 м., на дъното 0·055 м.

Гроб 109. Скелет на дете, погребан с главата на североизток; от костите са запазени малки частици. При скелета се намериха следните предмети:

1. Кутийка от печена глина, покрита с черен фирнис. вис. 0·025 м., диаметър на устието 0·065 м.

2. Паничка, покрита с черен фирнис, вис. 0·062, на устието 0·04, на корема 0·068, на дъното 0·025 м.

3. Киликс, покрит с черен фирнис, липсва половината му; вис. 0·064 м. диаметри на устието 0·11 м., на дъното 0·055 м. Инв. 7161.

Гроб 110. Трупът е бил погребан с главата на североизток. При скелета се намери един доста оригинален съд:

Цедилка с две дръжки и улейче за изливане, вис. 0·068, диаметър на корема 0·13 м. От горната страна по средата има цедилка с похлупаче с къса дръжка. Едната от дръжките на цедилката липсва. Целият съд е покрит с червен лъскав фирнис. Инв. 7194. Обр. 59.

Гроб 111. Трупът е бил погребен с главата на изток. При скелета се намериха следните предмети:

1. Ойнохое със сиво-черен цвят, вис. 0·134 м., диаметри на корема 0·096, на дъното 0·55 м. с прищипнато в средата устие. Инв. 7227.

2. Лекит покрит с мрежест орнамент, височина 0·055, диаметри на устието 0·022 м., на корема 0·035 м. на дъното 0·025 м.

3. Лекит, покрит с черен фирнис, с червена палмета, вис. 0·12, диаметри на устието 0 045, на корема 0·065, на дъното 0·035 м.

4. Каничка от печена глина, със сиво-черен цвят, вис. 0·09 м. диаметри на устието 0·055, на корема 0·07, на дъното 0·05 м.

Гроб 112. Трупът е бил погребан с главата на югоизток. Инвентар липсва.

Гроб 113. Трупът е бил погребан с главата на североизток. В гроба до скелета се намериха следните предмети:

1. Фрагменти от разчупен лекит, покрит с мрежест орнамент.

2. Две стригили от бронз. Обр. 24.

Гроб 114. Трупът е бил погребан с глава на североизток. Инвентар няма.

Гроб 115. Трупът е бил погребан с глава на северозапад. Костите са много разложени. Скелетът е на дете. При главата се намериха следните предмети.

1. Киликс, покрит с черен фирнис, вис. 0·035, диаметър на устието 0·114 м. Едната му дръжка липсва.

2. Гърненце от печена глина, тъмно-червено и черно, вис. 0·078, диаметър на устието 0·06 м., на корема 0·11 м., дъното заоблено.

3. Скифос, покрит с черен фирнис, който на места се е изтрил и получил тъмнокафяв цвят, вис. 0·082, диаметър на устието 0·105. м., на дъното 0·07 м.; едната му дръжка е отчупена. Инв. 7182. Обр. 43.

Гроб 116. Трупът е бил погребан с главата на североизток. Инвентар няма.

Гроб 117. Трупът е на дете, погребано в амфора, ориентирана с устието на запад. Главата на детето е била в източната част на гроба, при дъното на амфората. Между костите в амфората се намери също и една игла за шев.

Гроб 118. Трупът е бил погребан с главата на североизток. В гроба се намериха следните предмети:

1. При главата — лекит от печена глина, с отчупено устие. Глината има жълтокеремиден цвят. Висок е 0·098 м., с диаметри на корема 0·068 м., на дъното 0·06 м. Върху раменете четири палмети, под тях един ред прост меандър, а върху лицевата страна на тялото е нарисуван гъст мрежест орнамент. Долната част на лекита е покрита с черен фирнис. Цялата украса на лекита е направена също с черен фирнис. Инв. 7224. Оор. 37.

[1] Ср. гроб 92

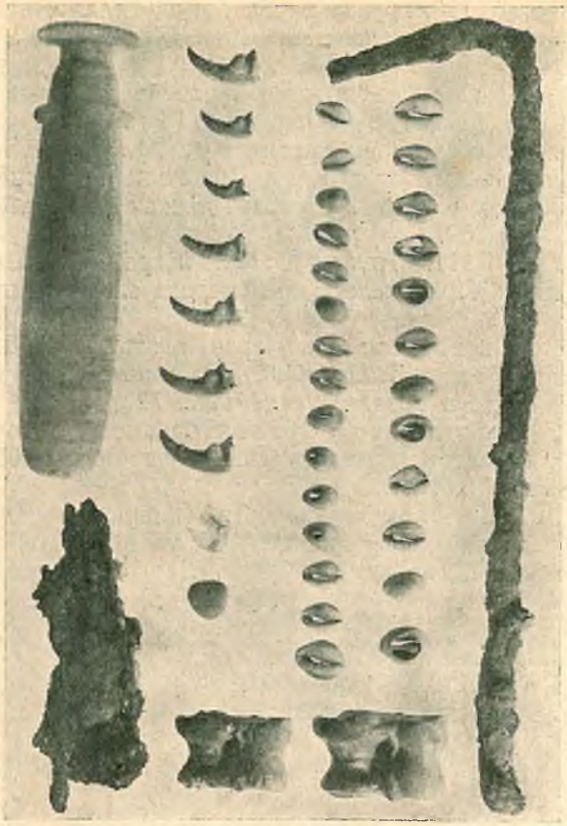

Обр. 26. Гроб 121

2. До лявата ръка се намери стригила от бронз. Обр. 24.

3. До дясната ръка — игла за шев от бронз.

Гроб 119. Трупът е бил погребан с главата на северозапад. Инвентар липсва.

Гроб 120. Трупът е бил погребан с главата на североизток. При скелета се намериха фрагменти от малък лекит, покрит с черен фирнис, със червена палмета.

Гроб 121. Трупът е бил погребан с главата на североизток. На дясно от скелета близо до гърдите се намериха следните предмети:

1. Киликс от печена глина, покрит с черен фирнис; едната му дръжка и столчето на дъното му липсва. На външната страна на дъното са изработени отвесни канелюри, а под двете дръжки по едно триъгълниче. Отвесните канелюри достигат до няколко концентрични кръгове, изпълнени с червена боя. Сега киликсът е висок 0·07 м., при диаметър на устието 0·10 м. Инв. 7177. Обр. 40.

2. Скифос от печена глина, покрит с черен фирнис, който от едната страна е добил червен цвят. Вис. 0·075, диаметри на устието 0·09, на дъното 0·051 м. Инв. 7183.

Гроб 122. Трупът е бил погребан с главата на североизток. Върху ребрата на скелета, спуснат от дясното рамо към таза се намери един странен железен предмет, вис. 0·37 м. Единият му край извит във вид на кука, е дълъг 0·036 м. а другият е извит под прав ъгъл и е дълъг 0·12 м., като завършва с острие. При това тези извивки са направени така че когато острието е обърнато напред, куката е обърната на дясно. Очевидно острието е служило за забиване в нещо, а куката за закачване на инструмента или за привързване с въже. Възможно е този странен уред да се е използувал за риболов, или, което е по-вероятно, за лов на делфини. Обр. 25.

Освен това в гроба се намериха и следните предмети:

1. 36 мидички от вид, който живее в топлите морета и 4 чифта щипци от морски раци.

2. Два голями астрагала (ашика) от свиня.

3. Къс прозрачен планински кристал.

4. Два фрагмента от малко съдче от печена глина, с зелени орнаменти на жълт фон.

5. Алабастър, добре запазен, вис. 0·21, диаметър на устието 0·05 м., на отвора 0·02 м. Снабден с две „ушички". Малка част от устието му липсва. Инв. 7175. За цялия инвентар обр. 26.

Мидите, астрагалите и кристала, заедно с щипците от раците и няколко големи гвоздеи бяха струпани на купче от лявата страна, докато останалите предмети от печена глина бяха от дясната.

МАТЕРИАЛИ НАМЕРЕНИ ИЗВЪН ГРОБОВЕТЕ

През време на разкопките често в насипа между гробовете се намираха предмети, произхождащи от по-стари разрушени гробове или изгубени и попаднали случайно тук. В същност това са обикновенно съдове от печена глина, а най-често фрагменти. На дълбочина под 1·80 — 2 м. изобилствуват фрагменти от рисувана керамика, обикновено на черен фон — червени фигури.

Под гробовсте 3, 4, 7, в едно голямо пространство на дълбоъина 3 м. обаче се намериха доста предмети, по-добре запазени, които вероятно са били в един или няколко гроба. Скелети при тях липсваха. Намираха се доста на далече един от друг, та беше очевидно, че не представляват една находка. Ето самите предмети:

1. Киликс, от печена глина, покрит с черен фирнис, вис. 0·062 м., диаметри на устието 0·015 м., на дъното 0·057 м. Едната му дръжка липсва. Другата дръжка е изящно извита навътре. Във вътрешната страна на дъното орнамент от четири кръстовидно наредени палмети, вписани в кръг от полегати линийки. Инв. 7165.

2. Киликс от печена глина, покрит с черен фирнис, вис. 0·07 м., диаметри на устието 0·116 м., на дъното 0·056 м. Едната дръжка е повредена. Сегмент от дъното липсва. На вътрешната страна на дъното кръстовидно разположени четири палмети в кръг от полегати линийки. Инв. 7166.

3. Киликс от печена глина, покрит с черен фирнис, вис. 0·052 м., диаметри на устието 0·09 м., на дъното 0·046 м. Липсва малка част от дъното. На дъното кръстовидно разположени четири палмети в кръгове от полегати линийки. Инв. 7167 Обр. 38.

4. Паничка от печена глина със сив цвят, вис. 0·039, с дръжката 0·057 м., диаметър 0·098 м., с красива, висока дръжка. Инв. 7242.

На същата дълбочина, близо до гроб 53 се намери един доста оригинален предмет, попаднал случайно тук. Това е една малка оловна пластинка, със форма на волска глава, висока без рогата 0·055 м. при дебелина 0·002 м. Муцунката на тази волска глава представлява интересна стилизация: очите са дадени като две пъпки с по три концертнични полукръга около тях, носът като две успоредни прави,

които вървят от очите надолу и които са изпълнени с извити успоредни линийки; над носа, между двете уши е представена глава на медуза, а от мястото между ушите и високите и извити рога излизат две обърнати с главата надолу змии. Инв. 7302. Обр. 27.

На по-голяма дълбочина, към 3·50—4 м. и по дълбоко, започват да се срещат фрагменти, макар и много рядко, и от чернофигурна керамика.

Между намерените в насипа предмети трябва да се споменат още и следните:

Тръбичка от кост, дълга 0·092 м. при външен диаметър от единия край 0·023 м., а от другия — 0·019 м. с дебелина на стените 0·001 м.

Цилиндър от черен морски камък, висок 0·09 с диаметър 0·025 м. Кръгло каналче с форма на буква Г с диаметър 0·077 м. се спуща от едната страна през центъра на цилиндъра и излиза навън на 0·02 м. дълбоко. В това каналче е вмъкната тръбичка от печена глина от червен цвят, при дебелина на стените по-малко от 1 мм. Вмъкването е станало преди да се слепят камъните които образуват цилиндърчето — четири фрагмента.

На същата дълбочина се намери и един фрагмент от предмет с неизвестно предназначение. Той представлява част от скара, направена от печена глина. В сегашния си вид е дълъг 0·21 м. Интересно е да се отбележи, че подобни предмети до сега са известни само от Аполония. Обр. 28.

ДАТИРАНЕ НА РАЗКОПАНАТА ЧАСТ ОТ НЕКРОПОЛА.

Както вече се видя, разкопаните гробове от некропола на Аполония не с в едно ниво, а се намират едни на по-плитко, други на по-дълбоко, като понякога между дълбочините 1.20 и 4.50 м. могат да се срещнат един под друг, на различен интервал, 7 гроба. Така напр. гроб 46 е на дълбочина 2.60 м., 47 — под него на 2.80 м., под него — 51 — на 3 м. дълбочина и след това се редят все един под друг 80 на 3·30 м. 95 — на 3.40, 96 на 3.50 м., 98 на 3.60 м. Това натрупване на гробове един върху друг създава впечатление, че разкопаната част от некропола се е употребявала много дълго, нещо севсем невярно. Истинската причина да стане това е в същност дюнестият характер на местността. Пясъкът много бързо образува насип върху гробовете, а наносът не е могъл да бъде преместен от

Обр. 27. Амулет

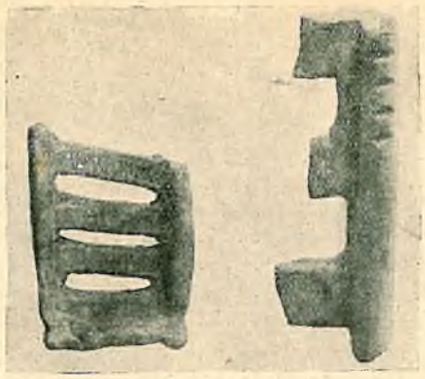

Обр. 28. Предмети от печена глина с форма на скара

вятъра докато мястото е служило за гробище поради това че гробовете са се укрепявали със стенички от суха зидария, камъни, вероятно дървета и др. Така постепенно насипът е ставал по-голям, докато се е използувало мястото за погребване, без насипаният пясък да може да се вдигне от вятъра. Когато некрополът престанал да се използува, укрепителните работи престанали. Нямало кой да се грижи за засипаните гробове и върху тях отново се появили мънички пясъчни дюни, които вятърът започнел отново да разнася. Обработването на пясъците и засаждането им с лозя и бостани е станало причина върху некропола да се запази един пласт от пясък дебел 1.25—1.80 м. над най-горните гробове и да се ограничи разпространяването на дюните.

Много лесно биха могли да се датират отделните пластове, в които гробовете са били наредени, ако пластовете можеха да се разграничат ясно стратиграфски. За съжаление, обаче, това се указа невъзможно, понеже пясъчният насип не позволяваше да се разграничат въобще отделни пластове, нито да се търсят изкопите за гробове върху тях. Само при най-дълбоките гробове на дълбочина 4.40 м. можа да се установи нивото на пласта и то в съседство с гробовете 121 и 122 на 0.45 м. по-високо от дъното на гроба. Дълбочината тук е почти равна на морското равнище и поради това пясъкът е постоянно влажен. Вероятно това е помогнало той да се спласти при газене по него и да образува една тънка корица, която при копането не се отделяше на зърна, а на тънки около 1 см. неправилни плочици.

Това е всичко, което можа да се установи относно пластовете в разкопаната част на некропола. На останалите пластове в нея не може да се направи нито пълна стратиграфска схема, нито да се посочи някакъв отделен пласт, защото повдигането на нивото на некропола е ставало неусетно и едва забележимо. Всеки гроб правен известно време след предишния е на ниво малко по-високо от предишния. Поради това разликата във височината би могла да се схване като разлика по време, ако не беше вълнообразната постоянно променяща се повърхност, която позволява един гроб, макар и по-стар, да се яви на по-високо ниво и обратно.

При това положение схемата на гробовете изглежда така:

1·20—1·40	3— 6
1·40—1·60	7— 10
1·60—1·80	11— 20

1·80—2·00	21— 29
2·00—2·20	30— 33
2·20—2·40	34— 37
2·40—2·60	38— 51
2·60—2·80	52— 64
2·80—3	65— 68
3·00—3·20	69— 78
3·20—3·40	79— 98
3·40—3·60	99—108
3·60—3·80	109—113
3·80—4·10	
4·10—4·40	114—122

Относно начинът на погребването с оглед на датирането може да се каже следното. Обикновеният начин за погребване в разкопаната част от некропола е поставяне на трупа в изкоп направо в земята. При тези гробове понякога се срещат малки стенички изградени със суха зидария от ломен камък от едната или от другата страна на гроба, чието предназначение е било, да задържа почвата над гроба, когато той се е намирал върху наклонено място. Така тези стенички се явяват като допълнителни мерки за закрепване на гробовете.

Понякога, обаче, целият гробен изкоп е изграден отвътре със стеничка от суха зидария. Такива гробове се срещаха твърде често на няколко места без в тях да е запазено и погребението. Гробовете 7, 13, 17, 40 са изградени по този начин и съдържат погребение, а гроб 37 е единственият в разкопаната част на некропола, в който стените са изработени от хубаво издялани каменни блокове.

Изглежда, че в някои случаи погребението е било извършено като трупът е бил поставен в дървен саркофаг, какъвто е случая с гроб 6. Мъчно е да се допусне обаче, че и в гробовете 9, 27, 122, където се срещат по няколко железни гвоздеи, също е имало дървен саркофаг.

Поставянето на трупа на умрелия в съд от печена глина е също така разпространено във всички дълбочини на разкопаната част от некропола. В такъв случай при погребение на възрастен човек се използува връчва (гробове 1, 18), а при погребения на деца — амфори (гробове 54, 86, 117).

Това са гробовете, които се срещат при всички дълбочини. Има, обаче, няколко вида погребения, които се срещат само в по-горните, следователно в по-късните пластове на некропола. На първо място тук трябва да се споменат погребенията в урна с изгаряне или вторично погребване на кости от вече погребан веднаж и разложен труп. Всички гробове съдържащи подобни погребения (3, 4, 15, 16, 20) са на дълбочина не по-голяма от 1·80 м. Това ще рече, че те спадат към най-плитките — т. е. най-късните гробове.

Все към късния период на използуване на разкопаната част от некропола спадат и покритите с керемиди гробове с двусклонен покрив. Такива гробове са 2, 12, 22, 24, 25, 35, 40, 55. Нито един от тези гробове не е открит на по-голяма дълбочина от 2.70 м. От това се вижда, че и този вид гробове се срещат и са характерни за късния период, през който се е използувала разкопаната част от некропола на Аполония, макар че това е възможно да е почнало доста по-рано.

Така че от всичко казано до тук става ясно, че гробовете в разкопаната част от некропола принадлежат на два различни по време пласта, от които вторият — по-късният, се характеризира с появата на гроба с керемидената покривка, а в края му с появата на погребалната урна. Като един условен предел в дълбочината на по-късния пласт с керемиодни покриви върху гробовете може да се посочи дълбочината 2.80 м., тъй като по-дълбоко този вид гробове не се срещат.

Освен по устройството си, гробовете могат да се разделят на две групи и по някои особености на инвентара си. Така прави впечатление, че като се почне от най-дълбоките гробове и се върви нагоре, при всички дълбочини се срещат двата типа лекити: лекити с червена палмета от 1·40 до 4·30 м. дълбочина и лекити покрити с мрежест орнамент от малко по-рано т. е. от 2·30 до 4·30 м. дълбочина. От дълбочина 2·80 м. нагоре, обаче, броят на гробовете, които съдържат лекити почва да намалява и да отстъпва мястото на гробове, в които вместо тях са поставени лакримарии. Такива са гробовете 1, 4, 6, 11, 15, 16, 20, 21, 55, 61, над гроб 91 и обрядното огнище при гроб 15.

От кога е започнала в същност да се използува разкопаната част от некропола на Аполония и до кога и в кое време е настъпила промяната в устройството на гробовете с въвеждане на гробовете с керемидена покривка и в инвентара им с употребата на лакримариите? Отговор на този въпрос могат да ни дадат единствено сигурно датираните материали в некропола, на първо място монетите и надписите.

Като най-стари датирани материали могат да се смятат надгробните плочи. По своите епиграфски особености те принадлежат към края на V или началото на IV в. пр. Хр. — епоха от която произхожда по-голямата част от епиграфските паметници на старата Аполония. Както вече се изтъкна, тези надгробни плочи бяха намерени употребени втори път като строителен материал в по-късни гробове, поради което трябва да се заключи, че по-старите гробове, над които те са били забити, са били унищожени или поне надгробните им плочи са били махнати.

Към епохата, от която произхождат надгробните плочи безспорно трябва да се отнесат най-дълбоките гробове и то към края на V в. ще принадлежат само някои от гробовете на дълбочина под 3.50 м. От тази дълбочина нагоре вече в гробовете се срещат значителен брой материали, датирани през IV в пр. Хр. Така в гробовете 68, 99 и 102 на дълбочина между 3 — 3.60 м. се намериха тъй наречените „тракийски тип" фибули, които се датират през IV в. пр. Хр. В гробовете 46, 66, 86 и 88 се намериха пък монети сечени в Аполония в периода 359—323 г. Тези четири гроба са на дълбочина между 2.60 и 3·40 м. и затова всички гробове на тази дълбочина могат да се отнесат към същата епоха, с изключение на гробовете в източния край на разкопаното пространство, където пластът се е повдигнал още в древността с около 0.80 м. В този край на изкопа, обаче, гробовете се оказаха малко, та това няма особно значение.

И най-сетне от дълбочината, от която почват да се срещат нагоре гробове, покрити с керемиди и гробен инвентар с лакримарий — 2.80 м., се появяват вече по-късни монети. Така в гроб 17 се явява монета сечена от сирийския владетел Антиох I

281—261 г.), а в гробовете 11 и 22 — монети сечени в Аполония в II в. пр. Хр.

От всичко казанно до тук се вижда, че макар и да не може да се установи точно, кои гробове към кой пласт принадлежат, все пак може да се каже със сигурност, че нашият некропол или поправо, разкопаната му част, се състои от много редици гробове, които са се натрупали тук за сравнително кратко време, не повече от 300 години. През този период се е натрупал един насип от около 3—3.20 м., което прави по 1 см. годишно средно. Така образуваните няколко редици гробове могат да се разделят по устройството си и по инвентара си на два пласта отговарящи на два различни периода от използването на некропола: първия, постария, между 2.80 и 4.30 м. дълбочина и втория, по новия, между 1.20 и 2.80 м. дълбочина.

От описанието на гробовете, се вижда, че главният начин на погребване е поставяне на трупа в земята, и че има само един случай на изгаряне на трупа, четири на вторично погребение в урна и 117 на погребване в земята.

При погребването в земята без изгаряне се съблюдават някои правила Така например, както е прието обикновено в некрополите на старите гърци, никога трупът не се погребва с глава на запад. От 117 погребения с глава на северозапад са погребани 5, на запад ни едно, на югозапад 6 В този случай посоките северо-запад и югозапад са се схващали като север и юг. Погребенията с глава на север са 19, на северо-изток — 33, на изток — 13, на юго-изток — 16, на юг — 11. От съпоставянето на цифрите се вижда явно избягването напълно на погребение с глава на запад. При 14 погребения не може да се определи посоката, в която е положен трупът.

Предметите са в повечето случаи такива, каквито се намират във всички гръцки некрополи от тази епоха. Съдовете изработени по-художествено са импортирани главно от Атика, докато между бронзовите предмети, съвсем малко и дребни, се забелязват някои, работени в Тракия. Именно някои от тези предмети поставят въпроса за етносрафското положение на погребаните.

Няма никакво съмнение, че в най старите гробове са били погребани колонисти гърци. Върху надгробните плочи не се среща нито едно тракийско име. В редки случаи и инвентара показва погребение на грък. Такъв е напр. гроб 122. В него голям брой от миди произхождащи от южни морета, щипци от раци и един странен инструмент, свидетелствуват за това, че погребаният там е бил тясно свързан с морето, човек. Този гроб, обаче, е единствен. Повечето от гробовете не съдържат материали, които могат да се отдадат на определена народност и затова с право може да се яви съмнение, дали в тях са погребани също гръцки колонисти. Подобно съмнение особно подхранват фибулите в гробовете 38, 81, 82 от добре познатият тракийки тип.[1] Пак така характерни за едно население, което носи своето тракийско облекло, са и халките от бронз с по три чифта израстъци, които се срещат у скитите и траките[2] (гробове 92 и 102).

Бъдещите проучвания ще покажат, доколкото е вярно наблюдението, че колкото по-късни са гробовете, по силен е тракийският елемент и толкова по ясно се издава присъствието на траки. Така във венеца в урната на гроб 20 се забелязват плодчета, каквито обикновенно се намират в гробовете на тракийци.[2] Една група предмети от печена глина в гроб 34 и и 3 свидетелствуват вече като че ли за по-дълбоки тракийски традиции, които засягат не само облеклото, но и религиозните представи. Това е особено подчертано от „амулетите“ в тези два гроба, както и от начина на погребване в гроб 3 — чрез изгаряне, един начин на погребване разпространен много по-слабо в Гърция, отколкото в Тракия. Пак за погребването на тракийка в тази урна свидетелствува и обстоятелството, че тя е съставена от два еднакви съд. Подобни урни в Гърция обикновенно не се употребяват.

---

[1] В. Миков, Тракийски тип фибули: ИАИ VI, стр. 171 и сл.

[2] У траките Б. Филов. Паметници на тракийското изкуство ИАД. VI стр. 10₉, 26₃₈, 31₄₇; Филов, Стари гробове в Чирпанско и Старозагорско. Псп. LXX, стр 581. Ср. Dörpfeld Troia und Jlion (1902 г.) стр. 406.

FOUILLES DE LA NECROPOLE D'APOLLONIE

L'antique Apollonie du Pont, située sur l'un des golfes les plus animés de la Mer Noire, a été fondée à la fin du VII-e siècle par des colons milésiens. C'était moins un débouché pour les provinces thraces de l'intérieur qu'une escale pour les navires athéniens sur leur route vers la Chersonèse Taurique. L'époque florissante de ce port commence avec le début du VI-e siècle, duquel date la célèbre stèle d'Anaxandre, aujourd'hui au Musée de Sofia. C'est de cette Apollonie que les Romains ont emporté la statue monumentale d'Apollon, oeuvre de Calamis. Il est difficile de préciser le moment où commence le déclin de la ville et du port, puisqu'il était impossible d'entamer des fouilles dans la bourgade moderne qui recouvre les restes de la cité antique et médiévale.

Pour le moment seule la nécropole pouvait être l'objet de fouilles et de recherches archéologiques. Aussi le Musée de Sofia a-t-il entrepris en 1946 des fouilles dans une partie de cette nécropole, située en dehors de la ville, à 2 klm. vers l'intérieur du pays, en bordure de la mer, dans la localité dite Calpha.

Les fouilles de la nécropole sont d'un double intérêt, puisqu'elles peuvent nous aider à éclaircir les rapports ethniques entre la population thrace de l'intérieur et les colons grecs.

Pendant la campagne de 1946 ont été découvertes 121 sépultures, dispersées sur une surface de 433 m², disposées à des niveaux différents, qui descendent jusqu'à 4 m 50 de profondeur, en commençant à 1 m 20 sous le niveau actuel du sol.

D'ordinaire le cadavre est posé dans la fosse à même le sol. Dans cette catégorie de tombes, lorsqu'elles étaient situées sur un terrain incliné, des petites murettes de maçonnerie sèche étaient bâties sur l'un ou l'autre côté pour retenir l'éboulement du terrain au-dessus de la tombe. C'était une simple mesure de précaution.

Au contraire, dans une seconde catégorie, sur tout le pourtour de la fosse est bâti un petit mur de maçonnerie sèche. Beaucoup de ces tombes étaient vides. Seuls les №№ 7, 13, 17 et 40 gardaient leur contenu. La tombe № 38 est l'unique de la partie fouisée de la nécropole dont les murs sont construits en blocs de pierre soigneusement taillés.

Il semble que dans certains cas le cadavre ait été placé dans un sarcophage en bois, comme c'est le cas de la tombe № 6. Mais il est difficile de supposer qu'il ait eu aussi un sarcophage en bois dans les tombes 9, 27 et 122, où n'ont été trouvés que quelques clous.

A toutes les profondeurs du chantier se trouvent des tombes où le cadavre était placé dans un vase d'argile: dolium pour les adultes et amphore pour les enfants.

Cette sorte de sépultures se rencontrent à toutes les profondeurs. Il existe cependant une catégorie de tombes que nous trouvâmes exclusivement dans les couches supérieures, doncles plus récentes de la nécropole. Ce sont les sépultures à urne avec incinération ou inhumation secondaire d'ossements (№№ 3, 4, 15, 16 et 20).

Les tombes en tuiles à deux pentes de la nécropole proviennent également de la période récente. (№№ 2, 12, 22, 24, 25, 35, 41 et 56). Aucune d'elles ne descend au-dessous de 2·70 m.

De tout ce qui précède il est évident que les tombes de la partie dégagée de la nécropole appartiennent à deux couches distinctes provenant d'époques différentes, dont la seconde, la plus récente, est caractérisée par l'apparition de la tombe à toiture en tuiles et à la fin de laquelle apparait la sépulture à urne. C'est la profondeur de 2·80 m. qui peut être indiquée comme la limite relative de cette couche de tombes à toiture en tuiles, étant donné qu'au — dessous on n'en rencontre plus.

Un second classement peut être effectué selon le caractère de l'inventaire. Les lécythes à palmette rouge ou à décor réticulé se trouvent à toutes les niveaux, tandis que les lacrymaires ne decendent pas au-dessous de 2 m 80. Des lacrymaires contenaient les №№ 1, 4, 6, 11, 15, 16, 20, 21, 55, 61 et 91, de même les vestiges de foyer près la tombe № 15.

A quel moment a-t-on commencé d'utiliser la partie dégagée de la nécropole d'Apollonie et à quelle époque s'est effectuée la modification dans la construction des tombes, en adoptant le système des tombes à toiture en tuiles, et la modification dans leur inventaire, en y introduisant les lacrymaires? La réponse à cette question peut nous être fournie exclusivement par ceux des objets de la nécropole qui peuvent être datés avec certitude, en premier lieu les monnaies et les inscriptions.

Les pierres funéraires peuvent être considérées comme les objets datés les plus anciens. Par leur particularités épigraphiques, elles se rapportent à la fin du Ve s. ou au début du IVe s. av. J. Ch.—époque dont provient la plus grande partie des monuments de l'anti ue Apollonie.

A cette délimitation des deux couches, d'après le mode de sépulture et le caractère de l'inventaire, viennent s'ajouter la datation plus précise que nous permettent les monnaies et les inscriptions recueillies dans les fouilles.

A l'époque de laquelle proviennent ces pierres — fin du V-e et début du IV-e siècle — appartiennent les tombes des couches les plus profondes de la nécropole, c'est-a-dire celles qui se trouvent à 3 m 50 sous le niveau actuel.

Il faut incontestablement rapporter à l'époque dont proviennent les stèles funéraires les tombes situées au-dessous de la partie dégagée de la nécropole; à la fin du V-e s. n'appartiendraient que quelques tom-

bes situées à 3·50 m. Les tombes situées plus haut renfermaient un certain nombre d'objets appartenant au VI-e siècle. Ainsi les №№ 68, 99 et 102.

Enfin, en remontant de la profondeur de 2·80 m— celle, ou commencent à apparaître les tombes couvertes de toiture en tuiles et les tombes avec inventaire funéraire à lacrymaires-apparaissent déjà des monnaies d'époque plus récente. Dans la tombe № 16 fut trouvée une monnaie frappée par le roi syrien Antioche I (281—261), dans les tombes №№ 11 et 22, des monnaies frapées en Apollonie au cours du IIe siècle.

On voit bien de ce qui précède, quoiqu, on ne puisse indiquer avec une exactitude absolue à quelle couche appartient telle ou telle tombe, qu'il est cependant permis d'affirmer que notre nécropole, ou plus exactement sa partie fouillée, comprend un grand nombre de rangées de tombes qui se sont superposées à cet endroit durant une période relativement courte et qui ne dépasserait pas 300 ans. Au cours de ces trois siècles s'est amassé un remblai haut de 3m à 3·20 m. ce qui fait une moyenne de 1 cm par an.

Les rangées de tombes ainsi formées se partagent en deux séries typologiques, correspondant à des niveaux stratigraphiques différents. La première, de 2 m 80 à 4 m 30 de profondeur, comprend les sépultures les plus anciennes, dans les niveaux les plus profonds, la seconde série — de I m 20 à 2 m 80 — les tombes à toit en tuiles et les tombes à lacrymaire.

Le mode général de sépulture est la mise du corps directement dans la fosse à même le sol, sans sarcophage. C'est le cas pour 117 tombes. Par contre, il n'existait qu'un cas unique d'incinération et dans quatre cas il s'agissait d'une inhumation secondaire.

Pour ce qui est de l'orientation des cadavres dans la partie fouillée, sur 117 tombes ouvertes pas une n'avait la tête posée à l'Ouest. Cinq tombes étaient orientées au Nord-Ouest, 19 au Nord, 33—au Nord-Est, 13 à l'Est, 16 au Sud-Est, 11 au Sud et 6 au Sud-Ouest. Dans 14 cas l'orientation n'a pu être exactement établie.

Les objets qu'on a recueilli sont, dans la plupart des cas, les mêmes que ceux qu'on trouve dans toutes les nécropoles grecques de cette époque. Les vases les plus beaux proviennent de l'Attique. Les objets en bronze sont peu nombreux et de petites dimensions. Quelques-uns proviennent de Thrace. Ce sont précisément certains de ces objets en bronze qni témoigneraient de la nationalité thrace des personnes enterrées.

Il n'y a aucun doute que les tombes les plus anciennes sont des tombes de colons grecs. Sur les pierres funéraires on ne rencontre pas un seul nom thrace. L'inventaire du № 122, dans les niveaux les plus profonds, appartient à un Grec. De plus le grand nombre de coquillages provenant des mers méridionales, les pinces de crabes et un instrument bizarre en fer, témoignent que le personne enterrée à du être étroitement liée à la vie de mer. Mais il faut remarquer tout de suite que cette tombe est unique. La plupart des tombes ne renferment pas d'objets qui puissent être rapportés à une nationalité déterminée et il est difficile d'affirmer que toutes les tombes cachent les dépouilles de colons grecs. Des doutes pareils éveillent surtout les fibules des tombes №№ 38, 81 et 82 qui sont du type thrace bien connu. Les anneaux de bronze à trois paires d'appendices qu'on connait bien chez les Scythes et les Thraces et qui proviennent des tombes №№ 92 et 102, sont également caractéristiques d'une population thrace qui aurait gardé son costume national.

Nons avons observé que plus les tombes sont récentes, plus l'influence thrace est forte et plus la présence de l'élement thrace est sensible. Ainsi les petites baies qui entrent dans la composition de la couronne posée dans l'urne de la tombe № 20 sont du genre de celles qu'on trouve ordinairement dans les tombes des Thraces. Un groupe d'objets de terre cuite, provenant des tombes №№ 3 et 34, témoigneraient de l'existence de traditions thraces bien enracinées, se rapportant non seulement aux costumes, mais aussi aux conceptions religieuses. Ceci est souligné d'une façon particulière par le caractère thrace des „amulettes" trouvées dans les deux tombes précitées, ainsi que par le mode d'enterrement dans la tombe № 3 qui les à incinération, mode d'enterrement répandu beaucoup moins en Grèce qu'en Thrace. Le fait que les deux récipients faisant fonction d'urne ne sont pas utilisés ordinairement en Grèce, indiquerait que dans cette urne a été ensevelie une femme thrace. Les recherches futures permett de vérifier l'exactitude de ces observations.

Quoiqu'il soit encore trop tôt pour formuler des conclusions, la présence d'un élément thrace dans la population de la ville est un fait incontestable. Il est prématuré de parler de l'importance de cet élément en se basant uniquement sur les résultats de notre première campagne de fouilles à Apollonie, où nous travaillâmes aussi en 1947 et espérons pouvoir continuer cet été.

Ivan Venedikov

КЕРАМИКАТА ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ

ТЕОФИЛ ИВАНОВ

Предишните разкопвачи[1] на древна Аполония (дн. Созопол) не са обръщали голямо внимание на откритата керамика. Поради техния незначителен интерес е бил пренебрегнат един ценен, в някои случаи единствен материал за изучаване на икономическата история както на Аполония, така също и на нашето черноморско крайбрежие. Ето защо грамадната част от аполонийската керамика е непубликувана досега дори като суров материал. Вследствие на това тя е недостъпна за науката и не са използувани ценните изводи, които могат да се направят от нейното грижливо и цялостно проучване. Намерили са място в досегашната археологическа литература само няколко глинени съдове внесени от Гърция, които се отличават със своята художествена изработка.

G. Seure[2], който използува докладите от разкопките на Дегран (1904 г.) и Шаховски (1908 г.) съвсем бегло и безсистемно споменава за някои съдове. От извънредно богатата и интересна керамична находка, изровена при построяването на Созополското пристанище през 1927 г. е публикувана само една съвсем незначителна част от професор Христо М. Данов[3]. Останалата грамадна част днес изпълва няколко витрини в Бургаския общински музей и чака своето публикуване.

Случайно откритият гроб в местността „Кавациte"[4], югоизточно от гр. Созопол, увеличи керамичния материал от Аполония с още четири арибаловидни лекити от IV. в. пр. н. е.

Разкопаната част от некропола на Аполония през лятото на 1946 г. даде изобилна и твърде разнообразна по форми и техника на изпълнение керамика.[5] Инвентарът на гробовете се състои почти изключително от глинени съдове и предмети. Близките на умрелия са поставяли в гроба му онези съдове, които според тяхното религиозно схващане, са били необходими за неговия бъдещ, задгробен живот: кани, различни видове чаши (киликси, кантари, скифоси), дълбоки и плитки блюда, гърнета, лекити, амфори, тоалетни кутии (в женските гробове), лампички, играчки (в детските гробове) и др. Въз основа на тях може да се съди за нравите, бита и материалното благосъстояние на населението на Аполония през времето, когато е съществувал некрополът.

Грижливо проведеният метод на разкопаване даде възможност да се проследи разпространението на керамиката в гробовете от различните дълбочини на некропола. Кога се появява известна форма съд, кога тя е най-много разпространена и кога престава да се употребява. В какво количествено съотношение се намира един вид керамика към друг вид. Каква е керамиката по произход, местна или внесена отвън и на края, какво е икономическото състояние на Аполония и какви са нейните търговски връзки с другите антични градове през известен период.

Въз основа на стилните особености новооткритата керамика от некропола на Аполония може да се раздели главно на три групи:[1] I. Червенофигурна керамика, II. Чернофирнисова керамика и III. сивочерна и червена керамика.

I. ЧЕРВЕНОФИГУРНА КЕРАМИКА

Вазите от червенофигурния стил са най-малобройни в некропола. В тази техника са изработени: един камбановиден кратер, едно ойнохое, голямо количество арибаловидни лекити и няколко фрагменти от вази. Глината им е жълточервеникава, грижливо пресята и измесена. Съдовете се отличават с голяма лекота и добро изпичане.

Техническото изпълнение, формите и стилните особености на керамиката от тази група сочат към късния период на червенофигурния стил, а именно края на V в. и целия IV в. пр. н. е.

КАМБАНОВИДЕН КРАТЕР

Камбановидният кратер[2] от Созопол е четвъртият добре запазен екземпляр от този вид намерен досега в България. Първите два кратера са от с. Мезек, Свиленградско, единият от Милкова могила[3], а другият от Голямата могила[4] в местността „Капините". Третият произхожда от една гробница при с. Сърневец, Чирпанско[5]. В художествено отношение Созополският кратер превъзхожда останалите. Гроб 38. Инв. 7171. Обр. 29.

---

[1] За разкопките в околността на Созопол, предприети в миналото, вж. по-горе Ив. Венедиков, Разкопките в некропола на Аполония през 1946 г., стр. 1 сл.

[2] G. Seure, Arhéologie thrace, RA XIX, 1924, 316 сл. passim. Една част от керамиката днес е в Лувърския музей, а другата в Народния археологически музей в София.

[3] Хр. М. Данов, Из древната икономическа история на западното Черноморие до установяване на римското владичество. ИАИ XII, 1938, 189, обр. 46; 190, обр. 47; 193, обр. 49 и 50; 200, обр. 52. Вж. също Ив. Велков, ИАИ VIII, 1934, 461 сл.

[4] Хр. М. Данов, ИАИ XI, 1937, 314 сл., обр. 247—250. Срв. от същия автор ИАИ XII, 1938, 202 сл., обр. 54.

За други съдове (арибали от Созопол, сега частна собственост, вж. Walters, History of Ancient Pottery, I, London 1905, 60, заб.

[5] Материалите постъпиха в античния отдел на Народния археологически музей в София.

[1] Намериха се още един чернофигурен лекит с мрежест орнамент и един фрагмент от чернофигурна ваза, които в стилно отношение образуват отделна група — чернофигурна керамика. Но поради оскъдния материал от този стил ние ги разглеждаме при съответните им форми съдове от червенофигурната техника, ръководен само от чисто практически съображения.

[2] Walters, цит. съч., I, 171, обр. 39.

[3] Ив. Велков, Разкопките около Мезек и гара Свиленград. ИАИ XI, 1937, 129 сл., обр. 119.

[4] Пак там, 137 сл., обр. 131 и 132.

[5] Д. Цончев, Антична могилна гробница при Сърневец. ИАИ XIV, 1940—42, 62 сл., обр. 129—131.

Той е изработен от фино пресят ясночервена глина. Висок е 0·24 м., диаметър на устието — 0·28. м. Целият кратер отвън и отвътре, с изключение на изобразените върху него фигури, е покрит с черен лъскав фирнис, нанесен не навсякъде равномерно. Върху вътрешната страна на устието се намират два червени кръга. На външната страна на кратера, непосредствено под ръба на устието, се проточва околовръст лавров венец[1] наляво, ограничен отгоре и отдолу от два червени кръга. Под сцените на лицевата и задната част на кратера е нарисуван меандров орнамент, прекъсван след всяка трета извивка от едно квадратче, изпълнено с пет точки. Под дръжките има червена палмета, небрежно изпълнена. Днес липсват едната дръжка и дъното[2].

Обр. 29. — Атически камбанов ден кратер с червени фигури — IV. в. пр. н. е. (лицева страна)

На лицевата страна на кратера е представена следната сцена (обр. 30): в средата е седнала менада[3] върху сдипления си химатион. Тя е облечена в дълъг, безръкавен хитон, украсен с бродерия върху гърдите и долния си край. Главата ѝ е превързана с забрадка, върху която носи венец, предаден с бяла боя. Около шията си тя има огърлица, а на десната си ръка — три гривни, означени с жълточервеникава боя. В лявата ръка менадата държи тирс изпъстрен с бели точки. Тя е обърнала глава назад към един млад, танцуващ силен[1], който в лявата си вдигната ръка държи рог за пиене, а в дясната — тирс. Пред менадата танцува друг силен с енергично движение на тялото и високо вдигната глава. В лявата спусната ръка той държи грозд. Втора менада завършва сцената отляво. Тя е извила глава към първия силен и наблюдава играта му. Облечена е по същия начин както първата менада. Главата ѝ е увенчана. На шията си носи огърлица, нарисувана с бяла боя, а на лявата ръка две гривни, предадени също така с бяла боя. С лакътя на лявата си ръка менадата се подпира върху тимпан, покрит с бяла боя и жълточервеникава украса.

[1] За силените вж. G. Nicole DA IV, 1090 сл. под думата Satyri.

[1] За украсата на камбановидните кратери вж. Walters цит. съч., II, 223.

[2] Белите петна върху кратера представляват силициеви съединения полепени върху стените. Снимката е правена преди окончателното почистване на съда.

[3] За същността на менадите вж. Rapp, ML II, 2243 сл. Също Adrien Legrand, DA III, 1479 сл.

Обр. 30. — Изображения върху лицевата страна на кратера

В художествено отношение сцената е изпълнена добре. Вниманието на зрителя се привлича от средната фигура — първата менада. Художникът я нарисувал с особенно старание. Елинствена тя е предадена с бяла боя като гънките и украсата на дрехата ѝ са подчертани със жълта боя. Останалите фигури от сцената са третирани като силуети в техниката на червенофигурния стил.

Средната бяла фигура[1] се появява за първи път в атическата червенофигурна керамика в късно Фидиево време[2]. Това е около двадесет години след построяването на фронтоните на Партенона (последните две десетилетия на V в. пр. н. е.). Тази техническа особеност показва упадъка на хубавия червенофигурен стил от V в. пр. н. е. Представители на новата техника са двама анонимни художници, известни само от техните произведения. Единият е съвременник на Мейдиас. Той е нарисувал вазата от Неапол със средна бяла фигура сатира Прономос[3].

Другият художник е автор на сцената върху кратера от Руво (Италия) със средна бяла фигура гиганта Талос. Техният маниер се възприема и от атическите художници през IV в. пр. н. е.

Задната страна на кратера се заема от трима прави младежи, загърнати с широки мантии и обърнати в профил един към друг. Обр. 31. Двама от тях са вдигнали ръце към средния младеж. Телата и на тримата са груби, набити и малко скъсени. Няколко черни линии предават едрите гънки на дрехата им. Косата е третирана като обща маса, без каквито и да са подробности в прическата. Очите и веждите са изразени просто, с няколко небрежно нанесени черти. Над главите на левия и среден младеж се виждат два неясни предмета, а под ръката на левия — кръгъл предмет.

В техническо отношение изпълнението на тази сцена е небрежно, в пълна противоположност с това на сцената върху лицевата страна на кратера. Трите младежки фигури на задната страна са типични за камбановидните кратери. Досега на никой от специалистите по антична керамика не се е удало да ги изтълкува. Камбановидният кратер от некропола на Аполония е несъмнено внесен отвън. Възниква въпросът, къде и кога е бил изработен.

Началото на камбановидните кратери трябва да се търси в развития строг червенофигурен стил в Атина, който обхваща времето от последните две десетилетия на VI в. до около 460 г. пр. н. е. Тази форма кратер се среща при изображения върху постари червенофигурни вази, но, вероятно, там са представени металически кратери, а не глинени[1]. Червенофигурните камбановидни кратери са на мода през втората половина на V в. и главно през IV в. Произвеждат се както в атическите така и в южноиталийските ателиета. Южноиталийските грънчари особено ги предпочитали пред другите видове кратери.

Досега у нас се приемаше, че намерените камбановидни кратери в с. Мезек[2], Свиленградско и с. Сърневец[3], Чирпанско, са били изработени в Южна Италия и оттам са били пренесени в нашите земи по търговски път. Съображенията за това схващане са следните: 1. голямото разпространение на камбановидните кратери в Италия и 2. упадъкът на атическата керамична индустрия след Пелопонеската война (IV. в. пр. н. е.). Обаче при определяне произхода на кратерите от Южна България не са взети предвид някои стилни и технически особености, които отличават южноиталийската керамика от атическата. Както е добре известно, в първоначалния период на италийската керамика (втората половина на V в. пр. н. е.) се забелязва силно атическо влияние. След основаването на колонията Thurii в Италия (443 г.). Перикъл положил големи грижи за нейното икономическо и културно процъвтяване. Подбуден от този стремеж той изпратил там от Атина хора на различните изкуства, които, несъмнено, пренесли чисто атически художествени традиции. Това влияние се е отразило и върху керамиката: върху формите на вазите, тяхната украса и сюжети. Мъчно е да се отдели една раноиталийска ваза от атическа. Пръв Furtwängler е установил, че в Южна Италия са съществували местни грънчарски ателиета още през V. в. пр. н. е. Като начало на този ранен италийски стил той взема 443 г., т. е. основаването на Thurii. След многобройни и основни изследвания той е успял да разграничи стилните и особено техническите отлики между двете керамики.

Обр. 31. — Същият кратер (задна страна)

[1] Ernst Bushor, Griechiche Vasenmalerei, München 1914², 210.

[2] Пак там, 212.

[3] Ив. Велков, ИАИ XI, 1937, 140, обр. 132; Д. Цончев, ИАИ XIV, 1940—42, 64, обр. 131. Срв. S. Reinach, Répertoire des vases peints grecs et étrusques. I, Paris 1899, 229, 288, 383, 397 et 472; II, 1900, 6, 8, 174 et 383.

[1] Ernst Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen, I, München 1923, 296 § 305.

[2] Ив. Велков, цит. м., 137 сл.

[3] Дим. Цончев, цит. м., 64.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА-ШУМЕН

Според Furtwängler[1] най-очебийна е разликата в цвета на глината, който при раноиталийските вази е слабочервен (червенокерамиден и жълтеникав), докато при атическите е яркочервен. Ето защо италийските грънчари минавали повърхността на вазите с червена боя, за да имитират цвета на атическите керамични произведения. На второ място идва фирнисът. Фирнисът на италийските вази е черен и матов, със слаб блясък, а тоя на атическите е черен със силен, металически блясък. Прибавянето на бяла и жълта боя върху червените фигури за постигане на външни ефекти е по-ограничено при италийската керамика. Изображенията върху италийските вази са по-груби и по-безжизнени в сравнение с тия върху атическите. В стилно отношение те далеч не могат да се мерят със фигурите, рисувани например от Мейдиас, който работи в Атина по времето на раноиталийската керамика (кр я на V. в. пр. н. е.). Тези технически особености между атическите и италийските вази продължават да съществуват и през IV. в. макар и в по-малки размери.

При изследването на камбановидния кратер от некропола на Аполония ние се възползувахме от ценните изводи, които е направил Furtwängler. Нашият кратер е от атически произход. Цветът на глината му е ярко червен. Фирнисът е черен и лъскав. Лавровият венец се състои от дълги листа, обърнати наляво характерни за атическите кратери. Листата на лавровия венец при италийските кратери са по-къси, по-широки и заоблени. С много малки изключения те вървят надясно. Употрябата на яйцевидния орнамент (ионийската кима) под сцените върху кратерите, на мястото на меандъра, е типична за атическата керамика от V. и IV. в. в., докато е почти чужда на италийската. Кратерът от с. Мезек (Голямата могила[2] в местността „Капините") има яйцевиден орнамент под сцената, представена на задната му страна. Освен това средната бяла фигура, чрез която художникът търси външен ефект, е атическо изобретение. Свирачката на флейта[2] върху лицевата страна на кратера от „Капините" заема средата на сцената и показва същия маниер на рисуване с бяла боя. Богатото използуване на бялата и жълта боя при изображенията върху кратера от Созопол е още едно доказателство за атическия му произход. Накрая трябва да се има предвид фактът, че всичката червенофигурна керамика, изровена от некропола на Аполония през 1946 година, е атическа. Това се установява както от формите на съдовете, техника на изпълнение, украса и стил изобщо, така също и от сравнителния материал от други разкопки у нас и особено в Южна Русия и Гърция. Мъчно може да се припише Созополският кратер на някое южноиталийско ателие, понеже наред със стилните и технически особености, които го отличават от италийските кратери, не би могло да се обясни, защо древната Аполония ще внася кратери от Южна Италия, когато такива и то много по-издържани в художествено отношение произвежда Атина — нейната главна доставчица на керамични произведени през IV. в. пр. н. е.

Атическият червенофигурен стил не замира след Мейдиас и анонимните художници на вазите с изображения на сатира Прономос и гиганта Талос. Той продължава и през IV. в. като отбелязва нов, късен разцвет, който по време съвпада с художествената дейност на Скопас и Праксител и е последния опит на Атина да напрегне и разгърне всичката си военна мощ срещу неудържимия натиск на Филипова и Александрова Македония, която се бори за хегемония над тогавашния античен свят. Претърпяла поражение в Пелопонеската война, Атина загубва пазарите на художествената си керамична промишленост на Запад, главно в Южна Италия, където възникват местни грънчарски ателиета, които задоволяват тамошните нужди и напълно изместват атическите произведения. Погледът на атическите производители на вази е обърнат вече към източния басейн на Средиземно море (Киренайка и др.), а особено към северния черноморски бряг на днешния Съветски съюз, където се намирали богати, гръцки колонии, особено на Кимерийския Босфор с главен град Пантикапей, сегашния Керч. Срещу внасяната керамика и други артикули Атина е получавала зърнени храни, кожи и суровини, така много необходими за нейното икономическо развитие. Богатите находки от атически вази в Керч (около 300) са ценно указание за търговските връзки между Атина и Пантикапей. Но те същевременно показват и последния разцвет на атическия червенофигурен стил през IV. в., който Furtwängler означи с термина „Керченски стил"[1] по името на главното местонахождение на вазите.

Камбановидният кратер от некропола на Аполония принадлежи именно към този стил и се отнася към времето около 375—350 г. пр. н. е.

ОЙНОХОЕ

Ойнохое от червена глина, покрито с черен лъскав фирнис, вис. 0·18 м., пир. на най-издутата част на тялото 0·10 м. Инв. 7172. Обр. 32.

Устието му има форма на трилистна детелина. Върху раменатa на съда са нарисувани лъчисто наредени стилизирани продълговати листенца. На лицевата страна са представени трима младежи. Двамата крайни са облечени в дълги мантии, а средният е гол. Първият и вторият държат в ръцете си някакъв елипсовиден предмет, вероятно диск[2].

Изпълнението на фигурите е небрежно. То много напомня това на трите младежи върху гръбната страна на камбановидния кратер. И тук се среща същото сумарно предаване на косата, просто предаване на гънките на дрехата и изписване на очите и веждите.

Под сцената минава яйцевиден орнамент, типичен за атическата червенофигурна керамика (V—IV в. в).

Формата на ойнохоето, сюжетът, техническото изпълнение на сцената и украсата показват атически произход — IV в. пр. н. е.

---

[1] Furtwängler, Meisterwerke, стр. 150 (недостъпно, известно по цитат). Вж. също A. D. Trendall, Frühitaliotische Vasen, Leipzig 1938, 8.

[2] Ив Велков, цит. м., обр. 132.

[3] Пак там, обр. 141.

[1] K. Schefold, Kertscher Vasen, Berlin 1930, 5 сл. Не ни беше достъпна книгата на Schefold, Untersuchungen zu den Kertscher Vasen. Вж.също E. Buschor, цит. съч., 218 сл.; Charles Dugas, La céramique grecque, Paris 1924, 124 сл.

[2] В инвентарната книга на античния отдел при Народния археологически музей в София под № 3,111 е записано едно ойнохое от Созопол с напълно същите изображения, форма и стил. (непубликувано). То несъмнено принадлежи към същото грънчарско ателие, от което е излязло и тук разглежданото ойнохое.

АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКИТИ

Както показва самото им име,[1] това са малки глинени съдчета, които представляват комбинация от два съда — лекит и арибал. Първият е дал стройната, удължена форма, тясна шийка и фунийкообразно устие, а вторият — закръгленото, издуто тяло. Направени са от глина с жълтокерамиден цвят. Стените им са твърде тънки. Устието им има форма на фунийка. Дръжките са плоски, къси и стигат до средата на шийката. Последната се отделя от най-издутата част на съда чрез тесен пръстен. Дъното на арибаловидните лекити завършва с широко, плоско столче. Размерите на аполонийските арибаловидни лекити са малки. Височината им се движи между 5·5 см. и 14·5 см.: ширината на най-издутата част на тялото между 3 см. и 10 см., външният диаметър на устието между 2 см. и 4·5 см. и диаметърът на дъното между 2 см. и 6 см. С други думи ширината на най-издутата част на арибаловидния лекит се нанася около два пъти в цялата височина.

Арибаловидните лекити са служели за запазване на дървено масло и благовония. Те са неразделна част от тоалетните принадлежности на жените. Също така са били употребявани и от младежите, които са намазвали телата си с дървено масло преди игра на палестрата. Ето защо тези съдчета се срещат в некропола на Аполония изключително в гробовете на жени и младежи.

В развитието на гръцката керамика арибаловидните лакити се срещат през втората половина на V в., но особено много са разпространени през IV в.[2] Те произхождат от Атина, която ги е разпространявала по целия античен свят, с който тя е поддържала търговски връзки. Това се потвърждава от многобройните разкопки в Гърция и вън от нея.

Арибаловидните лекити от некропола на Аполония са също така атически. Въз основа на украсата можем да ги разделим на три групи: 1. арибаловидни лекити с червени фигури; 2. арибаловидни лекити с червена палмета и 3. арибаловидни лекити с мрежест орнамент.

АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКИТИ С ЧЕРВЕНИ ФИГУРИ

1. Атически арибаловиден лекит с изящна форма и тънки стени, направено от фина жълтокафява, добре пресята и изместена глина, вис. 0·14 м., шир. на тялото 0·07 м., диаметър на устието 0·038 м. и диаметър на дъното 0·049 м. Гроб 82. Инв. 7173. Обр. 33.

Шийката на лекита е украсена с един ред лъчеобразно наредени дълги листенца, под които минава яйцевиден орнамент (йонийска кима). На лицевата страна на съда е нарисувана сцена из всекидневния живот на жената. Представена е седнала наляво жена, облечена в дълъг хитон. Тя е извила главата си назад към един млад Ерос, който с енергично движение на тялото си ѝ поднася тоалетна кутия. Под стената е нарисуван яйцевиден орнамент. И двете фигури са били покрити с бяла боя, от която днес са останали само слаби следи. Венецът, който украсява главата на Ероса, и очертанията на тоалетната кутия са предадени с златна боя.

Обр. 32. — Атическо червенофигурно ойнохое—IV. в. пр. н. е.

Задната страна на лекита е заета от сложен растителен орнамент, съставен от палмета и волути. Той има основния цвят на глината, от която е изработен съдът. Подобна украса се среща върху един лекит от Варна, намерен в една надгробна могила в квартала Сез-севмес, сега прибран във Варненския музей — инв. VI 495.[1]

Устието, половината от дръжката и фонът на лекита са покрити с черен фирнис. Сцените из живота

[1] Pfuhl, цит. съч., I, 407 § 434; също Charles Dugas, Lecythe arybail'sque athenien. BCH LXX, 1946, 172. Срв. Walters, цит. съч., I, 196, обр. 57.

[2] Charles Dugas, цит. м., 172. Вж. също Pfuhol, цит. съч., I, 407, § 434 и посочената там литература.

[1] К. Шкорпил, ИАИ VI, 1931, 73 сл., обр. 55 и 56, табл. XII. Срв. Хр. М. Данов, ИАИ XII, 1938, 201.

Обр. 33. — Атически арибаловиден лекит — IV. в. пр. н. е. (гледан от всички страни)

на жената[1] са типични за атическите червенофигурни вази от т. н. „Керченски стил“. Нашият лекит принадлежи към втората половина на IV в. пр. н. е.

2. Атически арибаловиден лекит с отчупено устие и дръжка, направен от червено-кафява глина, вис. 0·075 м. (в сегашното му състояние), шир. на тялото 0·05 м. и диаметър на дъното 0·035 м. Гроб 39. Инв. 7174. Обр. 34.

Долната част на шийката и раменатa на лекита са украсени по същия начин, както предходния лекит. На лицевата страна са нарисувани глави на две жени, обърнати в профил една срещу друга. Между тях е изобразено огледало, в което те се оглеждат. Лицата им са предадени с бяла боя, която е почти изпаднала. Черна линия отделя лицето от косата.

На гърба на лекита има червена палмета, вписана в кръг и украсена от страни с по един лист. Този орнамент е единствената и характерна украса на арибаловидните лекити от следващия тип.

Разглежданият лекит по произход и време е напълно еднакъв с лекит № 1 (IV. в. пр. н. е.).

Подобен арибаловиден лекит със същото изображение и техника на изпълнение се пази в Народния археологически музей в София под инвентарен № 3671в, намерен в околността на Созопол. Несъмнено той произхожда от разкопките на Дегран (1904 г.) и е постъпил заедно с други съдове през 1905 г. (непубликуван).

АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКИТИ С ЧЕРВЕНА ПАЛМЕТА

Арибаловидните лекити с червена палмета са най-разпространените лекити в некропола. Те се срещат още в гробовете от най-долните пластове (4·30 м.). и продължават в гробовете от по-горните пластове (1·20 м.). Те спадат към времето от края на V в. (най-рано) до началото на III в. пр. н. е. Произходът им е атически. Вж. гробове 7, 11, 12, 14, 17, 19, 25, 28, 34, 36, 40, 42, 45, 53, 57, 70, 72, 86, 101 108, 111 и 120. Инв. 7201—7209. Обр. 35.

[1] Charles Dugas, La céramique grecque, Paris 1924, 125.

Обр. 34. — Атически арибаловиден лекит — IV. в. пр. н. е.

Обр. 35 — Атически арибаловиден лекит с червена палмета (гледан отпред и отстрани)

Тези лекити са покрити с черен, гъст и лъскав фирнис, който при някой, а особено при тези от по-късния период (IV в.) има кестеняв отенък и е по-рядък, без блясък (матов). Нанасянето на фирниса се е постигало технически много лесно и бързо.[1] Съдът се е потопявал във фирнисовата течност. Много от откритите екземпляри илюстрират твърде нагледно този ефикасен способ. На лицевата страна на тялото на арибаловидния лекит се е изобразявало червена палмета, като се е използувал основният цвят на глината на съда. То е ставало с помощта на четка. Палметата се състои от 10—14 стилизирани листа, но най-често от 13. Понякога тя е вписана в червен кръг и фланкирана от два извити листа. Техническото изпълнение е ставало шаблонно и бързо. То не се отличава с никаква художественост. Тези явни белези показват, че лекитите са били произвеждани масово и са били предназначени за една по-голяма консумация.

Арибаловидни лекити с червена палмета, подобни на нашите от Аполония, са открити в големи количества на много места. 1. Преди всичко трябва да спомена находките от околността на гр. Созопол (разкопките на Дегран[2] — 1904 г., на Шаховски[3] — 1908 г. и случайно открития гроб в местността „Каваците“[4] — пролетта 1937 г.); 2. Пловдив[5] (елинистическа епоха): 3. Месемврия[6]; 4. местността „Шаплъдере“[7] (античното селище — Messambria) на 12 клм. западно от с. Макри (Западна Тракия): 5. Южна Русия: Олбия,[8] разкопките през 1901 г. (III в. пр. н. е.);

[1] За начина на изписване вж. В. Д. Блаватский, О технике росписи арибаллических лекифов. Краткие сообщения института истории материальной культуры им. Н. Я. Мара, Москва—Ленинград 1947, 51 сл. рис. 30 и 31.

[2] G. Seure, цит. м., 322.

[3] В инвентарната книга на старовековния отдел са записани три „арибали с палмета“, без техните размери (непубликувани). Инв. № № 4493—4495.

[4] Хр. М. Данов, ИАИ XI, 1937, 314 сл., обр. 249 и 250.

[5] Дим. Цончев, Приноси към старата история на Пловдив, 1938, 19 сл., обр. 39.

[6] Ив Велков, ИАИ I, 1921—22, 247.

[7] G. I. Kazarov, Zur Archaologie Thrakiens, AA, 1918, 6, обр. 4а; 18, обр. 16а.

[8] Б. В. Фармаковскій, ИИАК, вып. 8, 1903, 34, рис. 19.

Керч (Пантикапей), разкопките през 1902[1], 1905[2], 1906[3] и 1907[4] г.; Тиритака,[5] разкопките в некропола през 1935 г. 6. Гърция: Атина, разкопките в „Керамейкос“[6] — района „Chabrias“ (края на V в. пр. н. е.); Родос, разкопките в некропола на Понтамо;[7] Олинт[8] (IV в. пр. н. е.); остров Корфу[9] (V в. пр. н. е.); остров Крит[10] (елинистическа епоха); Йонийски острови (?)[11] — IV. в. пр. н. е. и другаде.

АРИБАЛОВИДНИ ЛЕКИТИ С МРЕЖЕСТ ОРНАМЕНТ

Наред с арибаловидните лакети с червена палмета са били употребявани и арибаловидни лекити с мрежест орнамент.[12] Те се срещат в гробовете на дълбочина от 2·30 м. до 4·30 м. В сравнение с, предходния тип лекити те са разпространени в некропола в един сравнително по-къс период от началото на V в. до края на IV в. Предимно се срещат в гробовете от IV в. Гробове 34, 38, 61, 64, 73, 87, 88, 89, 111 и 113. Инв. 7210—7214. Обр. 36.

Фонът на лекитите е основният жълтокерамиден цвят на глината, от която са направени. Устисто, част от шийката и дръжката са покрити с черен фирнис. Това се е правило, като се е потопявал съдът с устието надолу във фирниса.[13] Шийката е украсена с няколко, обикновено, четири наклонени или отвесни черни и бели черти. Тялото е покрито с мрежест орнамент, образуван от пресичането на черни успоредни наклонени черти.[14] На мястото на пресичането са поставени бели точки. Обаче този принцип не винаги се е спазвал точно. Не липсват арибаловидни лекити от некропола на Аполония, при които белите точки са сложени безразборно, като грънчарят се е стремял само да образува няколко хоризонтални пояси от точки. Рисуването на мрежестата украса е ставало с четка.

Арибаловидните лекити с мрежест орнамент са типично атическо произведение. Арибаловидни лекити подобни на созополските са известни от няколко макар и малки находки в България: 1. с. Върбица, Преславско — местността „Черешак“[1] (края на IV.в. и първата половина на III в.); 2. некропола на древна Месемврия[2] (IV.в. пр. н. е.); 3. с. Бедняково[3], Чирпанско (IV. в.).

Обр 36. — Атически арибаловиден лекит с мрежест орнамеот

Лекити с мрежест орнамент са намерени и в Беломорието, в местността „Шаплъ-дере“[4], при с. Макри. Те са от елинистическата епоха. От същото място произхождат и още няколко екземпляри, продадени в миналото от жители на гр. Ксанти и попаднали в частната сбирка иа Д-р. Ив. Назлъмов, сега подарена на Пловдивския народен музей.[5]

Обаче в най-голямо количество са открити в Южна Русия. На първо място трябва да се споменат находките от Кримския полуостров, главно от Керч (Пантикапей) — разкопките през 1902,[6] 1905[7], 1906[8], 1907[9], 1908[10] и 1911[11] г.; Танаис[12] (Елисаветско градище) — разкопките през 1909 г.; Олбия[13], Херсонес[14] — разкопките през 1931 — 1933 г. и другаде.

---

[1] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 9, 1904, 76 (гроб. 5 и 10), 81 (гроб 38 и 39), 88 (гроб 83).

[2] В. В Шкорпил, ИИАК, вып. 30, 1909, 3 (гроб 2), 6 (гроб 13), 7 (гроб 18).

[3] Пак там, стр. 53 сл (гроб 3), 55 (гроб 8 и 10), 56 (гроб 13 и 16).

[4] В В. Шкорпил, ИИАК, вып. 35, 1910, 17 (гроб. 21 и 24), 19 (гроб 31). За находки от Крим вж. също Maria Ludwika Bernhard, Wazy greckie, Warsova 1936, 40, табл. VIII 4.

[5] М. М. Кобылина, Разкопки некрополя Тиритаки в 1934 г, 84 (гроб 10) — Археологические памятники Боспора и Херсонеса, Москва—Ленинград 1941 г. (Материалы и исследования по археологии СССР № 4).

[6] Kurt Gebauer, AA, 55, 1940, 358, обр. 33 За други лекити от „Kerameikos“ вж A. Brueckner, Κεραμεικοῦ ἀνασκαφαί Ἐφημ. 1910, 13е, обр. 17.

[7] G. Jacopi, La nekropoli di Pontamo. Clara Rhodos, II, 1, 125, обр. 6, tomba 6; 183, обр. 12, tomba 7; Clara Rhodos, III, 158, обр. 150; 162, обр. 154.

[8] Robinson, Olyntos табл. 141—144 (IV в. пр. н. е.); вж. също H. Kenner CVA, Wien 1, 45, пп. 11—13, табл. 11—13.

[9] Ad. Greifenhagen, CVA, Braunschweig, 36, табл. 28, 8.

[10] Σπυρ. Μαρινάτου, Ἀνασκαφαὶ ἐν Κρήτῃ. Πρακτ. Ἀρχ. Ἑτ., 1935, 199, обр. 4.

[11] Winifred Lamb, CVA, Cambridge 1, 31 п. 4, табл. XXVIII, 4.

[12] Разглеждаме ги тук в групата на червенофигурната керамика по чисто практически съображения, понеже по форма те са еднакви с предходните арибаловидни лекити и са атически от една и съща епоха.

[13] За техниката на украса вж. В. Д. Блаватский, цит м., 56 сл., обр. 33. Също Casimir Bulas, Etude sur une clases de vasse à decor en forme de réseau ou d'écailles. BCH, 56, 1932, 388 сл., табл. XXI. Също вж. J. D. Beazley, Min'ature Panathenaics. The Annual of the British School at Athens, XLI, 1940—1945, London, 17 сл., табл. 16 и 17.

[14] За появата и развитието на мрежестия орнамент в керамиката вж. Walters, цит. съч., II, 215, обр. 145.

---

[1] Б. Филов, Ив. Велков и В. Миков, Надгробните могили при Дуванлий в Пловдивско, София 1934, 179, № 6, обр. 200а вж. също Братя Шкорпил, Могили 1898, 133, № 11, обр 55, рис. 7.

[2] Г. И. Кацаров, Нови находки от некропола на Месемврия. ИАИ VII, 1933, 288, обр. 70. В Пловдивския музей се намира един лекит от Месемврия, инв. № 1422.

[3] Б. Филов, Псп. XI, 1909, 597; също B. Filov, AA, 1909, 401; Б. Филов, ИАД VI, 1916—1918, 31, заб. 2.

[4] Kazarov, Zur Archäologie Thrakiens, AA, 1918, 6, обр. 4 b.; 18, обр. 16 c.

[5] Б. Дякович, Сбирка „Д-р Ив. Назлъмов“. ГПНБ, 1927, 11 сл., обр. 1 и 13.

[6] В В. Шкорпил, ИИАК, вып. 9, 1904, 75 (гроб 3), 76 (гроб 7), 77 (гроб 15), 78 (гроб. 20), 22 и 23), 79 (гроб 27а), 80 (гроб. 36), 88 (гроб 83).

[7] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 30, 1909, 3 (гроб 2), 6 (гроб. 13 и 14), 7 (гроб 18).

[8] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 30, 1909, 56 (гроб 16).

[9] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 35, 1910, 17 (гроб 22), 19 (гроб 31 и 20) (гроб 34).

[10] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 40, 1911, 68 сл., обр. 6, 6а, 7 и 8. Вж.също М. Ростовцев, Античная декоративная живопись на югѣ Россіи. С. Петербургъ 1914, 73, табл. XXVIII, 3—5 (албум).

[11] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 56, 1914, 3 (гроб 1).

[12] А. Миллер, ИИАК, вып. 35, 1910, 101 (мог. 4). рис. 13, обр. 7.

[13] Casimir Bulas, цит. съч., 390, табл. XXI, 1 и 13; CVA, Bonn, 48 № № 8 и 9, табл. 40, 8 и 9.

[14] Г. Д. Белов, Разкопки в Северной части Херсонеса в 1931—1933 г., 203. — Археологические паметники Боспора и Херсонеса, Москва — Ленинград 1941 (Материалы и исследования по археологии СССР № 4).

Арибаловидните лекити с мрежест орнамент, открити в Южна Русия, се срещат едновременно с арибаловидните лекити с червена палмета, както е случаят и у нас. По време те принадлежат главно към IV и III в. в. пр. н. е. Само тези от Херсонес се датират в периода от III до I в. пр. н. е.

Разкопките навред в континентална и островна Гърция[1] предлагат голямо количество от разглеждания тип лекити.

На края на тази група арибаловидни лекити с мрежест орнамент ще спомена и един атически арибаловиден лекит с черна украса. Обр. 37. Направен е от фина бледо-жълтеникава глина, вис. 0,098 м., шир. 0,068 м. и диаметър на дъното 0.06 м. Устието е отчупено. Дръжката има следи от черен фирнис. Върху раменатa са нарисувани четири черни палмети, всяка вписана в листевидна форма.[2] Под тях минава прост меандър. Върху лицевата страна на лекита е нанесен мрежест орнамент, образуван от пресичането на три успоредни, наклонени черти. Получените ромбове са изпълнени с черен фирнис.[3] Долната част на тялото и столчето на съда са покрити с черен фирнис.

Този арибаловиден лекит се откри в най-долния пласт гробове на дълбочина 4·30 м. Той принадлежи към края на V. в. пр. н. е. Гроб 118. Инв. 7124.

ФРАГМЕНТИ ОТ ВАЗИ

Вън от гробовете, в пръстта, се намериха няколко фрагменти от атически вази: един от чернофигурна амфора и три от червенофигурни вази. Те принадлежат, несъмнено, към инвентара на първите най-стари гробове на некропола на Аполония, които са били разрушени още в античността, когато са били изкопани по-късните гробове, разположени на тяхно място или над тях. Въпреки че материалът е доста оскъден поради фрагментното му състояние,, все пак той може да се датира с известна приблизителност въз основа на стилните особености и техника на изпълнение. Единствен чернофигурният фрагмент може да се отнесе към една по-ранна епоха, която в никой случай не е по-късна от втората половина на V. в. пр. н. е., докато за останалите фрагменти от червено-фигурни вази е явно, че принадлежат към IV. в. пр. н. е. Може би при бъдещите разкопки в некропола на Аполония ще се открият подобни цели амфори или по-големи фрагменти, които ще дадат повече опорни точки за точното им датиране.

Обр. 37. — Чернофигурен арибаловиден лекит с мрежест орнамент и палметки

1. Гърло от чернофигурна амфора, направена от жълтокафява глина, покрито с гъст, черен и лъскав фирнис, вис. 0.07 м. и диаметър на устието 0,11 м. Инв. 7258.

Гърлото има за фон жълтокафявия цвят на глината. То е украсено с черни двойни палмети, наредени една под друга и съединени по средата с низ от кръгчета. Палметите са вписани в елипси и са отделени помежду си с дебели отвесни линии, които се разширяват към крайщата. Черен изпъкнал кръг отделя палметите от разположения под тях пръчковиден орнамент, от който днес са останали много слаби следи.

Разглежданото гърло много напомня гърлата на т. н. „Панатенейски амфори“, които пълни с дървено масло били поднасяни на атлетите като награда. Такива амфори са открити при разкопките в Керч[1], Танаис[2] и другаде. Първите са датирани към края на VI. в. пр. н. е. (515 — 510 г.,) а вторите — към втората половина на V. в. пр. н. е.

Подобна украса върху гърло се среща при една атическа чернофигурна ваза от могилата Мушовица[3] при с. Дуванлий, Пловдивско (VI — V в. пр. н. е.). Нашето гърло от амфора не е по-късно от края на V. в. пр. н. е.

2. Гърло от червенофигурна амфора с издадено навън устие от жълточервеникава фина глина, вис. 0·10 м. и диаметър на устието 0·152 м. Дръжките са отчупени. Устието е украсено с яйцевиден орнамент. Върху раменатa на амфората се вижда същия орнамент. Под него е била представена някаква сцена, от която днес е запазена само част от главата на една жена. Върху незаетата от фигури и орнаменти повърхност на амфората е нанесен черен и гъст фирнис. Инв. 7259.

3. Част от устие на червенофигурна амфора, изработена от жълтокафява глина, вис. 0·09 м. и диаметър на устието 0·118 м. Инв. 7260.

Съдът е покрит с рядък, черен фирнис, който се е доста изтрил и е получил на някои места тъмнокафяв цвят. Върху шийката е нарисуван яйцевиден орнамент, който прекъсва под дръжките. Върху едната страна на съда днес се виждат само две глави на мъже. Косата е третирана сумарно, а очите и веждите са предадени просто, само с една, две черти. Върху другата страна е имало малка сценка, от която е останала само главата на един мъж.

В стилно отношение, доколкото може да се съди по малкия фрагмент, амфората е сродна с ойнохоето с трите мъжки фигури, което разгледахме по-горе (стр. 33).

4. Фрагмент от червенофигурна ваза от фино пресята жълтокафява глина, вис. 0·08 м. и дъл. 0·09 м. Инв. 7261.

Запазената част от представената върху вазата сцена изобразява Херакъл, обърнат в профил надесно. Той е наметнат с лъвска кожа, която покрива главата му и е превързана отпред около шията му. В дясната ръка той държи кривак, а в лявата вдигната ръка, навярно, щит. От лявата му страна стои изправена, млада жена, обърната надесно, с вдигната и допряна

---

[1] Clara Rhodos, VI—VIII, 1, 451, обр. 3 (находки от о-в Родос); Σπυρ. Μαρινάτου, цит. съч., 199, обр. 4 (находки от о-в Крит). За находки от други места вж. C. Bulas, цит. м., 388 сл.

[2] За други лекити с палмети срв. CVA Cambridge 1, 28, табл. XX'I, 25.

[3] Същият мрежест орнамент се среща и върху други лекити, срв. пак там. табл. XXII, 23.

[1] B. Pharmakowsky, AA, XXVII. 1912, 338, обр. 23 и 24.

[2] Пак там, 375. обр. 66 и 67.

[3] Ив. Велков. Могилни гробни находки от Дуванлий. ИАИ VI, 1930—31, 31 сл. обр. 30, табл. VIII и IX. Също Б. Филовъ, Надгробните могили при Дуванлий в Пловдивско, София 1934, 90 обр. 114, табл. XII и XIII.

до главата лява ръка. Тя е облечена в безръкавен хитон. Над сцената е нарисуван яйцевиден орнамент. Макар и разглежданият фрагмент да е малък все пак се вижда, че той е бил много добре изпълнен в художествено отношение. По време трябва да се отнесе към края на V. в. или първата половина на IV. в. пр. н. е.

II. ЧЕРНОФИРНИСОВА КЕРАМИКА

Тя е застъпена в твърде голямо количество в разкопаната част от некропола на Аполония. Тази техника се появява в Гърция още през V в. пр. н. е., но тя е особено на мода през IV в. и елинистическата епоха, когато червенофигурният стил запада.[1] Аполонийската чернофирнисова керамика ни предлага богат избор от най-разнообразни форми съдове, предназначени за обикновено домашно употребление или за по-специални случаи: киликси, кантари, скифоси, блюда, ойнохоета, биберони, тоалетни кутийки, плитки чашки, пръстеновидни вазички за дървено и благовонно масло и др. Съдовете са направени от добре пресята доброкачествена глина с жълтокерамиден цвят. Те са покрити изцяло отвън и отвътре с черен фирнис. Само една малка група съдове са отчасти украсени с фирнис. Фирнисът на съдовете произведени към края на V в. и първата половина на IV в. е гъст със силен, металически блясък, докато този на съдовете от края на IV в. и началото на III в. е рядък и матов, като на места има тъмнокафяв отенък. При по-късните съдове нанасянето на фирниса е небрежно. Личат много ясно следите на четката Върху вътрешната страна на дъната на киликсите, кантарите и блюдата са щемпелувани фини и красиви орнаменти, съставени от палмети, кръгчета или части от тях, чертички и др., съчетани в най-рлзлични комбинации. Украсяването е ставало докато глината е била още сурова и преди полагането на фирниса. За по-характерните украси вж. обр. 39.

Чернофирнисовата керамика от некропола на Аполония е от атически произход. Тя спада към времето от края на V в. до началото на III в. пр. н. е.

КИЛИКСИ

Киликсите се срещат доста често в гробовете. като се започне от най-долните пластове и се стигне до средните.[2] Гробове 9, 10, 19, 28, 38, 44, 54, 64, 109, 115 и 121. Инв. 7158 — 7170, 7177 и 7178.

По отношение формата им могат да се разграничат три типа:

1. Киликси с плитко тяло, хоризонтално разположени дръжки в горната част на устието и ниско столче. Обр. 38, 1.

2. Киликси с дълбоко като купичка тяло, слабо издадено навън устие и дръжки, които започват от средата на тялото, вървят полегато и се извиват в горния си край навътре към устието на съда. Столчето е ниско. Обр. 38, 2.

3. Кантаровидни киликси с дълбоко, профилирано отвън тяло и дръжки, които излизат от най-долната част на тялото. Столчето е също ниско. Обр. 38, 3.

Обр. 38. — Типове атически чернофирнисови киликси.

Върху вътрешната страна на дъната и на трите типа киликси са щемпелувани палмети. Обр. 39.

В гроб 120, на дълбочина 4,30 м., се намери кантаровиден киликс с канелирана долна част на тялото, вис. 0·065 м., диаметър на устието — 0·10 м. Под дръжките са издълбани две вписани едно в друго триъгълничета, изпълнени с червена боя. Вътрешността на дъното е украсена със седем палмети, свързани с дъги. Те са вписани в три щрихови кръга. Този киликс по технически белези напомня металическите киликси. По време той спада към края на V в. пр. н. е. или началото на IV в. Той принадлежи към инвентара на най-старите гробове на некропола. Инв. 7177. Обр. 40.

Твърде ценни указания за датирането на киликсите от най-старите гробове ни дава един киликс от втория тип, намерен само на 50 м. западно от площта, която разкопахме през лятото на 1946 г.[1] Той е бил изровен от един гроб на около 4 м. дълбочина, открит случайно, когато Созополската община копала яма за хвърляне на умрелия добитък. Несъмнено този гроб и откритите на това място още

[1] E. Pfuhl, цит. съч., I, 410 § 438; също W. Technau, Griechich Keramik im Samischen Heraion AM 54, 1929, 41.

[1] Вж. по-горе Ив. Венедиков, Разкопките в некропола на Аполония през 1946 г.

Обр. 39. — Щемпелувани орнаменти върху вътрешността на киликсите

няколко гробове по това време принадлежат към същия некропол, който тук ни занимава. Върху тялото на киликса е издраскан с острие впоследствие надпис на старогръцки език: ΤΥΝΔΑΡΙΧΟ. Несъмнено това е името на притежателя на съда[1]. Въз основа на генитивното окончание — О вместо по-късното — ου и епиграфските особености на буквите този киликс трябва да се отнесе към края на V в. или началото на IV в. пр. н. е. Височината му е 0·063 м., диаметър на устието— 0·127 м. Под ръба на устието минава жлеб. Върху вътрешността на дъното са щемпелувани 12 малки палметки, разположени около два кръга, между които има яйцевиден орнамент. Двете дръжки са отчупени. Инв. 7170. Обр. 41.

Киликси, подобни на откритите в некропола на Аполония, са намерени на много места у нас и в чужбина. На първо място трябва да споменем тия от гр. Созопол, изровени от морското дъно при построяването на пристанището през 1927 г. Сега се намират в Бургаския музей, но за съжаление не са публикувани. Други киликси са известни от разкопките при с. Дуванлий, Пловдивско: могилата Мушовица,[2] Арабаджийската могила[3] и Кукува могила[4].

Голямо количество киликси със същата форма, техника и от същата епоха са открити при многократните разкопки в Южна Русия: Керч (Пантикапей) — разкопките 1908 г.[5] (IV—III в. в. пр. н. е.); Олбия — разкопките 1901 г.[6] и Танаис — разкопките 1909 г.[7]

[1] P. Kretschmer, Die griechischen Vaseninschriften, Gütersloh 1894, 3.

[2] Б. Филов и др., Дуванлий, 93, обр. 115; вж. също Ив. Велков, ИАИ VI, 1930—31, 30, обр. 26.

[3] Б. Филов и др, 137, обр. 161.

[4] Пак там, 53, обр. 73. Срв. Б. Дякович, ИАИ III, 1925, 127, обр. 26 и 27.

[5] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 40, 1911, 68 сл., рис. 6 и 6а; също М. Ростовцев, цит. съч., 73 (текстъ); табл. XXVIII, 1, 2 (албумъ).

[6] Б. В. Фармаковскій, ИИАК, вып. 8, 1903, 33 сл., обр. 16 и 17.

[7] А. Миллеръ, ИИАК, вып. 35, 1910, 99, рис. 13, обр. 1 и 2.

Киликсите са неразделна част от погребалния инвентар на елинистическите некрополи навред в Гърция и островите ѝ.[1]

КАНТАРИ

Към гробния инвентар на некропола спадат и пет кантари с твърде масивни стени, профилирано тяло, отвесни дръжки и низко, кухо отвътре столче. Целите са покрити с черен, лъскав фирнис, който при някои се и изтрил и е добил тъмнокафяв цвят. Виж гробове 43, 58 и 101 (дълбочина от 1·60 м. до 3·60 м.). Височината им е 0·07 м. — 0·08 м. Инв 7178—7181. Обр. 42.

Вътрешната страна на дъната на кантарите е също така украсена с палмети, както тая на киликсите. Виж обр. 39.

Подобни кантари са известни от Созополското пристанище (1927 г.), сега в Бургаския музей и два екземпляра в Народния музей в София (инв. 6275 и 6267). Всичките са непубликувани. Открити са и при разкопките в с. Макри[2] (Serrhium) — в Беломорието. Последните са от елинистическата епоха. Голямо количество кантари дадоха разкопките в Южна Русия: Олбия[3], Танаис[4] и другаде. Намерени са кантари навред в Гърция.[5]

СКИФОСИ

В два от най-старите гробове 115 и 121, на дълбочина 4·10 м. и 4·30 м., се откриха три скифоса, един от които във фрагментно състояние. Поради силното изпичане фирнисът им е получил червенокафяв цвят. Инв. 7182 и 7183. Обр. 43.

Те принадлежат към началния период на некропола и трябва да се отнесат към края на V в. пр. н. е.

Нашите скифоси са напълно сходни с тия, изровени при построяването на Созополското пристанище, сега в Бургаския музей (непубликувани) и един в Народния музей в София[6] (инв. 6221). Близки успо-

[1] Clara Rhodos, II, 1, 1932, 123, обр. 4; 143, обр. 23, tomba № 9; Clara Rhodos, VI—VII, 2, 450, обр. 6. (находки от о-в Родос).

[2] G. I. Kazarow, AA 1918, 58, обр. 65.

[3] Б. В. Фармаковскій, ИИАК, вып. 8, 1903, 36, рис. 24.

[4] А. Миллеръ, ИИАК, вып. 35, 1910, 99, рис. 13, обр. 14.

[5] Clara Rhodos, II, 1, 1932, 120 обр. 2, tomba 1 (находки от Родос).

[6] Хр. М. Данов, ИАИ XII, 1938, 193, обр. 49; вж. също Ив. Велков, ИАИ VIII, 1932, 461.

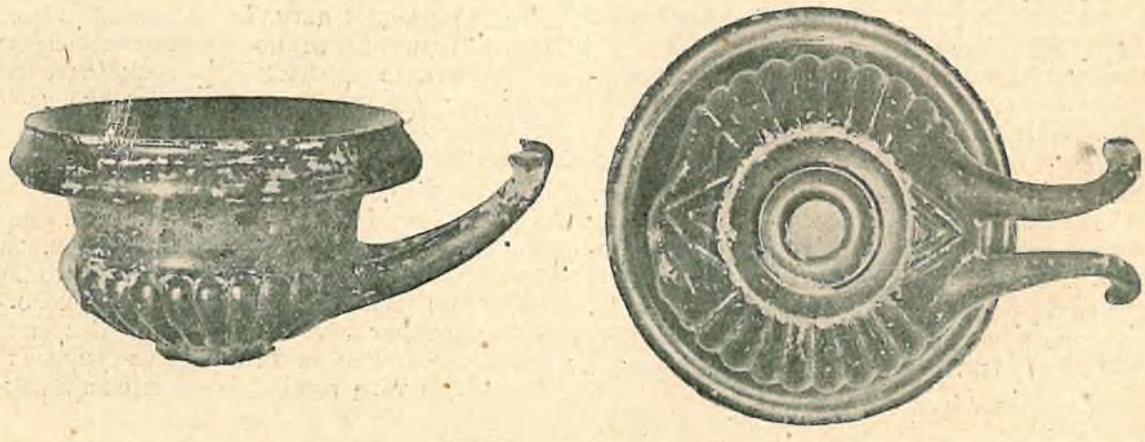

Обр. 40. — а) Кантаровиден киликс с канелирано дъно.
б) Същият киликс гледан отдолу

Обр. 41. — Киликс с издраскан надпис ΤΥΝΔΑΡΙΧΟ от животинската гробница про Созопол

редици на аполонийските могат да се приведат от Юж. Русия — Танаис,[1] разкопките през 1911 г.

БЛЮДА

Между изобилната и твърде разнообразна чернофирнисова керамика трябва да спомена и две плитки блюда с почти отвесни стени. Столчетата са низки, с отвесни стени непрофилирани и кухи. Отвътре те имат червения, основен цвят на глината, върху който е нанесен черен кръг. Покрити са с гъст, черен и лъскав фирнис. Вътрешността им е украсена с фини щемпелувани орнаменти. Вж. гробове 47 и 101. Инв. 7184 и 7185. Обр. 44.

Аполонийските блюда са от IV в. пр. н. е.

Чернофирнисови блюда със същата форма и украса върху вътрешността на дъната са открити в голямо количество в Южна Русия: Танаис, разкопките 1909 г.[2]; Олбия, разкопките 1901 г.[3]; в континентална и островна Гърция: Делфи,[4] о-в Самос[5] и другаде.

В някои гробове бяха поставени малки плитки блюда, покрити с черен фирнис, с низко плоско дъно. Те са предимно от IV—III в. в. Обаче в гроб 2, който лежи вън от разкопаната площ на некропола, на пътя от Созопол за местността „Коренята“, се намери едно блюдце с изтрит фирнис с кестеняв цвят, вис. 0·035 м. и диаметър 0·075 м. В устата на умрелия се намери бронзова монета сечена в Аполония около 150 г. пр. н. е. Несъмнено блюдцето принадлежи към II в. пр. н. е.

Подобни блюдца с черен фирнис са известни от разкопките на Шаховски в околността на Созопол през 1908 г. (Нар. музей, инв. 4489—4492, липсват размерите им — непубликувани), от Мушова могила[1] при Дуванлий, Пловдивско, от Южна Русия (разкопките в Танаис[2]), от Гърция (о-в Родос[3], Херайона на о-в Самос[4] и другаде) и пр.

ОЙНОХОЕТА

С извънредно елегантна форма се отличава едно ойнохое, изработено от фино пресята червена глина, покрито с хубав черен, лъскав фирнис, вис. 0·18 м., шир. на тялото 0·11 м. и диаметър на дъното 0·052 м. Гроб 10. Инв. 7186. Обр. 45.

Устието му има форма на трилистна детелина. Тялото му е канелирано и имитира ойнохое, направено от метал (IV в. пр. н. е.).

В два детски гроба (45 и 54) се намериха три малки ойнохоета, поставени като детски играчки[5].

[1] А. Миллер, ИИАК, вып. 56, 1914, 237, рис. 37 (мог. 19) 238, рис. 44 (мог. 22).

[2] А. Миллер, ИИАК, вып. 35, 1910, 101 (мог. 4), рис. 13, обр. 13 и 12; 108 (мог. 15), рис. 13, обр. 9 и 10.

[3] Б. В. Фармаковскій, ИИАК, вып. 8, 1903, 34, рис. 20

[4] P. Perdrizet, Fouilles de Delphes, V, 1908, 165, п. 327· обр. 692.

[5] W. Technau, цит. съч., 43, обр. 32, прил. XXVI, 1 (IV в. и елинистическа епоха).

Обр. 42 — Атически чернофирнисов кантар

Обр. 43. — Атически чернофирнисов скифос

[1] Б. Филов и др., Дуванлий, 43, обр. 116.

[2] А. Миллер, ИИАК, вып. 56, 1914, 237, рис. 36.

[3] Clara Rhodos, II, 1, 148, обр. 28, tomba 13; Clara Rhodos, III, 172, обр. 167.

[4] W. Technau, цит. съч., 42 сл., обр. 29—33.

[5] За подобни ойнохоета вж. Walters, цит. съч., I, табл. 42, 1.

Обр. 44. — Атически чернофирнисови блюда с орнаменти върху дъната

Обр. 45. — Атическо черно-фирнисово ойнохое с канелирано тяло

1. Ойнохое, с прищипнато в средата устие, покрито с рядък, черно-кафяв фирнис, вис. 0·07 м и шир. на тялото 0·045 м. Гроб 54. Инв. 7188. Обр. 46 и 47.

Върху тялото на ойнохоето е нарисуван с бяла боя малък Ерос, който гони гъска. Представен е моментът, когато той я настига и се пресяга да я улови. Гъската е предадена само с бели контури. Подобни сюжети са любими през IV в. и елинистическата епоха.

2. Ойнохое, подобно на предходното, вис. 0·07 м. и шир. на тялото 0·043 м. Гроб 54. Инв. 7189.

3. Ойнохое с прищипното в средата устие, вис. 0·06 м. и шир. на тялото 0·038 м. Върху черния фирнис на тялото е нарисувана с бяла боя малка сцена, от която днес личи само един лебед. Гроб 47. Инв. 7190.

Заедно с това ойнохое се намери в гроба медна автономна монета на гр. Аполония, сечена в IV в. пр. н. е. (359—323 г.) Следователно ойнохното принадлежи към втората половина на IV в. пр. н. е. От същото време са и другите две ойнохоета описани по-горе под №№ 1 и 2, които се намериха на същата дълбочина, на която и гроб 47.

На края на тази група съдове ще спомена и една кана с широко, издуто тяло, тясна шийка и издадено навън устие. Плитък жлеб обикаля отвън устието. Дръжката се издига над устието. По средата ѝ минава също така жлеб. Каната е покрита с рядък, черен фирнис и е получила тъмнокафяв цвят. Част от тялото е отчупена. Вис. 0·22 м. с дръжката, без нея — 0·186 м., шир. на най-издутата част на тялото 0·155 м., диаметър на устието 0·098 м. и диаметър на дъното 0·107 м. Каната е от края на IV в. или началото на III в. пр. н. е. Гроб 17. Инв. 7187. Обр. 48.

ТОАЛЕТНА КУТИЙКА И ЧАШКИ

Обр. 46. — Малко атическо черно-фирнисово ойнохое (детска играчка)

При погребенията са били поставяни тоалетни кутийки за помада и малки съдинки (чашки) за домашно употребление, покрити изцяло с черен, лъскав фирнис, който при някои отчасти се е изтрил и е получил кестеняв цвят. По време те спадат към IV. в. пр. н. е.

1. Тоалетна кутика с цилиндрична форма, изработена от фина глина с жълтокерамиден цвят, покрита с черен фирнис, който от части е станал кафяв.

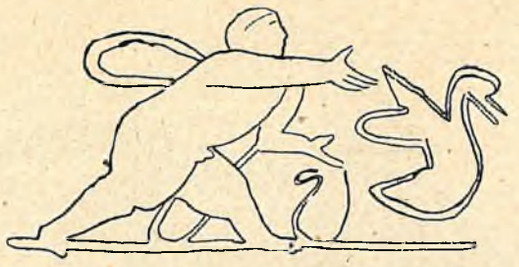

Обр. 47. — Изображение върху малкото ойнохое

В долната част кутийката има низко плоско столче, което излиза навън от тялото. Върху тялото е издраскан с острие по време на употреблението на кутийката надпис на старо гръцки език: ΧΕΡΙ. На капачето на кутийката е изобразена червена каничка на черен фон. Два вдлъбнати концентрични кръга, външният червен, а вътрешният черен, обикалят наоколо капачето. Последното не приляга плътно към куийката. Несъмнено то не принадлежи към тази кутийка, а е взето от друга подобна кутийка. Вис. заедно с капачето 0,047 м. и диаметър на тялото 0.059 м. Гроб 39. Инв. 7191. Обр. 49 b.

2. Низка чашка с цилиндрична форма и вдлъбнати стени, покрита с черен, лъскав фирнис, вис 0,028 м. и диаметър 0,068 м. Гроб 79. Инв. 7192 Обр. 49 a.

Подобни съдинки са намерени в Олбия[1] (1901 г.) Танаис[2] (1911 г.), некропола на Атина, т. н. „Керамейкос"[3] (от IV. в. пр. н. е.), остров Родос[4] и другаде.

3. Малка низка чашка с форма на пресечен конус и слабо изпъкнали навън стени, вис. 0,025 м. диам. на дъното 0,065 м. и диам. на устието 0,045 м Гроб 109. Инв. 7193. Обр. 49 c.

Подобна чашка е известна от Херайона на о-в Самос от елистиническата епоха[5].

ГЛИНЕНИ СЪДЧЕТА ПОКРИТИ ОТЧАСТИ С ФИРНИС

Наред с глинените съдове покрити изцяло с черен фирнис срещат се и такива, на които само едната част е заета, а другата е оставена с цвета на глината, от която са направени. Към тая група керамика спадат две форми съдове: глинени съдчета с чучурче и пръстеновидни вазички с дръжка.

ГЛИНЕНИ СЪДЧЕТА С ЧУЧУРЧЕ

От този вид съдове се намериха само три екземпляра. Това са малки съдчета с заострено, конусовидно тяло, низко столче, пръстеновидна или обикновена дръжка, която обикновено излиза над тялото, и чучурче, поставено под прав ъгъл спрямо дръжката. Тяхното предназначение не е напълно изяснено. Според повечето изследвачи те представляват съдчета за хранене на кърмачета, нещо подобно на днешните биберони (на немски ез. „Saügnäpfchen" на англ. „Feeding cup", на итал. „poppatoio", на руски „рожок"), а според други — съдчета за изливане на дървено масло[6]. Трудно е да се определи, кое мнение е по-възприемливо, понеже формата на съдчетата позволява и едното и другото предназначение.

[1] Б. В. Фармаковскій, ИИАК, вып. 8, 1903, 34, рис. 18.
[2] А. Миллер, ИИАК вып. 56, 1914 237, рис. 8. (мог. 19).
[3] Κουρουνιῶτος, Κεραμεικὸς ἀνασκ. φιλ. Ἐφημ. ἀρχ. 1913, 192, обр. 6, 2.
[4] Clara Rhodos, III, 172, обр. 167.
[5] W. Technau, цит. съч., 42 сл. обр. 29, 1, 2.
[6] Maria L. Bernhard, Wazy greckie, Warszawa, 1936, 62, табл. XIV, 5.

Обр. 48. — Чернофирнисова кана с висока дръжка

1. Съдче с чучурче, вис. 0·058 м. шир. 0·056 м., диам. на отвора 0·031 м. Дръжката и част от чучурчето са отчупени. Поголямата част от тялото, чучурчето и дръжката са покрити с черен фирнис. Раменатa на съда имат естествения цвят на глината — бледокерамиден, върху който е нарисуван черен орнамент във форма на лулички. Инв. 7196. Обр. 49 e.

Този вид съдчета със същата украса е известен от разкопките на остов Родос[1] (некропола на Понтамо), Керч,[2] разкопките през 1902 г. и другаде.

2. Съдче подобно на предходното, вис. 0·065 м., заедно с дръжката 0·09 м., шир. 0·067 м. диаметър на отвора 0·025 м. Раменатa са украсени с пет широки, черни ивици, разположени радиално около отвора върху жълтокерамидения основен цвят на съда. Долната част на тялото, чучурчето и дръжката са покрити с черен фирнис. Гроб 11. Инв. 7195. Обр. 49 f.

Съдчетата описани под № 1 и 2 са от IV—III. в. в.

3. Малко съдче с чучурче и пръстеновидна дръжка, направено от лошо изпечена червеноранжева глина, вис. 0·043 м., заедно с дръжката 0·655 м., шир. 0.05 м. и диаметър на отвора 0·017 м. Гроб 2. Инв. 7197. Обр. 49 d.

Заедно със съдчето в гроба се намери бронзова автономна монета на Аполония от 150 г. пр. н. е.

Това е ценно указание за датирането на съдчето (II. в. пр. н. е.) Техниката на изпълнение показва, че то е от местен произход.

ПРЪСТЕНОВИДНИ ВАЗИЧКИ С ДРЪЖКИ

Вън от гробовете в пръстта се намериха две фрагментирани глинени съдчета с особена форма. В научната литература няма едно общоприето наименование за тези съдчета. Във всеки случай означаването им като „аскоси“ е вече остаряло и не подхожда нито на формата, нито на предназначението им.

Напоследък се затвърдява мнението при означаване на този вид вазички да се подчертае тяхната пръстеновидна форма[3].

1. Фрагмент от пръстеновидна вазичка направена от жълточервена глина. Тялото е ниско, но широко, с заоблени стени, които образуват отвесна тръбичка в средата. Шийката е наклонена към вътрешността на вазичката. Тя е къса и завършва с фунийкообразно устие. Дръжката е плоска, широка и отвесна. Дъното е закръглено. Върху тялото са нарисувани два чернофирнисови пояса, единият върху раменатa, а другият върху най-долната част на съда. Устието и половината от дръжката са покрити с черен фирнис. Едната половина от тялото е отчупена. Вис. 0,09 м., шир. 0,094 м. и диаметър на устието 0·03 м. Инв. 7274. Обр. 50 a.

2. Фрагмент от подобна пръстеновидна вазичка, направена от сивочерна глина. Дръжката е извита като дъга и има жлеб по средата. Устието и по-голямата част от тялото днес липсват. Вис. 0·063 м., шир. около 0·075 м. Инв. 7278. Обр. 50 b.

Поради твърде оскъдния материал засега не може да се каже нищо положително за произхода и датирането на аполонийските пръстеновидни вазикчи, но във всечки случай те не са по-късни от IV. в. пр. н. е. Те са много близки по форма на тия от некропола на Олбия (IV група — според разпределението на В. М. Скуднова), за които Скуднова смята, че са от о-в Самос. (V в. пр. н. е.).

Подобни пръстеновидни вазички са открити на много места. Така напр.: в Керч (Пантикапей), о-в Березан, Таманский полуостров[1], Херайона на о-в Самос[2], о в Родос, Истрия[3] (Румъния) в храм Б и другаде.

III. СИВОЧЕРНА И ЧЕРВЕНА КЕРАМИКА

Сивочерната и червена груба керамика е най-изобилната керамика в некропола на Аполония. Тя се употребява едновременно с червенофигурната и чернофирнисова керамика. Появава се още в гробовете от най-долния пласт 4·30 м. дълбочина. Сивата керамика се намира изключително в гробовете на дълбочина от 3·30 м. — 4·30 м. От 3·30 м. до най-горния пласт гробове (дълб. 1·20 м.) се среща смесено сивочерна и червена керамика, но последната особено преобладава от 1·20 м. — 2 м. дълбочина.

Техника и форма на съдовете. Съдовете от тази група керамика са изработени от недобре

[1] Clara Rhodos. II, 1, 154, обр. 37, tomba 17.
[2] В. В. Шкорпил, ИИАК, вып. 9, 1904, 88, рис. 11.
[3] Вж по-подроб о при В. М. Скуднова, Кольцеобразные сосудьі с перекидной ручкой из Ольвия. Трудь' отдела истории изкусства и культурьі античного мира, I, Ленинград, 1945, 131 (Гос. Эрмитаж).

[1] В. М. Скуднова, цит. съч., 140 (резюмето на фр. ез.).
[2] R Eilmann, Frühe grichische Keramik im Samischen Heraion. AM 58, 1938, 47—51.
[3] M. F. Lambrino, Les vases archaïques d'Istria, Bucaresti 1938, 205 сл.

Обр. 49. — Тоалетна кутия, плитки чашки съдчета с чучурче покрити с черен фирнис

Обр. 50. — Пръстеновидни вазички с дръжка

пресята груба глина със сив, червен и преходни цветове. Работени са на грънчарско колело. Степента на изпичането е различна, вследствие на което се появявали различни отенъци върху стените на съдовете. В тая техника са изпълнени най-необходимите домашни съдове, като напр.: амфори, различни видове кани, гърнета, паници, една цедилка, лампички, урни, една голяма делва и най-различни други съдинки и предмети.

По-голямата част от сивочерната и червена керамика е от местен произход, работена в антична Аполония или някъде в Тракия. Кои са грънчарите, траки или гърци, за сега не може да се отговори напълно сигурно на този въпрос.

АМФОРИ

Откриха се 27 цели и фрагментирани амфори[1] в гробове 7, 10, 17, 30, 35, 39, 53, 56, 98 и 101, на дълбочина от 1·50 м. до 3·50 м. Въз основа на общата форма могат да се различат три типа амфори, които са много близки помежду си:

1. Амфори е силно заострено конусовидно тяло и топчест завършек. Шията е висока и тясна. Устието е късо и представлява слабо издаден навън пръстен. Дръжките са извисени и приближени към шията. Напречното им сечение е елипса. Амфорите са направени от жълточервеникава добре пресята и измесена глина. Стените са гладки. Обр. 51a.

2. Амфори с подобна форма на първия тип, но с тая разлика, че тялото е по-издуто в горната си част, шията е по-къса и по-широка. Дръжките са отвесни и по-отдалечени от шията отколкото при гореспоменатия тип. Напречното сечение на дръжките е също елипса. Глината е същата. Обр. 51b.

3. Амфори с конусовидно, по-заоблено тяло отколкото при другите два типа. Шията е твърде къса. Устието е плоско и силно издадено навън. То има форма на пресечен конус. Дръжките са къси и отвесни. Напречното им сечение се колебае между елипса и кръг. Обр. 52 и 53.

Първите два типа амфори са толкова сходни помежду си, че те представляват по-скоро една малка разновидност.

Измежду намерените амфори особен интерес представляват пет амфори с щемпелувани печати[2] върху гърлата. При четирите печати надписите са вдлъбнати, а при единия е изпъкнал.

1. Гърло от амфора (тип 1), от жълточервена глина, вис. 0·21 м. Инв. 7281. Обр. 54a. Намери се при гроб 39 в непосредствена близост с камбановидния кратер и един киликс, покрит с черен, лъскав фирнис. Върху гърлото под ръба на устието е щемпелуван почти квадратен печат, 2·5 см. × 2·3 см. В средата е изобразена релефно глава на брадат Херакъл, покрита с лъвска кожа и обърната в профил надесно. Под главата има кривак, а пред нея — птица със силно извита човка и развити гърди, вероятно орел или петел(?) На трите страни около главата на Херакъл, с изключение само на долната страна, личат ясни следи от гръцки надпис: Θασίων | Ἡροφῶν | Κλεοφάνης. Всяка дума е разположена върху една от страните. Надписът и изображението на печата са изпъкнали.

Както показва означението Θασίων, тази амфора произхожда от остров Тасос[1]. Разположението на надписа по страните на четириъгълното поле, като средата се остава за някакво изображение, е типично за тасоските амфорни печати[2]. Вижда се по несъмнен начин влиянието на монетите от Тасос, при които се среща същото разпределение на образа и надписа. Прототипът на главата на брадатия Херакъл върху амфорния печат от Аполония се среща върху монети с образа на Херакъл — Стрелеца[3], сечени в Тасос от 411—350 г., също така и върху монети от същото време, на лицевата страна на които е представена глава на брадат Херакъл[4]. Могли са да окажат влияние още и скулптурните оригинали с изображения на Херакъл[5].

В надписа на разглеждания печат се споменават две имена в именителен падеж: Ἡροφῶν и Κλεοφάνης. Според изследванията на Б. Н. Граков тасоските амфорни печати се отличават от тия на другите

[1] За употребата на амфорите вж. Walters, цит. съч., I, 153 сл.; Wernicke, RE I, 1969 сл.; Ch. Morel, DA I, 248 сл.

[2] За амфорни печати намерени у нас вж. К. Шкорпил, Печати върху амфори от черноморското крайбрежие ИАИ VIII, 1934, 24 сл. За амфори с печати от Созопол, пак там, 41.

[1] Зл други тасоски амфори намерени у нас вж Ив. Велковъ, ИАИ XI, 1937, 122 сл. Срв. Хр. М. Данов, ИАИ XII, 1938, 230 сл.

[2] Б. Н. Граков, Древне-греческие керамические клейма с именами астиномов, Москва 1928, 72.

[3] Virginia Grace, Early Thasian Stamped Amphoras, AJA, Vol. L, Nr. 1, 1946, 33; B. Head, Historia numorum, Oxford 1887, 228.

[4] Sylloge numorum graecorum, Thrace, II, Kopenhagen 1943, табл. 21, п. 1050 и 1051.

[5] Virginia Grace, цит. м., 33, бел. 8.

Обр. 51. Типове амфори с конусовидо тяло

Обр 52.—Друг тип амфора със заоблено тяло

антични градове по това, че те не съдържат имената на магистратите — епоними, през време на които амфорите са били произведени, а само тия на фабрикантите. На стр 16 и сл. той пише: „Следует заметить к этому, что среди многих тысяч опубликованных клейм Фазоса нет ни одного с именем магистрата: все фазоские клейма носят только имена фабрикантов". В същия смисъл той продължава и на стр. 35: „Фазос не знает имен магистратов на клеймах, но знает двойные фирмы и неизменное слово Θάσιον или Θασίων".

Множеството амфорни печати от Тасос, които могат да се датират преди около средата на IV. в. пр. н. е., имат две имена в именителен падеж, без да е указано дали едното от тях е име на магистрат, а другото на фабрикант на амфори или пък и двете означават имена на фабриканти.

Virginia Grace[1] смята, че при амфорните печати с глава на брадат Херакъл и името Херофон последният трябва да се схване като длъжностно лице — епоним. В такъв случай второто име, което се среща наред с Херофон, означава фабриканта.

Доколкото ни е известно Созополският амфорен печат е петият екземпляр от Тасос с името на Херофон[2], познат досега в археологическата литература. Всичките печати имат четвъртита форма, глава на брадата Херакъл, в профил надесно кривак, еднакво разположение на надписа и един и същ характер на буквите. Различават се само по второто име и по изображението пред главата: херма, шлем, ойнохое или птица.

Тези особености ни карат да предполагаме, че Херофон е длъжностно лице — епоним на о-в Тасос и че образът на Херакъл с кривака е бил официалният служебен знак докато другите емблеми: херма, шлем, ойнохое и птица са били марката на фабриканта. Нейното избиране е било произволно и зависимо само от желанието на фабриканта. В такъв случай имената като: Σκύμνος, Ποσίδειος и Κλεοφάνης не означават нищо друго освен производителите на амфори. Емблемата на Скимнос е херма, на Посидий — шлем и на Клеофанес от Созополската амфора — орел или петел (?).

Амфорният печат от некропола на Аполония е от IV. в., вероятно първата половина или около средата на века. В подкрепа на това датиране говорят тасоските монети (411—350 г.), от които е взет образът на Херакъл, характерът на буквите: Θ, Ν, Σ и Ω (I. група според разпределението на Граков)[1], а също така и обстоятелството, че гърлото на амфората се намери наблизо до камбановидния кратер и един чернофирнисов киликс и двата от IV. в. пр. н. е.

2. Гърло от амфора (тип 1), вис. 0·27 м. Инв. 7282 Обр. 54 c. Устието е малко сплеснато и е добило елипсовидна форма с диаметър 0·11 м. Едната дръжка е отпупена. Печатът е вдлъбнат, без рамка, дъл. 3·5 см. и шир. 2 см. Надписът е разположен в два реда. При щемпелуването не е излязъл целият надпис. Липсват букви от началото. Надписът на гръцки език: Ἐ]πὶ Σπιγθάρ(ου) | Ἡρώνδας. Между редовете има херолдски жезъл (кадуцей).

Първото име Σπίγθαρος, както показва предлогът ἐπὶ с genitivus, е длъжностното лице — епоним, по времето на което е била произведена амфората, а второто име е самият фабрикант Ἡρώνδας.

3. Амфора с отчупено дъно, вис. 0·555 м., шир. 0·235 м. и диаметър на устието — 0·113 м. Инв. 7283. Обр. 54e.

Печатът е без рамка. Надписът е разположен в два реда, дъл. 4 см. и шир. 1·7 м. Буквите са вдлъбнати.

Ε(?)λαγός
Ἀνδρέας

4. Амфора (тип 1), вис. 0·51 м., шир. 0·22 м. и диаметър на устието 0·09 м. Инв. 7284. Обр. 54 d.

Печатът е без рамка. Надписът се състои само от едно име Εὐρυφῶν, наредено във форма на триъгълник. От вътрешната страна на горния ъгъл на триъгълника има знак с трапецовидна форма и отвесна чертица отгоре. Буквите са вдлъбнати.

Несъмнено е, че Εὐρυφῶν е името на производителя на амфората.

5. Гърло от амфора (тип 1) вис. 0·245 м. и диаметър на устието 0·10 м. Гроб 7. Инв. 7285. Обр. 54 b.

Печатът представлява монограм ΥΜ с лигатура, вписан в правоъгълна рамка, част от която не е излязла при отпечатването (дъл. 3 см. и шир. 1·6 см.). Буквите са вдлъбнати.

Интересно е да се отбележи, че голямата част от амфорите без печат имат същата форма както тасоската амфора с образа на Херакъл и имената Херофон и Клеофанес. (тип 1). Изглежда че те също така са били фабрикувани на о-в Тасос.

Обр. 53. — Гърло от амфора със заоблено тяло

[1] V. Grace, цит. м., 37.

[2] За другите амфорни печати от Тасос с името на Херофон вж. V. Grace, цит. м. 38, Appendix, пп. 8—11, обр. 1, 8—11.

[1] Върху формата на буквите на амфорните печати вж. Б. Н. Граков, цит. съч., 74 сл., табл. 2.

ОЙНОХОЕТА

Наред с фино изработените червенофигурни и чернофирнисови ойнохоета, отличаващи се с изящна форма, внесени от Гърция, срещат се и ойнохоета от несъмнено местен произход. Те са изработени от груба сива, червенокерамидена или бледожълта глина. Формата им по нищо не се отличава от общо употребяваните гръцки ойнохоета от елинистическата епоха. Разглежданите ойнохоета са от втората половина на IV. в. пр. н. е.

1. Ойнохое, вис. 0·137 м., шир. 0·085 м. и диаметър на дъното 0,058 м. направено от червенокерамидена глина. Тялото му има крушовидна форма. Шийката е къса и тясна. Устието има форма на трилистна детелина. Инв. 7225. Обр. 55, 1 ред, вторият съд.

2. Ойнохое, вис. 0.134 м. шир. 0.096 м. и диаметър на дъното 0·055 м. от сивочерна глина, с прищипнато отпред устие във форма на човка Гроб 111. Инв. 7227. Обр. 55, 1 ред, първият съд.

3. Ойнохое от бледожълта глина с широко и низко тяло. Шийката е къса. Устието има форма на трилистна детелина (една част е отчупена). Дръжката е висока и излиза над устието. Вис. 0,087 м, с дръжката — 0·113 м., шир. 0·08 м. и диаметър на дъното 0·052 м. Инв. 7226. Обр. 55, 1 ред, третият съд.

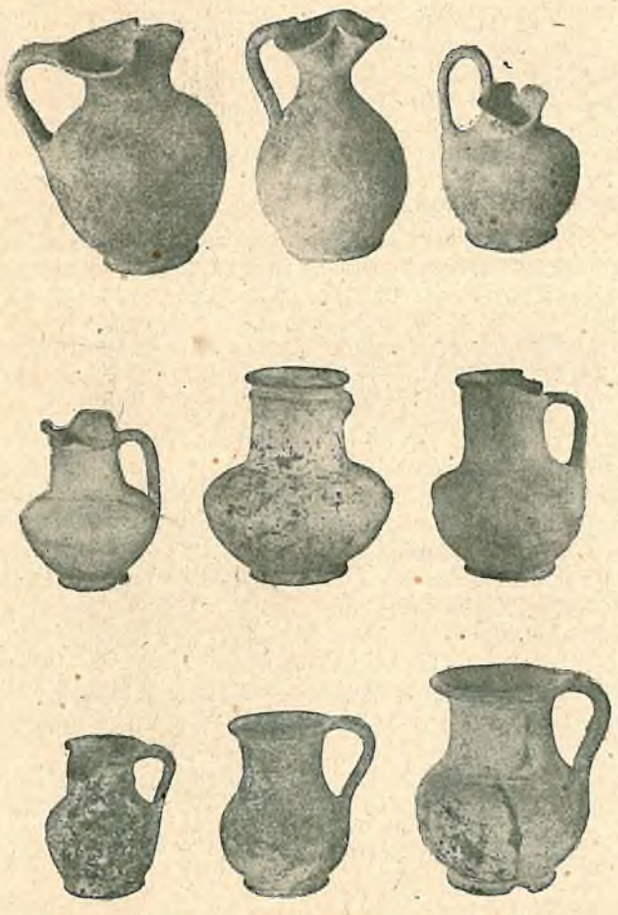

Обр. 55. — Типове кани от сивочерна и червена глина

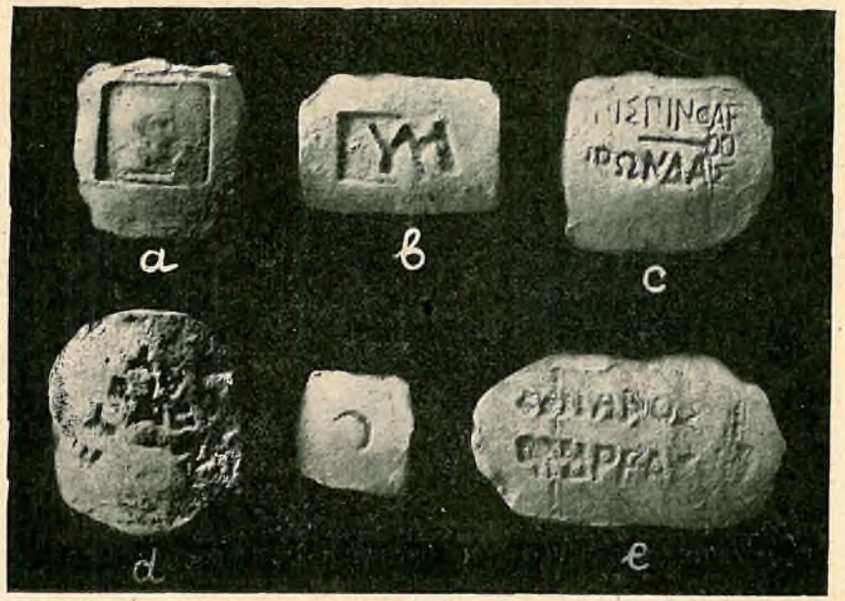

Обр. 54. — Амфорни печати

КАНИ С ПРЪСТЕНИ ВЪРХУ ШИЯТА

Този тип кани се намират и в гробове на дълбочина от 2·60 м. — 3.40 м. Изработката им е грижлива. Стените са гладки. Глината не е добре пречистена. Цветът ѝ е червенокерамиден. Формата на каните не се отличава от обикновения тип кани. Върху шията има вдлъбнати хоризонтални, успоредни пръстени. Те твърде много напомнят металическите съдове. Устието е слабо издадено навън. Гробове 37, 45, 47, 57, 68 и 98. Инв. 7228 и 7130. Обр. 56.

В два гроба (37 и 47) заедно с каните с хоризонтални пръстени върху шията се намериха две бронзови монети от Аполония от IV. в. пр. н. е. (359—323 г.), а в трети гроб (68) — бронзова тракийска фибула от IV. в. пр. н. е. Следователно откри-

Обр. 56. — Кана с вдлъбнати пръстени около шията

тите кани от разглеждания тип принадлежат към IV. в. пр. н. е.

Намериха се няколко малки кани от сивочерна глина със същата форма, както предходните, но с тая разлика, че нямат пръстени върху шията. Гробове 17 и 57. Инв. 7234 и 7235. Обр. 55, 3 ред.

КАНИ С НИЗКО ИЗДУТО ТЯЛО

В гробния инвентар на некропола на Аполония е застъпен и друг тип кани, а именно с низко, силно издуто тяло. Шията е висока и широка. Плитък пръстен я отделя от тялото. Под слабо издадения навън ръб на устието върви вдлъбната ивица. Дръжката е тясна и дебела. Тя се издига до вдлъбнатата ивица. Техниката на направа е същата както при другите типове кани. Цветът на глината е червен а сивочерен. Този вид кани се срещат в гробове ни дълбочина от 2·80 м. — 3·40 м. По време те са съвременни на разгледаните по-горе ойнохоета и кани с пръстени върху шията (втората половина на IV. в. н. е. и началото на III. в. пр. н. е.). Гробове 3, 59, и 80. Инв. 7731—7235. Обр. 55, 2 ред.

ГЪРНЕТА

Гърнетата имат силно издуто в средата тяло, което постепенно се стеснява към устието и дъното. Ширината им е по-голяма от височината. Шийката е съвсем къса или липсва, като тялото преминава направо в низко, слабо издадено навън устие. Дъното е заоблено като сегашна дървена гаванка или е малко заравнено, за да може гърнето да стои изправено. Изработени са от сивочерна добре изпечена глина. Те са от местен произход. Гробове 38, 44, 45, 48, 59 и 115. Инв. 7236, 7237, 7238 и 7240. Обр. 57, 1 ред.

В гроб 109 се намери едно гърненце покрито с черен лъскав фирнис, със същата форма като разглежданите гърнета, а особено еднакво с едно гърненце от гроб 28. Инв. 7239. Обр. 57, 2 ред. Едно сравнение на двете гърненца дава ясна представа за разликата между внесената гръцка керамика и домашната. Местните грънчари работят с недоброкачествена и лошо пресята и измесена глина. Стените на гърнетата са грапави. Фирнисът, който придава хубав вид на съда, липсва при местните грънчарски произведения. Те са груби и тежки.

Обр. 57. — Гърнета със заоблено тяло от сивочерна глина

Гърненца с форма подобна на аполонийските са открити на о-в Родос, в некропола на Понтамо,[1] в Шаплъ дере[2] (Беломорието) и другаде.

Аполонийските гърненца спадат към IV—II в. в. пр. н. е.

ПАНИЦИ

Паниците, най-необходимите домашни съдове, не липсват и в некропола на Аполонтя. Формата им е най-обикновена. Те са дълбоки, с дебели стени и низко, плоско столче. Цветът на глината е сив и червен. Употребявали са се през IV—II в. пр. н. е. Гробове 2, 4, 10, 48, 55, 58 и 105 и обрядното място при гробове 3 и 4. Инв. 7247—7251. Обр. 58, 1 ред.

Наред с дълбоките паници се намериха и няколко малки плитки панички със същата изработка както и другите глинени съдове от местен произход. Гробове 2, 9, 47 и 48. Инв. 7254—7257. Обр. 58, 2 ред.

ЦЕДИЛКА

Тя е изработена от червенокафява глина, покрита е червенокафяв, лъскъв фирнис. Цедилката има две наклонени навън дръжки, от които днес едната липсва. В средата на съда има вдлъбнато надупчено кръгче, през което се е наливало течност. То се покрива от едно капаче с топчица отгоре. Налетата течност се излива през едно полукръгло чучурче снабдено с три дупки, разположено между двете дръжки. Вис. 0.068 м., заедно с дръжките — 0·08 м., шир. 0,13. Гроб 110. Инв. 7194. Обр. 59 и 60.

Според керемичния материал и другите предмети, които се намериха на същата дълбочина (3·70 м.) с цедилката, тя трябва да се отнесе към IV. в. пр. н. е.

ЛАМПИ

Лампите, освен тяхната чисто практическа употреба за осветление, са имали и сакрално предназначение. Те символизират светлината, която е необходима на умрелия в задгробния живот. Лампите не са били запалвани, а тези, които имат следи от горение върху фитилника, са били използвани преди да се поставят в гроба. Този обичай е отразен и в некропола на Аполония. В гробове 7 и 101 се намериха три лампички. Те са от два типа:

а) Към първия тип спадат две еднофитилни глинени лампички с хоризонтална пръстеновидна дръжка. Направени са от жълтеникава глина. Една от лампичките е покрита с черен фирнис, който на някои места е получил кафяв цвят. Другата е без

[1] Clara Rhodos, II, 1, 1932, 153, обр. 33, tomba n 16.
[2] G. Kazarow, AA, 1018, 20, обр. 19a.

Обр. 58. — Големи и малки блюда от червена глина

Обр. 59. — Глинена цедилка покрита с червен фирнис

фирнис. Фитилникът ѝ е опушен. Размерите им са еднакви: вис. 0·035 м. и шир. с фитилника 0·085 м. Дръжките им са отчучени Гроб 101. Инв. 7108 и 7199. Обр. 61 — крайните лампи.

б) От втория тип се намери само една лампичка. Тя е също така еднофитилна, покрита с чернокафяв фирнис, без дръжка, с тръбообразен издатък в средата на резервуара. Последният е служил за закрепване на лампичката. Вис. 0·03 м. и шир. 0·047 м. Обр. 87. Инв. 7700. Обр. 61 — средната лампа.

Лампичките с хоризонталната пръстеновидна дръжка са известни и от други разкопки. Така напр. в един гроб на момиче в Делфи[1] са били намерени четири подобни лампички (V. в. пр. н. е.); в некропола на о-в Родос[2], Олинт[3] (IV. в.) и другаде. Аполлонийските лампички от този тип са от IV. в. пр. н. е.

Лампичката от втория тип е малко по-късна, вероятно от края на IV. в. или началото на III. в. пр. н. е.

ЛАКРИМАРИИ

Лакримариите се срещат изключително в гробове на дълбочина от 1·20 м. (първия ред гробове) до 2 м. Само три екземпляра се откриха на дълбочина 2·80 м. Вж. гробове 1, 4, 6, 11, 15, 16, 21, 22, 55, 61, 91 и обрядното огнище при гроб 15. Те се намират главно в керамидените гробове, при погребенията в урни и в голямата глинена делва. Керамиката, която се употребява едновременно с тях, е предимно груба сивочерна и червена, въпреки че не липсват съдове и от другите видове керамика. Инв. 7215—7223. Обр. 62.

Появата на обичая да се поставят лакримарии в некропола на Аполония, доколкото това е възможно да се проследи от малката разкопана част, трябва да се отнесе едва към началото на III. в. пр. н. е. В това отношение особено ценна е една бронзова монета от Антиох I (281—261 г. пр. н. е.) която се намери в един гроб с лакримарий на дълбочина 1·80 м. (вж. гроб 15). Употребата на лакримарии продължава чак до средата на II. в. пр. н. е. докогато именно трае и некрополът.

Цветът на глината, от която са изработени лакримариите варира между жълтокер миден, червен и сив. Размерите на лакримариите са малки: вис. 0·08 м. — 0·14 м., шир. 0,032 м. — 0·065 м. По отношение формата им има малки разновидности.

1. Лакримарии с низко столче, високо и тясно тяло с най-голяма ширина при раменете и къса шийка. Гроб 91.

2. Лакримарии с низко столче, по-широко тяло отколкото при предходния тип и висока шийка. Гроб 15.

3. Лакримарии с почти кълбовидно тяло, високо столче и шийка. Гробове 1 и 4.

При лакримариите от втория тип са нанесени един или няколко червени пояси върху тялото. Тази украса е типична за елинистическата епоха. Подобни лакримарии са открити на много места.[1]

УРНИ

В некропола на Аполония са засвидетелствувани и няколко погребения в урни. Те се срещат предимно в най-горните пластове от 1·20 м. до 1·80 м. и спадат към края на III. в. пр. н. е. и първата половина на II в. пр. н. е. Този начин на погребение е бил твърде евтин и разпространен в античността. Той особено много се практикува при малки деца. Вж. гробове 54 и 117.

За урни са били използувани най-различни глинени съдове, направени от червеникава глина, с общоразпространените по онова време форми. Техниката им показва местен произход. Вж. гробове 3, 4, 15, 16, 20, 54 и 117.

1. Два дълбоки глинени съда с форма на гювеч, плътно похлупени един върху друг, вис. 0·126 м., диаметър на устието 0·316 м. и диаметър на дъното 0·11 м. Общата височна на урната е 0·252 м. В урната се намериха горени човешки кости и различни глинени предмети със сакрално значение. Вж. гроб 3. Инв. 7157. Обр. 5 и 6.

2. Урна с почти кълбовидна форма, тясно устие и две наклонени навън обли дръжки с полукръгла форма. По средата на дръжките има пръстен. Отстрани на дръжките върху рамената на съда се намират по две пъпки, всичко четири. Вис. 0·236 м., с дръжките—0·26., шир. 0·275 м., диаметър на устието 0,115 м. и диаметър на дъното 0·15 м. За похлупак на урната служи дълбока паница с форма на пресечен конус, вис, 0·085 м., диаметър на устието 0·19 м. и диаметър на дъното 0·079 м. Вж. гроб 4. Инв. 7153. Обр. 8.

Урна, подобна на предходната, но с по-стеснено тяло в долната част. Устието е доста широко. От двете страни има по една обла, полукръгла дръжка, прилепена към ръба на устието. Повече от половината на устието е отчупено. Вис. 0·24 м., шир. 0·245 м., диаметър на устието 0.205 м. и диаметър на дъното 0·105 м. Вж. гроб 20. Инв. 7155. Обр. 14.

4. Урна с форма подобна на dinos, с низко и плоско дъно, вис. 0·26 м., шир. 0·29 м., диаметър на усти-

[1] Perdrizet, цит. съч., 165, обр. 685, 186, обр. 794—796.
[2] Clara Rhodos, VI—VII, част II, 149, обр. 1.
[3] D. M. Robinson. Excavations at Olynthus, II, London—Oxford 1931, 141, обр. 305 и 306.

[1] Σπυρ. Μαρινάτου, цит. съч., 199, обр. 4 (находки от о-в Крит).

Обр. 60. — Същата цедилка с похлупака

Обр. 61. — Глинени лампи

ето 0·20 м. и диаметър на дъното 0·13 м. Вж. гроб 15. Инв. 1755. Обр. 12.

5. Урна подобна на предходната. По-голямата част от устието е отчупена. Вис. 0,275 м., шир. 0·275 м. шир. 0·38 м., диаметър на устието 0·22 м., диаметър на дъното 0·105 м. Вж. гроб 16; инв. 7156.

6. Делва (pithos), вис. 1·80 м., диаметър на устието 0·67 м., деб. на стените 0·03 м. и деб. на устието 0·15 м. Тя има конусовидно, заострено дъно и топчест завършек отдолу, дъл. 0·12 м. и диам. 0·14 м. Устието е затворено с кръгъл капак от печена глина, диам. 0·70 м. и деб. 0·035 м. Той е снабден с обла полукръгла дръжка, дъл. 0·16 м. и деб. 0·025 м. Вж. гроб 1. Обр. 4.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

От направения преглед на керамиката се вижда, че трите групи керамика: червенофигурната, чернофирнисовата и обикновената сивочерна и червена се срещат почти едновременно, с тая особеност, че тяхното количествено съотношение е различно в гробовете от отделните пластове, т. е. в различните времена от съществуването на некропола. Така напр. чернофигурната и чернофирнисовата керамика преобладават в най-долните гробове, т. е. в най-старите, докато тяхната употреба намалява в по-горните гробове и изчезва напълно в най-горните, най-късни гробове.

Керамиката от некропола в Аполония спада към времето най-рано от края на V. в. до средата на II. в. пр. н. е. Към началния период, края на V. в., се се отнасят с положителност един фрагмент от чернофигурна ваза (вж. по-горе стр. 38), един чернофигурен лекит с палмети и мрежест орнамент (стр. 38) и вероятно няколко червенофигурни и чернофирнисови съдове, най-старите екземпляри от арибаловидните лекити с червена палмета и с мрежест орнамент, киликсът с надпис ΤΥΝΔΑΡΙΧΟ, който произхожда от същия некропол, кантаровидният киликс с канелирана долна част на тялото (стр. 39), трите скифоси (стр. 40) и много др.

В подкрепа на тази датировка се явяват и надгробните надписи на старогръцки език, които принадлежат към най-старите гробове, разрушени отпосле при по-късните от тях погребения (края на V. в. или началото на IV. в. пр. н. е).

Грамадната част от керамиката, обаче, обхваща времето от IV. в. до средата на II. в. пр. н. е. Това се установява не само от формите на съдовете, стилните особености и сравнението им със сходната керамика от други точно датирани разкопки у нас и главно в чужбина, но и от монетите, които се намираха в някои гробове на некропола. Те произхождат от времето на македонския цар Филип II (употребявани в периода от 359 до 323 г.), Антиох I (281—261 г.) и от около 150 г. пр. н. е., сечени в Аполония.

Керамиката от некропола на Аполония е извънредно ценна за проучванията върху икономическата история на Аполония и на нашето черноморско крайбрежие. Тя хвърля светлина върху един период от живота на нашите земи, за който сведенията на античните писатели са оскъдни и откъслечни[1]. Керамичният материал, който е съществената част на гробния инвентар на некропола, ни дава възможност да си съставим представа за погребалните обичаи, бита и благосъстоянието на населението на Аполония в различните времена от съществуването на некропола. Най-богати с керамика са гробовете от IV. в. и то главно тези от времето на Филип II Македонски и малко след него. Това материално замогване на населението от древна Тракия е установено и от разкопките при Дуванлий, Мезек, Брезово и др.

От приведения сравнителен материал се вижда, че аполонийската керамика не е неизвестна в археологическата литература. Напротив подобна е засвидетелствувана на няколко места у нас, в Беломорска Тракия, и особено в Гърция и Южна Русия. Това сходство се дължи на обстоятелството, че една част от керамиката на Аполония е била внесена отвън по търговски път.

Първо място между градовете вносителки заема Атина. Както е добре известно, Атина, пък и цяла Гърция, е чувствувала крещяща нужда от зърнени храни, кожи, дървен материал и суровини за изхранване на населението и подържане на своята индустрия. След неуспехите на Пелопонеската война тя е загубила пазарите на своите произведения на запад и юг и е насочила погледа си изключително към земите по северното крайбрежие на Черно море: Олбия, Херсонес, Пантикапей (Керч), Танаис (при устието на р. Дон) и др. Гръцките градове — колонии в днешна Южна Русия са били главните доставчици на Атина. Обаче разкопките в некропола на Аполония доказаха търговските връзки на Атина и с нашето крайбрежие (ляво-понтийския бряг). Досега тези връзки не бяха така силно изтъкнати, понеже липсваха системни и методични проучвания на нашата брегова ивица. Аполония е могла да изнася от богатия и плодороден тракийски хинтерланд всички онези храни и суровини, които са били необходими на Атина[1]. В замена на това тя е получавала от Атина произведенията на художествената ѝ индустрия, между които първо място е заемала керамиката. Чернофигурните, червенофигурни и чернофирнисови съдове са типично атически. Атическата керамика в некропола на Аполония говори за търговските отношения между Атина и Аполония

[1] За историята на Аполония и нашето Черноморие вж. Хр. М. Данов, Из древната икономическа история на западното Черноморие до установяване на римското владичество. ИАИ XII, 1938, 184 сл. От същия автор: Аполония Понтийска и западният бряг на Черно море. Сп. „Балкански преглед", год. I, 1946, кн. 8, 36—41; също—Херодот като извор за историята, на Тракия, Македония, Пеония и западното Черноморие. ГУИФФ XXXII, 8, 1936, 15 сл.

Обр. 62. — Глинени лакримарии

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА-ШУМЕН

от края на V. в., целия IV. в. и вероятно началото на III. в. пр. н. е.[1] Но те датират още от VI. в. пр. н. е., както показват предишните керамични находки от Созопол[2]. Атинският и изобщо гръцкият внос е засвидетелствуван и от други разкопки в днешна Южна България (Дуванлий[3], Мезек[4], Брезово[5] и др.) въз основа на керамиката и другите художествени произведения.

Амфорният печат от остров Тасос показва, че Аполония е поддържала търговски връзки и с остров Тасос и то специално през IV. в. Не може да се каже с положителност, какво именно е внасял Тасос, вино или дървено масло. Действително той е прочут с доброкачествените си вина, но не по-малко е известен и като износител на дървено масло. Върху гърлото на една тасоска амфора, намерена в Южна Русия, сега в Ермитажа — Ленинград, се чете надпис, направен с червена боя: ἐλαῖα[6]. Наред с виното Тасос, вероятно, е внасял в Аполония и дървено масло, понеже климатичните условия в Аполония не са били благоприятни за вирeенето на маслината. Изглежда че Аполония си е имала собствени лозя, каквито и днес се срещат в околността на Созопол.

Засега керамичният материал от кампанията през 1946 г. е недостатъчен, за да се установят връзките на Аполония и с други градове на тогавашния античен свят.

Наред с внесената гръцка керамика в некропола на Аполония се намери и обикновена, груба керамика със сив и червеникав цвят, която без съмнение е от домашен, местен произход. Мъчно е да се отговори с положителност, дали е имало грънчарски работилници в самата Аполония или някъде в околността ѝ. Но съвсем сигурно е, че тази керамика не е внасяна отвън. Това се вижда от качеството на глината, начина на преработване и техническо изпълнение.

Домашната керамика се появява още в най-старите гробове заедно с другите две групи керамика, но тя преобладава през III и първата половина на II в., когато чуждият внос е спрял. Гробният инвентар от този период показва известно обедняване на населението на Аполония. Гробовете съдържат обикновено само лакримарии, паници и гърнета. Несъмнено е настъпила промяна в политическите и икономически условия на Аполония. Компактното тракийско население в хинтерланда на черноморското крайбрежие е гледало с лошо око на гръцките колонисти, които за тях били винаги натрапени и нежелани гости. Някои находки в некропола показват погребения и на тракийци. Изглежда, че те постепено са нахлували и измествали гръцкия елемент.

Керамиката от бъдещите разкопки може би ще хвърли повече светлина върху тоя извънредно важен проблем и изобщо върху икономическата история на Аполония.

---

[1] За търговията на Тракия с Гърция вж. M. Rostovtzeff, The Social and Economic History of the Hellenistic World, I, 117 сл.

[2] Хр. М. Данов, Из древната икономическа история. стр. 190 и 192.

[3] B. Filow, Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij in Süd-Bulgarien, Sofia 1934, 73 сл., 90 сл. и 134 сл.

[4] Ив. Велков. ИАИ XI, 1937, 129 сл.

[5] От същия, ИАИ VIII, 1934, 7 сл.

[6] Б. Н. Граков цит. съч., 66.

CERAMIQUE DE LA NECROPOLE D'APOLLONIE

La partie fouillée de la nécropole d'Apollonie du Pont (l'actuelle Sozopol) nous a fourni un matériel céramique abondant et varié. L'inventaire funéraire se compose presque exclusivement de vases et d'objets en argile.

La céramique de la nécropole provient de l'époque entre la fin V-e siècle et la moitié du II-e siècle avant notre ère. Dans un certain nombre de tombes furent trouvées des monnaies qui permettent d'indiquer d'une façon précise l'époque de laquelle provient non seulement l'inventaire de la tombe même, mais aussi celle de la couche entière. Ces monnaies sont de Philippe II (359—336), Antiochus I (281—261) et des monnaies autonomes d'Apollonie, frapées aux environs de l'an 150 avant n. e.

D'après le style et la technique cette céramique peut être classée en trois groupes: 1) vases à figures rouges, 2) vases à vernis noir, 3) céramique commune grise et rouge. On a trouvé encore un fragment de vase et un lécythe aryballisque à figures noires (fig. 37) qui appartiennent à des tombes plus anciennes (fin du V-e siècle).

I VASES A FIGURES ROUGES

Les vases à figures rouges proviennent de l'époque de la décadence des vases de ce type (fin du V-e — fin du IV-e siècle). Ils sont faits d'argile rouge fine, pétrie et cuite avec soin. Les formes, les ornements et la technique indiquent leur origine attique. Il s'agit de céramique importée.

1. Le vase le plus remarquable de ce groupe est un cratère attique en cloche du IV-e siècle (fig. 29), haut 0·24 m., diamètre au rebord 0·28 m., en argile rouge de ton clair. Le fond est couvert de vernis noir lustré. Sur la partie extérieure du rebord court une couronne de laurier orientée à gauche, limitée en haut et en bas par deux cercles rouges. A l'intérieur le rebord est souligné par deux cercles rouges. Grandes palmettes aux anses. La scène est limitiée en bas par une grecque.

Face A. (fig. 31). Au milieu, Ménade assise à droite sur son himation, vêtue d'un chiton et coiffée d'une couronne, tient un thyrse dans la main gauche et tourne la tête à gauche vers un jeune Silène dansant. Le Silène tient dans la main droite un thyrse et dans la gauche une corne à boire. Devant la Ménade second Silène dansant, la main droite levée, la gauche pendante, tenant une grappe de raisin. Une autre Ménade assise, vêtue comme la première et accoudée sur un tympan, termine la composition à gauche. La figure de la Ménade centrale est dessinée avec soin, executée en blanc, les détails marqués d'un trait jaune doré. Le tympan est aussi blanc, avec les mêmes traits jaunes. Les autres figures sont rouges, traitées comme des silhouettes dans la technique bien connue, ce qui indique la décadence du style.

Face B. Trois éphèbes drappées et grossiers — scène typique des cratères en cloche (fig. 30).

2. Oenochoé attique, bec trilobé, haut. 0·18 m., larg. 0·10 m. Sur le corps trois hommes, les deux drappées en leurs himatia. Dessin peu soigné — IV s. (fig. 32).

3. Les lécythes aryballisques forment la plus grande partie des vases à figures rouges. Il n'y a que deux pièces qui soient décorées de scènes. Sur l'une d'elles est dessinée une femme assise à gauche, la tête tournée vers un jeune Eros, qui lui tend une boîte de toilette. Les figures sont blanches à retouches jaune doré. La scène est limitiée en haut et en bas par des oves. Sous l'anse palmette rouge IV. s. (fig. 33).

Sur l'autre sont dessinées deux têtes de femmes tournées l'une vers l'autre, le regard fixé dans le miroir placé entre les deux. Haut. 0·075 m., larg. 0·05 m. Les visages et le miroir sont blancs. Oves sur l'épaule, palmette rouge sous l'anse. IV-e s. (fig. 34).

Les lécythes aryballisques à palmette rouge (fig. 35) et ceux à décor réticulaire noir, parsemé de points blancs (fig. 36) sont les plus abondants. Ce sont des produits d'Athènes tels qu'on en a trouvé ailleurs en Bulgarie et en grande quantité en Russie méridionale.

II. VASES A VERNIS NOIR

Dans les sépultures allant de la fin du V-e au début du III-e siècle nous trouvâmes aussi en grande quantité des vases à vernis noir, en argile jaune brunâtre de bonne qualité, entèrement couverts de vernis. Les vases de la fin de V-e et IV-e siècle sont couverts d'un vernis noir lustré, d'une nuance légèrement marron par endroits tandis que le vernis des vases du début du III-e siècle passe du noir au brun foncé.

Dans cette technique ont été executés des vases de formes très variées: des coupes (fig. 38—41), des canthares (fig. 42) des skyphoi (fig. 43), des soucoupes (fig. 44), des oenochoés (fig. 45—48), des boîtes de toilette (fig. 49) et vases couronnes (fig. 50). A l'intérieur le fond des coupes et des soucoupes est décoré de palmettes imprimées dans un cercle simple ou double de hachures. (fig. 39).

Toute la céramique à vernis noir d'Apollonie est importée d'Athènes.

III CERAMIQUE COMMUNE EN ARGILE GRISE ET ROUGE.

C'est la céramique dont on a recueilli le plus grand nombre d'exemplaires. On s'en est servi en même temps qu'avec les vases des deux autres groupes, mais elle prédomine surtout dans les tombes plus récentes (III-e — première moitié du II-e siècle. L'argile est grossière, sa couleur est grise et rougeâtre. La plus grande partie de cette céramique est d'origine locale et doit avoir été fabriquée en Apollonie même, dans ses environs ou bien quelque part en Thrace.

Elle comprend des récipients domestiques les plus indispensables: les amphores (fig. 51—53), des oenochoés (fig. 55 et 56) des pots (fig. 57), des assiettes (fig. 58), des

lampes (fig. 61), une sorte de theière avec passoire à la place du couvercle (fig. 59 et 60) et en outre des récipients de destination plus spéciale — des lacrymaires (fig. 62) et des urnes (fig. 5, 6, 8, 12 et 14).

Cinq amphores portant des timbres sur leurs cols présentent un intérêt tout particulier pour l'histoire économique d'Apollonie et de ses relations commerciales avec les autres villes (fig. 54).

1. Timbre rectangulaire, 2·5 cm. sur 2·2 cm. (fig. 54a). Au centre tête barbue d'Heraclès coiffée de la peau de lion. Sous la tête — la massue, devant elle un oiseau. Autour de la figure l'inscription: Θασίων | Ἡροφῶν | Κλεοφάνης.

Le premier nom est celui du magistrat éponyme, le second, celui du fabricant. Donc l'amphore a été importée de Thasos. L'image est empruntée aux monnaies de l'île avec Heraclès-chasseur (411—350). Par conséquent l'amphore provient de la première moitié du IV-e siècle.

L'analogie, dans la forme, le materiel et la technique, d'un grand nombre d'amphores sans timbres trouvées dans nos fouilles avec l'amphore citée de Thasos nous permet d'affirmer qu'une grande partie des amphores de la nécropole d'Apollonie venaient de cette île et que par conséquent le vin ou l'huile de Thasos était importé à Apollonie au cours du IV-e siècle.

2. Timbre sans cadre, 3·50 cm. sur 2 cm. (fig. 54c) portant l'inscription: Ἐπὶ Σπιγθ·άρ(ου) | Ἡρώνδας.

Le premier est le nom du magistrat, le second, celui du fabricant.

Au centre sceptre héraldique (caducée).

3. Timbre sans cadre, 4 cm. sur 1·7 cm. (fig. 54e). Inscription: Σ(ϝ)λανός | Ἀνδρέας.

4. Timbre de forme triangulaire, sans cadre. Inscription: Εὐ,υφῶν (fig. 54d).

5. Timbre — monogramme, formé des lettres YM inscrit dans un rectangle, 3 cm. sur 1·6 cm. (fig. 54b).

Les données que nous fournit la céramique recueillie dans la partie de la nécropole d'Apollonie fouillée pendant la campagne de 1946 peuvent être ainsi résumées:

Apollonie entretenait, pendant la période qui va de la fin du V-e au début du III-e siècle, des relations commerciales avec certaines villes antiques, en premier lieu avec Athènes et au IV-e siècle aussi avec l'île de Thasos. Ce commerce fut le plus actif au IV-e siècle, duque date la plus grande partie de la céramique à figures rouges et celle à vernis noir.

A la période de prospérité, qui est attestée par l'importation de la céramique grecque, succède une époque de déclin (III-e—II-e siècle), pendant laquelle les habitants d'Apollonie se contentèrent des produits de la céramique indigène.

Théophile Ivanov

ТЕРАКОТИТЕ ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ

ЦВЕТАНА ДРЕМСИЗОВА

В разкопаната част на некропола на Аполония през 1946 г. се откриха малък брой теракоти, цели и фрагменти. В България т ракоти са намерени малко и то пръснато, докато в др гите черноморски страни от тази област Русия и Ромъния, материалите са много по-богати. В източната част на Херсонското градище са открити следи от роботилници и пещи за теракоти[1]. В Истрос са намерени теракоти от VI в. пр. Хр., а Калатис е притежавал работилници, гдето са фа рикувани теракоти с пом щта на калъпи, доставяни от главните центрове на тази индустрия[2].

Малкият брой на теракоти в нашите земи се дължи на обстоятелството, че до 1946 год. не са правени разкопки на античните н крополи по Черноморието. У нас те са намирани при разкопаване на отделни гробове, могили и най-често случайно.

Във Варна при разчистване на няколко антични гроба, са намерени теракоти от местно производство[3]. В същия град са открити и голям брой калъпи, което е сигурно доказателство, че на това място е имало керамична работилница[4]. От Месемврия също така произхождат няколко екземпляра[5]. Във вътрешността на страната има теракоти само от римската епоха, от Гиген, Пловдив, Сухиндол, Арчар и някои други места[6].

В 1904 год., при разкопките на Degrand, в Созопол са открити доста фрагменти от фигурки на хора и животни, които сега се пазят в Лувърския музей[7].

Намерените теракоти при разкопаването некропола на Аполония се откриха на дълбочина между 2.30 и 3.30 м. Интересно е да се отбележи, че повечето от тях, както и трябваше да се очаква, се намериха в детски гробове[8]. Присъствието им там се обяснява с вярването на древните, че едни от статуйките се явяват като покровители и защитници на детето, а други му служат за играчки[9].

Всички теракоти са нап авени от местна, недоброкачествена, жълто-червена глина. Цветът у някои е по-червен или по-бляд в зависимост от степента на изпичането. Три от тях, а именно тези, които представят Ерос, имат на гърба си отвор за излизане на топлия въздух при изпичането.

Както теракотите от Атина, Танагра и от другите фабрики от Мала Азия и тези от Аполония вероятно са били рисувани. Сега само върху две от тях ясно личи червена боя, върху една — жълта, а следи от бяла боя се виждат върху една гл вичка и бюст Почти у всички има следи от банята от варно мляко, което е проникнало в порите на глината и е образувало на повърхността бяла покривка. Върху тази първоначална покривка боите прилепват по-добре и стават по-устойчиви.

1. Права жена (инв. 7263). Обр. 63. Фигурката е висока с подставката 12 см., без нея 9.3 см. Липсват главата, дясната ръка и част от бюста. Представена е с облекчен ляв крак. Лявата ръка е спусната надолу и повдига леко дрехата. Дясната ръка, която липсва, е била вдигната нагоре. Това разбираме от вдлъбнатината под мишницата и гънките на дрехата, които се образуват при вдигането на ръката. Облечена е в дорийски хитон с χόλπος. Под хитона се подават пръстите на краката. Гърбът е много по-небрежно изработен. Тялото е излято с два калъпа, един за лицевата страна, а другия за гърба. Ясно личи мястото на съединяването им. Вероятно ръцете и главата са излети в отделни калъпи и после свързани с тялото, както става обикновено.

Хитонът е драпиран изящно. Горната част на дрехата загръща широко тялото, докато долната се стеснява. Противопоставянето на двете части прави фигурката елегантна и жива. Под дрехата слабо се очертават гърдите, а левия крак много я но личи

Обр. 63. — Теракота на права жена

---

[1] Р. Ахмеров, Обзор керамических мастерских еленистического Херсонеса, Вестник древней истории 1942, 188.

[2] R. Vulpe, Dacia V—VI, 1935—36, 386 сл., заб. 2.

[3] К. Шкорпил, Печати върху амфори от Черноморското крайбрежие, ИАИ VIII, 1934, 23.

[4] Находката не е още публикувана.

[5] ИАИ 193 —31, 311.

[6] Пак там, 304. 306

[7] G. Seure, RA XIX, 1924, 316 сл.

[8] A. Mansel, Grabhügelforschung in Ostthrakien, ИАИ XIII, 1939, 188.

[9] А. Ю. Марти, Детское погребение IV в. до н. с. из Кургана близ Тиритаки, Советская арх. VI, 120.

под опънатата тънка материя. На пръв поглед, би се помислило, че кракът е гол, ако не се забележи долния ръб на дрехата и няколкото слаби паралелни гънки. Облекчения ляв крак, спуснатата надолу ръка, напомнят млада жена, която се готви да танцува. Хубав паралел на тази теракота представя една статуя на танцувачка от Херкулан[1], в която можем да познаем копие на гръцките оригинали от средата на V век пр. Хр. Широтата на движението, напомня жестове, които придружават танца, но не е изключено в случая да е представено момиче, което носи върху главата си ваза или друг предмет.

По изяществото на изработката и стила, теракотата напомня фигурките от Танагра.[2]

2. Седнала жена (инв. 7264). Обр. 64. Височина 7 см. Жената е представена седнала върху столче без облегало. Липсват долната част на краката и част от столчето. Лявата ръка е опряна на столчето, а дясната придържа воала около лицето си. Облечена е в хитон и химатион, който покрива главата ѝ. Горната част на статуйката е изработена миого грубо, като не е предадена никаква гънка на дрехата или воала. От кръста надолу се образуват няколко паралелни гънки, третирани съвсем схематично. Гърбът е съвършенно гладък. Нагласяването на воала, начинът по който устата е скрита под него, движението, което жената прави, за да се загърне в своята мантия, изразяват нещо тъжно и тържествено и ѝ придават вид на божество.

Един фрагмент от теракота от Кипър напомня много нашата статуйка[3] По същия начин е загърнато тялото и част от лицето. Същият печален израз е предаден в изражението. Разликата е в третирането на материята. Докато у нашата торакота драперията е предадена съвсем грубо, в фрагмента от Кипър се вижда великолепно третиране на дрехата. Heusey с сигурност познава в тази жена Диметра, оплакваща своята любима дъщеря. Той отнася тази статуйка към едно от най-хубавите произведения на тази богиня, през V век.

Най-ранните изображения на Деметра съвпадат по описание с нашата теракота. В храма в Елевзин е намерено едно изображение на богинята, може би едно от най-старите, защото е направено от дърво. Богинята е представена седнала и най-характерното, което изразява нейната скръб, е дългият воал, който покрива главата ѝ и слиза по раменете, като обгръща цялото ѝ тяло.[4]

Обр. 64. — Теракота на Деметра

Изобилствуват теракоти от почти същия тип.[5] Деметра се схваща не само като богиня на плодородието, но и като богиня покровителка на мъртвите. Неизвестността, която очаква мъртвия, рисувана в най-черни краски от въображението на народа, а най-вече от поетите, вдъхва необходимост и желание за протекция. Поради тази причина теракоти нѣ Деметра се намират много често в гробовете.

Теракота на Ерос. висока 5·3 см. (фиг. 65). Липсва главата и част от лявото крило. Ерос е представен като момче, седнал върху една кръгла подставка.

Хламидата, с която е бил загърнат, лежи върху подставката около тялото му, като че ли туку що се е спуснала от раменете му. Лявата ръка държи мантията, а дясната се опира върху подставката.

4. Ерос (гроб 86, инв. 7266). Обр. 65. Височина 5·2 см. Представен е в същата поза. Липсват главата, двете крила и част от подставката.

5. Ерос (инв. 7267). Обр. 65. Теракотата е висока 6.7 см. Същата поза, но Ерос е седнал върху лебед. Липсват главата, част от лявото крило и част от подставката.

Ясно е, че тук имаме съвсем еднакви фигурки на Ерос, излети с един и същи калъп, като в последното изображение горната част на подставката е изработена с друг калъп. Тя е видоизменена в крило, към което е прибавено шия на лебед. Разликата във височините се дължи на височината на подставката. Гърбът е слабо заоблен, вероятно, образуван от един пласт глина съединен с лицевата част. Крилата и главите са излети с отделни калъпи и после свързани с тялото. Крилата на отделните Ероси са от различни калъпи.

Ерос е представен като момче в почивка. Докато в първите две теракоти тялото е по-грубо и плоскостно третирано в третата мускулите са по-добре очертани. Мантията се спуща о пред в отвесни гънки. Крилата на лебеда са предадени с няколко само чертици. Ерос с лебеда напомня една група от Танагра, гдето също е представен Ерос седнал върху гърба на лебед. Тук богът на любовта е гол, хламидата се спуща върху лявото му рамо. Представянето на Ерос върху лебед или гъска е един мотив много разпространен в древността. Този мотив става един от любимите сюжети, разработени с най-голямо разнообразие от майсторите на теракоти[1].

През еленистическата епоха на игривия и весел бог на любовта възлагат и една нова функция. Ерос се схваща вече и като хтоническо божество. Представя се често в почивка или сън с факла обърната към земята, която ясно издава функциите му.[2]

Теракоти на Ерос са намерени обикновено в детски гробове.[3] Детето хероизирано като Ерос получава щастлив живот.

6. Жанрова сцена (гроб 53, инв. 7268). Обр. 66. Теракотата представя женска фигурка, висока 5·5 см., облечена в тясна дреха, която добре прилепва към тялото. Жената е изправена пред един съд с висока подставка във форма на леген. Фигурката на жената и съда са поставени върху глинена плочка дебела 4 мм.

---

[1] M. Collignon, Histoire de la sculpture grecque, Paris 1892/1897, I, 424, обр. 219.

[2] A. Köster, Die Griechischen Terrakotten, Berlin 1926, табл. 32.

[3] F. Pottier, Diphilos et les modeleurs de terres cuites grecques, 36 стр. Pl. III, nº 79.

[4] Heusey, Monum. de l'Assoc. de études gr. 1893 r. pl. 11.

[5] M. Collignon, Les statuettes funéraires dans l'art grec 186, fig. 113. 204, fig. 129; Heusey, Les figurines antiques de terre cuite du Musee du Louvre pl. 26.

[1] L. Heuzey, Les figurines antiques de terre cuite du musée du Louvre, Paris 1883, табл. 53.

[2] M. Collignon, Les statuettes funéraires dans l'art grec. 330 обр. 208, 333 обр. 211.

[3] А. Ю. Марти, цит. съч. 120; Н. П. Кивогурцев, Боспорская гипсова статуетка Эрота, Советская арх. VII, 280.

Върху долния край на туниката се забелязва една лента, широка 1 см. боядисана червено. Целият съд и подставката са също червени. Върху вътрешната страна на съда и върху края на ръкава има следи от жълта боя.

Две подобни теракоти са намерени в Тангара[1] (обр. 67). Разликата между двете е в това, че при едната фигурка жената държи в ръцете си чукало, с което стрива зърната в съда, а при другата чукалото е до съда, а ръцете ѝ са в съда. И в двете сцени в дясно е поставен малък съд с зърна. От Атина има също две теракоти, които много приличат на нашата (обр. 68). При тях съдът е по-нисък и по-плитък. В него личат парченца глина, които наподобяват хляб. В случая е представена жена, която меси хляб.

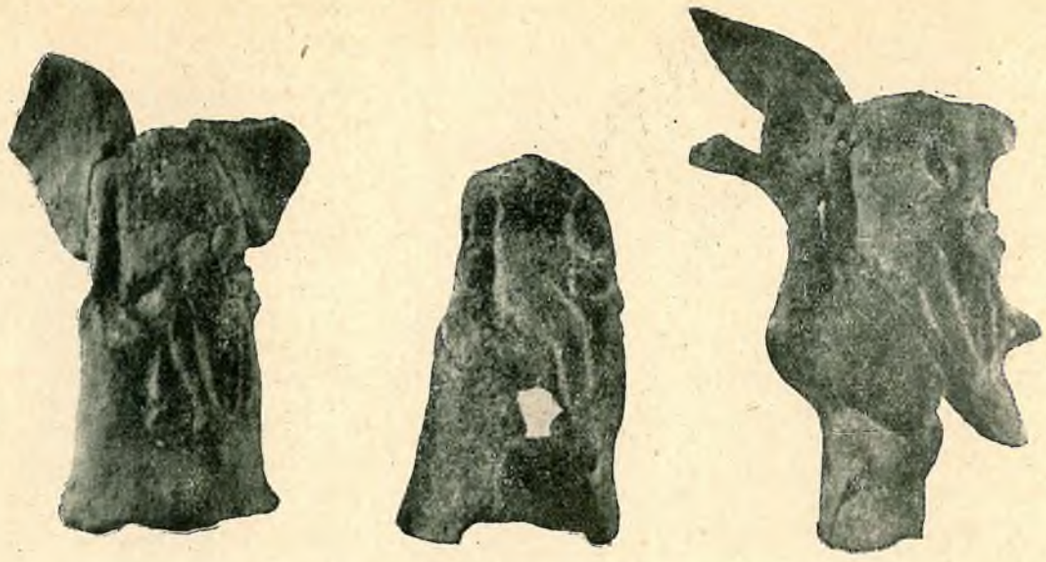

Обр. 65. — Теракоти на Ерос

Не може с сигурност да се твърди дали нашата фигурка представя жена, която стрива зърна или меси хляб, тъй като липсват подробности, които могат да ни улеснят при определянето. По изправеното положение на тялото и дълбочината на съда тя може по-скоро да се причисли към фигурките от Танагра.

Подобни жанрови сцени са в връзка с поднасяне дарове на мъртвия. Всички народи в древността са вярвали, че мъртвия има нужда от храна и питие и че му е нужно всичко необходимо за едно съществуване. Поради това в гроба поставят съдове с ядене, с плодове, с пития и др. Освен това в гробовете се поставят много често теракоти, които представят хлебар, перачки, коафьор и др.[1] Тези символични прислужници ще се грижат за мъртвия, за да не му липсва нищо в новия живот. Теракотите представящи сцени от всекидневния живот са едни от най-старите.

7. Седнал мъж (гроб 53, инв. 7269) обр. 69, височина 7 см. Върху кръгла поставка е седнал гол мъж с подгънати крака. Лявата ръка се опира на подставката, а дясната е сложена върху дясното коляно. Предаден е с развити гърди и корем. Краката са много слаби. Лицето е грубо, с голям нос и уста. Върху главата си носи коническа шапка под която се подават буйни коси. Шапката е боядисана червено. Следи от червено се забелязват и върху дясното рамо и подставката. Вероятно цялата фигурка е била боядисана в червено. Изработката е груба. Тялото, още повече ръцете и краката, са изработени много небрежно и без подробности. Гърбът е слабо заоблен. Може би фигурката е работена на ръка, което се случва често при този тип фигурки.

8. Същият тип теракота (гроб 64, инв. 7270) обр. 69. Височина 6.2 см. За разлика от предишната теракота, главата е покрита с воал вместо с шапка. Същото положение на тялото, ръцете и краката. Подставката е четвъртита. Тази теракота е изработена с по-голямо старание. Тялото и крайщата са по-добре предадени. Ясно личат пръстите на ръцете и краката.

Обр. 66. — Теракота-жанрова сцена

Обр 67. — Жена стрива зърна. Теракота от Танагра

---

1 E. Pottier, Les sujets de genre dans les figurines archaïques de terre cuite, BCH XXIV, 1900, 512, № 5 бл. X. 1; A Köster, цит. съч. табл. 9.

2 H. Blümner, Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, Leipzig-Berlin 1912, 66, обр. 27 и 28.

1 Martha, Paysan à la charrue. BCH XVII, 1893, 80—82 E. Pottier, Diphilos et les modeleurs de terres cuites grecques, табл. VI.

Обр. 68. — Жена меси. Терак а от Атина

И двете статуйки представят комически фигурки, които се срещат твърде често[1]. От първите два века пр. Хр. в южна Русия се намират гротескни изображения с цинически подробности и чудовищни карикатурни форми[2]. Изобразяването на гротескни фигури започва от IV век.

Комическите фигурки са намирани най-често в гробове. Те служат да развличат мъртвия и да го забавляват с веселите си изображения в мрачното усамотение на гроба. Освен това смехът и гримасата, по вярване на древните, са добри предвесници и отбъскват лошите влияния. Статуйки от този тип са служили като апотропейони.

И в двете фигурки се чувствува силно азиатско влияние, което се характеризира с чувственост и свобода в предаването на формите. Друг характерен признак на това влияние е да придава на едно и също лице белези на мъж и на жена, които често напомнят ориенталския тип на хермафродита. Това е особено силно подчертано в втората теракота, гдето не само големите гърди и корем, но нежното лице на воала под който се подава косата напомнят жена. Азиатското влияние се подчертава и от коническата шапка, характерна за източните народи.

9. Петле (гроб 44, инв. 7271). Обр. 70. Теракотата е висока 11 см. Петлето е сложено върху кръгла подставка. Краят на човката е слабо повреден. Перушината е предадена с малки чертици. Крилата са дебре очертани, разделени на три пояса. Началото на крилото е гладко, украсено с дванадесет точки в два реда. Следват два реда пера: в първия ред перата са по-къси и са осем на брой, в втория ред са шест по-дълги и се събират в края. Опашката на петлето е особено красива. В горния край са очертани две почти успоредни полукръгли линии, имитиращи голями пера, а под тях се образуват пет групички, всяка от по три перца. Очите са очертани с две концентрични кръгчета. Гребенът е назъбен, набразден от диагонални линийки. Въобще изработката на петлето е много старателна. В вътрешността му има топчета, които при разклащане дрънчат. Петлето е намерено в детски гроб.

Много често в детски гробове се срещат фигурки на петле, гълъб, кокошка и други животни, с които децата обичат да играят[1].

10. Бюст на жена (инв. 7272). Обр. 71. Височина 7.5 см. Този бюст е вероятно част от цяла статуйка. Ръцете са прилепени до тялото. Дрехата е закопчана върху лявото рамо, така че дясната гръд остава гола. Върху главата си има конусовидна шапка, задната част на която достига до врата. По шапката и гърдите има ясно следи от бяла боя. Вероятно цялата статуйка е била рисувана в бяло. Върху гърба има голям отвор за излизане на топлия въздух.

11. Главичка на жена (инв. 7273). Обр. 71 Височина 3·5 см. По формата на лицето и шапката се схожда напълно с горепосочения фрагмент. И двете главички са изляти от един и същи калъп. Очите и веждите са предадени с две успоредни чертици. Носът правилен, устата малка. Изразът на лицето е сериозен.

12. Фрагмент от теракота (инв. 7274). Обр. 71. Височина 5·5 см. Запазена е долната част от статуйка на жена и подставката. Представката е двойна и висока 2 2 см. Фигурата представя жена в спокойна поза, което личи от положението на краката-двата успоредно поставени. Наподобява архаичните статуйки, където няма още облекчен крак. Дрехата, драпирана в няколко отвесни гънки, се спуща до земята, като остава открити само пръстите на краката. Гърбът на статуйката е заоблен без да има някакви следи от разработка на дрехата. Върху пръстите и дрехата има следи от бяла боя.

Изглежда че главичката № 11 и гореописаният фрагмент са части от една и съща статуйка, тъй като и двете са намерени близо една до друга, глината и изпичането е еднакво, а главичката е съразмерна на запазената част. Цялата статуйка е представяла право момче в спокойна поза.

13. Фрагмент от теракота на седнала жена. (гроб 54, инв. 7275). Обр. 72. Височина 6 см. Жената е седнала на столче без облегало. Запазена е лявата половина от долната част на тялото и част от столчето. Лявата ръка е поставена върху коляното. Облечена е в хитон и мантия, която достига до глезените. Хитонът е предаден с няколко успоредни гънки.

[1] Г. И. Кацаров, АА 1918, 21, обр. 24 а.

[2] И. Толстой и Н. Кондаков, Русія древности I, 1889 101.

[1] A. Brückner et E. Pernice, Ein attischen Friedhof A M XVIII, 1903, 176. P. Perdrizet, Les fouilles de Delphes Paris, 1908 V, 206, 686, обр. 889.

Обр. 69 — Теракоти-гротескни фигурки

Обр. 70. Теракота на петле

Фрагмент от седнала жена (инв. 7276) Обр. 72. Височина 4·5 см. Запазен е левият крак и част от столчето. Долната част на краката с пръстите е отчупена.

И двата последни фрагмента от статуйки на седнали жени по позата си наподобяват погребалните фигурки, които се намират пръснати на много места по Средиземноморието[1]. Характерно за тези произведения е, че са третирани твърде сумарно, което личи и в нашите фрагменти.

Както видехме, теракотите намерени в некропола на Античната Аполония, са твърде разнообразни по сюжет. Едни от тях изобразяват богове, други имат апотропейско предназначение, трети предават сцени от всекидневния живот, четвърти са детски играчки. От тук виждаме, че този вид изкуство взима сюжетите си от целия живот.

Всички теракоти, с изключение на правото момиче, са доста грубо и небрежно изработени, което показва, че те са от местно производство. А и самата глина е недоброкачествена. Това може да бъде още едно доказателство, че фигурките от глина са правени в Аполония. Вероятно в Аполония е имало работилница за теракоти, където се е работило с помощта на калъпи, внасяни от главните центрове на тяхната фабрикация, като Танагра[2], Мирина[3] и някои други градове от Малоазиатското крайбрежие. В по-рядки случаи са импортирани теракоти направо от Гърция и Мала-Азия.

Теракотата на правото момиче е от по-доброкачествена глина, и самата изработка е по-изящна и старателна, което ни кара да смятаме, че тази

[1] L. Heuzey, Les figurines antiques de terre cuite du musée du Louvre., табл. 11.

[2] E. Pottier, Les statuettes de terre dans l'antiquité, Paris 1892, 49.

[3] Пак там, 55.

Обр. 71. — Фрагменти от теракоти

Обр. 72. — Фрагменти от теракоти

теракота е импортирана от Танагра, гдето се среща, както видяхме, същия тип. По всичко личи, че калъпът на теракотата, която представя жанровата сцена, е от Танагра или Атина .Калъпите на трите теракоти с Ероса са вероятно от Мирина, която е прочута с изобилието на крилатите фигурки на този бог. Най-после калъпите на гротескните фигурки и фрагментите са от някои от работилниците от Мала-Азия, тъй като се чувствува силно азиатско влияние не само при предаването на различните типове, но и в самото облекло.

Гробовете от некропола на Аполония обхващат времето от средата на IV век до средата на II век пр. Хр. Теракотите, открити при разкопките, са намерени на дълбочина от 2·30 до 3·30 м. заедно с монети от Филип II и Антиох II. Затова те могат да се датират сравнително точно края на IV век и целия III век пр. Хр.

Най старите теракоти изглежда да са на богиня Деметра, правото момиче, жанровата сцена и фрагментите, които могат да се отнесат към края на IV в., а всички останали са вероятно от III в. пр. Хр. При теракотите ясно могат да се разграничат два периода: по-стар, който обхваща края на IV в. и началото на III в. пр. Хр., когато статуйки и калъпи са внасяни главно от Атика и по-нов, целият III в. пр. Хр., когато калъпите са доставяни от Мала-Азия. Същото се забелязва и в Русия. През V и IV в. пр. Хр. калъпите са внесани предимно от Танагра[1], а през III и II век пр. Хр. изключително от Мала-Азия[2].

Теракотите макар и да са малко, на брой и, в художествено отношение да не представят особенна ценност, са важни за нас. От тяхната изработка, а именно, от състава на глината, ретуша и оцветяването можем да съдим за развитието на теракотовата индустрия в Аполония. Както видяхме, тя не е стояла на висока степен. Теракотите като произведения на народните ателиета отразяват бита, обичаите и религиозните предпочитания на населението на античната Аполония. За сега обаче, поради ограничения им брой, е рано да се правят заключения.

Ако при бъдащите разкопки на некропола на Аполония се открият повече теракоти, те ще дадат възможност да се проучи внимателно материалът, изработката и сюжета на аполонийската теракота, Въ такъв случай ще могат да се направят и поточни заключения за търговските връзки на Аполония с големите центрове на гърцката керамична индустрия.

[1] А. Ю. Марти, цит. съч. 123.

[2] И Толстой и Н. Кондаков, Русския древности, III 1889, 27.

LES FIGURINES EN TERRE CUITE DE LA NECROPOLE D'APOLLONIE

Dans le matériel céramique recueilli dans la partie de la nécropole d'Apollonie, qui fut fouillée en 1946, figurent neuf figurines en terre cuite, bien conservées, ainsi que quelques fragments de figurines de la même espèce. Tous furent trouvés dans la couche comprise de 2·30 à 3·30 m.

Elles sont faites d'argile jaune-rougeâtre, dont la couleur varie selon le dégre de cuisson. Quelques-unes portent des traces de couleur rouge, jaune ou blanche, presques toutes des traces d'une bain de lait de chaux, Seules les figurines d'Eros sont munies d'un trou servant à l'expulsion de l'air pendant la cuisson. Presques toutes ont été obteunes à l'aide de deux ou plusieurs moules.

Les sujets sont très variés:

1. Figurine de jeune fille, s'apprêtant à danser (fig. 63). Par la finesse du style et de l'exécution elle rapelle les figurines de Tanagra.

2. Femme assise — la déesse Déméter (fig. 64).

3. Trois figurines d'Eros (fig. 65). Dans la dernière (fig. 65). le socole est remplacé par un cygne. Le même moule a servi pour les trois figurines qui furent trouvées toutes dans une tombe d' enfant.

4. Scène de genre (fig. 66), femme occupée à moudre le grain-peut être placée en connexion avec l'offrande aux morts.

5. Deux figurines comiqueś d'homme nu assis (fig. 68) peut être à signification apotropéique.

6. Coq (fig. 70) — jouet trouvé dans une tombe d' enfant.

7. Buste de femme (fig. 71).

8. Tête feminine (fig. 71).

9. Fragments de terres cuites, de genre commun à celles de la littoral de la Méditerranée.

Les figurines, à l'exception de celle de la jeune femme, sont d'une éxécution assez negligée, ce qui nous fait penser qu'elles ont été faites à Apollonie avec les moules importés des centres principaux de leur fabrication. Les figurines de terre cuite datent de la fin du IV-e et du III-e siècle av. J. Ch. On distingue nettement deux périodes: une période plus ancienne qui comprend la fin du IV-e et le début du III-e siècle, lorsqu'on importait les statuettes et les moules d'Attique, et une période plus récente, le III-e siècle, lorsqu'on ne faisait venir les moules que d'Asie-Mineure. Pendant cette dernière période les relations commerciales d' Apollonie avec l'Attique ont faibli au profit de l'Asie-Mineure.

Les figurines recuillies à Apollonie sont encore peu nombreuses et n'ont pas une grande valeur artistique. Mais en tant que produits d'ateliers populaires elles nous instruisent sur les habitudes des habitans d'Apollonie et sur leur préférence pour certaines divinités.

Les prochaines fouilles de la nécropole d'Apollonie vont nous permettre d'étudier en détail les types divers de figurines et de suivre de plus près les relations commerciales d'Apollonie avec les principaux centres de fabrication des figurines en terre cuite.

Tzvetana Dremsisova

НАДПИСИ НАМЕРЕНИ В СОЗОПОЛ ПРЕЗ 1946 ГОДИНА

ГЕОРГИ МИХАЙЛОВ

През време на разкопките в Аполония се намериха надписи, които ние предаваме тук под нумерата от 1 до 6. Повечето от тях бяха намерени употребени вторично върху по-нови гробове. Надписите от № 7 до № 10 включително, бяха изкопани в околността на разкопките, а от 11 до 14 — в днешния град Созопол. Всички намерени паметници, които публикуваме тука, се намират сега в Софийския народен археологически музей:

1. Варовиков блок, висок 0.60 м., широк 0.30 м., дебел 0.23 м.; височина на буквите 0.036—0.030—0.023 м. Обр. 73.

Ἡρόξενος
Ζωπύρο
Πυγελέος

2. Варовиков блок, висок 0.33 м., широк 0.18 м., дебел 0.11 м.; височина на буквите 0.025, 0—0.02 м.; буквите след издълбаването им са били покрити с червена боя. Обр. 74.

Μητροβίη
Διομάνδρο

3. Горна част от варовикова плоскост, висока сега, в ляво 0.28 м., в дясно 0.13 м., широка 0.20 м., дебела 0 07 м.; височина на буквите 0.016—0.02, ο—0.013 м. Буквите с абоядисани с червена боя. Обр. 75.

Σκυλληστ-
ης Ἀρτεμι-
δώρο

4. Варовиков блок, висок 0.40 м., широк 0. 0 м., дебел 0.25 м.; височина на буквите 0.023—0.02 м., Обр. 76.

Μεγακλῆς
Μεγακλέος

5. Четвъртит варовиков блок, висок 0.32 м., широк 0.27 м., дебел 0.18 м.; височина на буквите 0.025—0.032, ο — 0.015 м. Буквите са боядисани с червена боя. Обр. 77.

Πάρμις
Ἀνδρόκλο

6. Четвъртита мраморна плоча, висока 0.57 м., широка 0.21 м., дебела 0.19 м.; височина на буквите 0.025—0.035 м. Обр. 78.

Ζερκίων
Ἡροδώρο

7. Мраморна плоча, висока 0.735 м., широка 0.255 м., дебела 0.09 м.; височина на буквите 0.025, ο и ϑ — 0.023 м., намерена при копане основите на консервената фабрика „Черноморие“ до днешния град Созопол. Обр. 79.

Ἀλπάλη Ἀγ-
ϑεστηρίο

8. Варовикова плоча, висока 0.56 м., широка 0.27 м., дебела 0.105 м.; височина на буквите 0.02—0.015, η — 0.025 м.; плочата е била намерена в лозето на Никола Македонеца до Маркулево кладенче, близо до Коренята, когато е било строено нещо на мястото. Обр. 80.

Ἑκατόδωρος
Μηνοδόρο

9. Варовиков блок, висок 0.51 м., широк 0.29 м., дебел 0.09 м.; височина на буквите 0.05—0.04, ω—0.25 м.; блокът беше намерен в лозята до Харманите, навътре от морето. От там той беше прибран от дома на Атанас Кузманов в Харманите. Върху буквите има следи от червена боя. Обр. 81.

<ω>Ἴων
Εὐφήμο

Пред Ἴων личи десна половина от Ω. Вероятно, камъкът е бил по-голям и е съдържал някакъв друг надпис, като в последствие е била отсечена тази част, и върху нея е бил издълбан нашият надпис. Трябва да се забележи, че върху нея няма място за лявата половина на Ω.

10. Мраморна плоча, долу по широка, горе потясна, с фронтон и загатнати акротери. Висока 0.94 м., широка горе 0.33 м., долу 0.40. м, дебела горе 0.06 м., долу 0.09 м.; височина на буквите 0.02—0.035 м. Плочата беше намерена в градината на Янаки Хрусанов на около 100 метра югозападно от днешните гробища. При копане стопанинът попаднал на античен гроб с правоъгълна форма, изработен от бели варовикови правоъгълни блокове с размери около 1 × 0.60. В гроба са били намерени и остатъци от кости. От горе той е бил затрупан с камъни, а над тях е стояла побита плочата. Обр. 82.

Λαμπιτώ
Ἀπολλωγίδου
Σιμ vacat

Буквите Σ и Μ са издълбани по-плитко. След това вече липсва останалата част от този ред. Това показва, че в древността са поискали да използуват плочата за втори път, но са се отказали от това намерение, поради което и името е останало недовършено.

11. Варовикова плоча, висока 0.54 м., широка 0.30 м., височина на буквите 0.02—0.025, ο—0.015 м. Плочата беше поставена на пода на черквата Св. Яни. Тук от постоянно минаване надписът е бил силно заличен. Върху него се чете:

ΟΡΠΣ
ʔ
ΟΔΡΟΜΟΥ

Обр. 73. — Надгробна плоча № 1

Обр. 74. — Надгробна плоча № 2

1 ред, вероятно η. 2 ред, първата буква не е ясно дали е О или е повреда на камъка. 3 ред, не е ясно дали пред първата буква О има и друга буква, защото и самото О е силно изтрито.

12. Мраморна плоча, висока 0.66 м., широка 0.54 м., височина на буквите 0.04, 0.08 м. Плочата беше поставена на пода в църквата Св. Яни, поради което надписът е почти изтрит; личат само слаби очертания на буквите, издълбани доста грубо.

— — — — ‖ — — — —

μνῆμις
χάριν
. . . . .
χέρετε
. . . . .
5. πα[ροδῖτε]

Втори ред | ⊏ или |—⊏ в лигатура.

Всички надписи, намерени в разкопаната част на некропола и околността, с изключение на № 10, произхождат от времето между края на V и началото на IV век преди Христа. Това личи както от формата на самите паметници, така и от формата на буквите и от употребата на знака ο за генетивното окончание — ου[1]. Надгробният надпис на Λαμπιτώ, № 10 както и № 11, са от IV. в. преди Христа.

Ако се спрем на собствените имена, ние ще видим, че едни от тях са много разпространени в целия гръцки свят, а други имат ограничена употреба, или не са така разпространени, или са характерни за известна област. В публикуваните тук надписи общогръцки имена са: Ζώπυρος, Ἀρτεμίδωρος, Μεγακλῆς, Ἀπολλωνίδης. При останалите имена заслужава да се спрем върху всяко едно по отделно

Ἡρόξενος. Това ме е йонийско. В черноморската област, освен в Созопол, то се среща още в Олбия,[2] която е също така милетска колония, в Херсонес[1] и в Танаида[2]. Малоазийският произход на йониеца Ἡρόξενος[3] в нашия надпис е потвърден от името на баща му Ζώπυρος, който е от Πύγελα, място в Йония, в Лидийската област. Това име се среща също и в Атика.[4] Що се касае пък до името Πύγελα,[5] то се среща и в формата Φύγελα.

Μητροβίη. До колкото ми е известно, това име се среща веднаж в един надпис от Олбия в атическата си форма Μη ρρία[6]. Вторият случай е от един надпис от Пантикапей, обаче той е доста несигурен, Μητρ[οβί]ης ? (V—IV. в. пр. Хр.)[7]. Много по често, обаче, е съответното име в мъжки род Μητρόβιος, което се среща и в Пантикапей[8]. То е най-често по малоазиятския бряг, както в по-старата епоха, така и късно. Особено често то е отбелязано в надписите от Смирна,[9] Милет,[10] Ясос[11] (Кария), Панорм,[12] Айзаной,[13] Ефес[14] (160 сл. Хр.), Ликаония[15] (340 сл. Хр.).

През по-късната епоха то се среща и другаде: Родос[16] (I. в. пр. Хр.), Парос,[17] Атина[18] (от имп. епоха). Тива[19] (160 сл. Хр.), в един египетски папирус[20].

[1] Вж. Mihailov, La langue des inscriptions grecques en Bulgarie. 17 сл. note 1.

[2] Latyschev, Inscriptiones antiquae orae sept. Ponti Euxini (= IPE) I 61; Bechtel, Die historischen Personennamen des Griechischen (= Bechtel) 341.

[1] IPE I 198 (не по-стар от II. в. сл. Хр.)
[2] ib. II. 455, 456.
[3] Pape, Wörterbuch der griech. Eigennamen (= Pape) s. v.
[4] CIA I 275, SEG III 271, CIA III 2, пп. 1121, 1160 (императорската епоха).
[5] Pape s. v.
[6] IPE I 121.
[7] Ib II 248.
[8] IPE II 247, IV 326 (V—IV. в. пр. Хр.).
[9] CIG II 3140, 3142, 3155 ?, 3162 (рим. епоха).
[10] Bechtel 317.
[11] CIG II 2682.
[12] Ib. 3699.
[13] Ib. III add. 3846 z 25.
[14] SEG IV 519.
[15] Ib. VI 296.
[16] IG XII 1, n. 46, 384.
[17] Ib. XII, 5, 406.
[18] CIA III 2, 810, 1112, 1122, 1249, 2739, 3829.
[19] SEG III 334.
[20] Preisigke, Namenbuch s. v. Вж. Pape s. v.

Обр. 75. — Надгробна плоча № 3

Обр. 76. — Надгробна плоча № 4

Διόμανδρος. Това име не се среща често. То е засвидетелствувано както в Мала Азия, Милет,[1] така и в Атина[2] (имп. епоха). Διόμανδρος CIA II Suppl. 1035 е чужденец[3].

Σκυλλητης. Името Σκυλλητης, доколкото можах да проверя, се среща за пръв път в нашия надпис. Към него биха могли да се приведат като паралели имената Σκυλλίων[4] (имп. епоха), Σκύλλος,[5] Σκυλλίας,[6] (Ἄνδριος — Делос, 374—3 пр. Хр.), Σκύλων[7] (о-в Олиарос), Σκυλλίης,[8] Σκύλλις, Σκυλλίς. Към тях може да се наведе и глаголът σκύλλω.

Μεγακλῆς, както казахме, е общогръцко име и то доста разпространено. Тук, обаче, ще отбележим, че то се среща и в Милет още в V. век преди Христа[9].

Πάρμις. Това име е познато и от един друг надпис от Созопол от това време, края на V или началото на IV. в. пр. Христа,[10] както и от един надпис от черноморската милетска колония Олбия[11] (III. в. пр. Хр.). То се среща и в Йония[12], (Сиври Хисар, II в пр. Хр.), Теос,[13] върху една клазоменска монета[14].

Ἄνδροκλος. Това име е рядко. В литературните извори се среща само четири пъти[15]. То е име на милетчанин в един атински надпис Ἄνδρο[κλ]ος[16]. Boeckh поправя един корумпиран комплекс в [Ἀκδρ]οκ[λ]ον (Приене)[17]. То се среща вероятно и в един късен надпис от Бари[18] (Исбарта) Ἀνδρό[κλο]υ (III. в. сл. Хр.).

Ζερκίων. Това име, доколкото можах да проверя, се среща тук за първи път. Струва ми се, че то е малоазийско име.

Ἡρόδωρος. В надписите името Ἡρόδωρος се среща тук-таме разпръснато. По нашите места то е засвидетелствувано от местните колонии Истрос и Олбия[1]. Среща се също и в Пантикапе ,[2] Истрос — десет пъти в един късен каталог и декрет на герузиасти от 138 година след Христа.[3] Най-старият случай е името на Ἡρόδωρος ὁ Ποντικός или ὁ Ἡρακλεώτης[4] от VI. в. пр. Хр. По нататък въпросното име се среща на следните места: Платея,[5] Тисбе[6] (Беотия), Атина,[7] Приене,[8] Суза[9] (Мала Азия), Хиос[10]. Това, име се среща веднаж и в папирус[11].

Ἀνθεστήριος. Името Ἀνθεστήριος се среща в аполонийските надписи от V—IV. в. преди Христа още веднаж,[12] както и в един надпис пак от същото време намерен в дорийската Месемврия,[13] който вероятно произхожда от Аполония или пък лицето е било жител на този град. Освен това името е засвидетелствувано и в два надписа от Варна[1.4] В черноморските гръцки колонии го има и в Пантикапей[15]. Това име се среща предимно в Атина, 21 случая. Атиняни, които носят това име, намираме в два надписа от Милет и Родос. По веднаж то се среща още в Делос, Делфи, Пеос, Меония, Смирна, Еритрея, Кос и Пантикапей[16].

[1] Bechtel 293.
[2] CIA I I 2, 1145, 1268?
[3] За това име вж. Sittig, De nominibus theophoris (= Sttg) 43 слл.
[4] Hiller von Gaertringen, Inscript von Priene 531 III$_{25}$.
[5] IG XII 8 n. 278$_{67}$, 285, 286 (Тасос).
[6] Syll^3 153.
[7] IG XII 5 n. 471.
[8] Pape s. vv.
[9] Bechtel 300.
[10] ÖJh XI 106 (поправка на Kalinka 241).
[11] IPE I 114$_{1\ 33}$.
[12] SEG II 581.
[13] Bechtel 560, CIG II 3064, 3117.
[14] Pape, s. v.
[15] Pape s. v.
[16] CIA III 2, 2590.
[17] CIG 2907.
[18] SEG VI 602.

[1] IPE I 16 A 23 (VII. в. пр. Хр.), 114 I 41, 42, II 15 (III. пр. Хр.).
[2] Ib. IV s. v.
[3] SEC I 330.
[4] Pape s. v.
[5] IG VII 2724.
[6] SEG III 351, 353.
[7] CIA III 2, 1067, 3193 (имп. епоха).
[8] Hiller v. Gaertringen, Inscript. von Priene 79.
[9] SEG VII 14 (I. сл. Хр.).
[10] CIG II add. 2214 d (и IV. 6893 — християнски).
[11] Preisigke, Namenbuch, s. v. Вж. Pape s. v. За това име вж. Sittig 24.
[12] Kalinka 242.
[13] ИАД VII 136 = SEG I 314: Χρυσῆις Ἀν[θε]στηρίο [γυ]νή
[14] Kalinka 263, 438.
[15] IPE II 75, 123.
[16] Sittig 93 сл.

Обр. 77. — Надгробна плоча № 5

Обр. 78. — Надгробна плоча № 6

Обр. 79. — Надгробна плоча № 7

Ἑκατόδωρος. Не е много разпространено име. У нас то се среща само в един надпис от Варна[1]. То е отбелязано с най-много случаи в Кос — 7 случая, от които на два не може да се определи времето, а другите са от 366/360 година преди Христа, 199/166 година преди Христа, I. в. преди Христа и I. в. след Христа. Един случай има от Фере,[2] а другите са от Мала Азия: два случая от Магнезия и по един от Панамара, Ликия, Pythopolis (Витиния), Еритрея (Августово време), както и върху монети от Византион[3].

Μηνόδωρος. Собствените имена, произведени от името на божеството Μήν, имат за своя родина Фригия, от където са се разпространили в съседните области Либия, Йония, Исаврия, Витиния, Еолида и по островите. В същинска Гърция то се среща предимно в Атика[4]. В милетските колонии по брегoвете на Черно море то се среща във Варна,[5] Олбия[6], Пантикапей[7] и Горгипия[8]. В другите области: Халикарнас,[9] надпис от Родос,[10] Дидима[11] (181/0 г. пр. Хр.), Смирна[12] II—III. в. след Христа), Пергамон[13] (амфорен печат), Приене[14] (римска епоха), Милет.[15] Смирна[16] (римска епоха), Еримнай[17] (Ликия), Патара[18] в Ликия, Кизик,[19] Панорм,[20] Халкедон,[21] Фригия,[22] (римска епоха), Никомедия,[1] Анкира,[2] Самотраки,[3] Тасос,[4] Самос,[5] (II. в. преди Христа), Халкис,[6] Егиале,[7] Родос,[8] Дамаск,[9] (286/7 г. сл. Христа), Делфи[10] (I. в. пр. Христа), Атина[11] (128/127 г. преди Христа), Лариса,[12] Олимпия,[13] (II. в. пр. Хр., а също и в папируси[14].

Εὔφημος е хероическо име. По надписите се среща предимно в Атина: Εὔφεμος[15] и Εὔφημος[16]. Името Εὐφημία[17] носи една хетера. Името Εὔφημος се среща още в Кизик,[18] остров Халкетида до Халкедон,[19] Адрианопол в Витиния[20] (императорската епоха), върху една магнезийска монета,[21] Каристос,[22] Еретрия,[23] Халкис,[24] Хипата,[25] както и в някои папируси[26].

Λαμπιτώ. Името Λαμπιτώ е рядко. Литературните извори ни поднасят само три случая от него. Това са: една спартанка,[27] една друга спартанка в Аристофановата комедия Lysistrate и една хетера от Самос, приятелка на Деметрий Фалеронски[28]. В епиграф.

[1] AM X (1885) 318.
[2] IG IX 2, 1343.
[3] Sittig 62 слл.
[4] Ib. 153 слл.
[5] Kalinka 263.
[6] IPE I 79
[7] IPE II 228 (IV. пр. Хр.), 17, 86, 115 (пр. Хр.), 298 (I—II. сл. Хр.).
[8] Ib. 402.
[9] SEG IV 199.
[10] IG XII, 1, п. 250.
[11] SEG IV 69.
[12] SEG IV 649.
[13] Inscr. von Pergamon 485, 715, 1334.
[14] Hiller von Gaertringen, Inscr. von Priene 232, $313_{170, 505, 505}$ a.
[15] CIG II 2855.
[15] CIG II 3151.
[17] IG XII 1, п. 441 (надпис от Родос).
[18] IG XII 1, п. 874 (надпис от Родос).
[19] CIG II 3660, 3664, IG XII 1, 870 a (надпис от Родос).
[20] CIG II 3699.
[21] CIG II 3794.
[22] CIG II 3822 b, add. 3822 b.

[1] CIG III 4005.
[2] CIG III 4064.
[3] IG XII 8, 182.
[4] IG XII 8, п. п. 305, 308.
[5] SEG I 380.
[6] IG XII 9, 319.
[7] IG XII 7, 422.
[8] IG XII 1, 76. 17, 369, 72a.
[9] SEG II 830.
[10] Ib. II 299.
[11] SEG III 146, CIA III index s. v.
[12] IG IX 2, 879.
[13] Olympia V 52
[14] Preisigke, Namenbuch s. v. Вж. и Pape s. v.
[15] SEG II 3 = CIA I 318 (421/20—416/5 пр. Хр.).
[16] CIA I 20, 153, 154 171, имп. епоха ib. III 2, 1131, 1160, 1094.
[17] Bechtel 614 = Klein Lieblingsinschr.² 135 (около 400 г. пр. Хр.).
[18] Ib. 175 = Coll. 5524.
[19] CIG II 3797 b.
[20] Ib. 3803.
[21] Mion. III 142.
[22] IG XII 9, 11, 99.
[23] Ib. 199 B 30. 241 27, 245 A 86, 129, 223, 253.
[24] Ib. 922.
[25] Ib. XII 2, 15.
[26] Preisigke, Namenbuch s. v. Вж. и Pape s. v.
[27] Hdt, VI 71.
[28] Ath. XIII 593 e, f. Вж. Pape s. v.

Обр. 80. — Надгробна плоча № 8

Обр. 81. — Надгробна плоча № 9

ските материали се среща в един атински надпис Λ[αμπι]τώ, който е издигнат не от атинянин, а от човек произхождащ от някой йонийски град. В Парос се среща Λαμπιθώ[1]. Към това име може да сравним и Λάμπιτος, което се среща в Милет[2] и Приене,[3] както и Λαμπετίων от Тегея[4].

13. Фрагмент от мраморна плоча, по-рано вграден в зида, който обграждал черквата Св. Яни, от където е бил изваден и зазидан в стената на построеното наблизо ново кино. Сега в Народния археологически музей.

Фрагментът представлява десна част от надпис написан на дорийски диалект, висок 0.42 м., широк 0.14 м., дебел 0.12 м.; височина на буквите: 0.01, 0.015 м. Долу имаме края на текста, vacat 0.03—0.04 м., а горе по всичко изглежда, че имаме началния ред, или най-много да е имало още един ред, който би съдържал част от уводната формула. като се приеме, че в такъв случай тя би била разширена. Обр. 83

[— — — ὁ δεῖνα τοῦ — — — ο]υ εἶπε· ἐπειδὴ
[— — — ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος — —].ΑΣ τᾶς ἐπιμα-
[χίας πεπεμμένας καθεσταμένο]ς καὶ τεταγμέ-
[νος στραταγὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέος Ἀν]τιόχου ἐπ᾽ Ἀ-
[πολλωνιάταις εὔνους ὢν διατελεῖ] ποτὶ τὸν δᾶ-
[μον τὸν Ἀπολλωνιατᾶν εἰσβαλό]ντων δὲ πο-
[λεμίων ἐς τὰν (ταν) Μεταμβριαγῶν χ]ώραν ἐγβοά-
[θησε καὶ εὐεργέτας καὶ ἀνὴο καλ]ὸς καὶ ἀγαθό-
[ς γεγένηται περὶ Μεταμβριαγοὺς] δεδόχθαι τῶι
[δαμῶι ἐπαινέσαι τὸν δ.(τοῦ δ.]——αἰρ]έσει ἄν ἔ-
[χων διατελεῖ καὶ στεφαγῶσαι χρυσ]ῷ στεφάνῳ
——————————————..ο..ΣΤΑΝ
——————————————Σ ἀποδαμη-
[σα————————————]ΛΕΙ τοὺς οἰκεί-
[ους————————————]δὲ καὶ τὰν ἐπι-
μαχίαν ?————————————σ]τεφαγοῦ-
[σθαι κατ᾽ ἔτος ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Ἀπόλλων]ος

Критични бележки. 12 ред: първите две букви са силно повредени, и не може да се каже, кои са, може би Χ или Φ? След това се чете ясно Ο, подир което се вижда F, може би Ρ? И най-после имаме вероятно α. По-нататък се чете ясно σταν.

14 ред: διατε?]λεῖ.

По формата на буквите надписът принадлежи към средата на 3 в. преди Христа, а по своето съдържание е почетен декрет.

Преди да пристъпим към разглеждането на самия надпис, обаче, изниква един предварителен въпрос, който е от особено значение и за допълването на текста — защо надписа е съставен на дорийски диалект? Аполония, както е известно, е йонийска колония и много странно би било да се приеме, че тук поне за известно време или за известни случаи е бил употребяван не йонийски, а дорийски диалект. За обяснението на този факт се явяват две възможности: или че надписът е пренесен от някой дорийски град с известна цел, или пък, че той е препис на декрет на някакъв дорийски град, понеже лицето, което се прославя тук, е стояло в тясна връзка с Аполония изобщо, или поради някакво

Обр. 82. — Надгробна плоча № 10

Обр. 83. Декрет

събитие. Първото предположение не може да се подържа успешно. Да се пренася тук каменен паметник като градивен материал е недопустимо. Созопол разполага с достатъчно материали от този вид от античната Аполония, за да не прави това, което е могло да стане само с помощта на кораб, а не и по сухо. Би ли могъл да бъде пренесен надписът с друга цел? Ако в него са се споменавали неща, които не стоят във връзка с Аполония, смешно би било тя да е правила такава лапидарна библиотека. Ако пък в надписите са се споменавали неща, които са засегали самия град, то много по-удобно би било да се прави препис на самото място, заключение, до което по необходимост достигаме. И така остава да се приеме, че надписът е препис на декрет на дорийски град.

Такива неща не са нещо необикновено, за което да няма примери в нашите земи. Например почетния дорийски декрет (Kalinka 94), намерен в Костена река близо до Провадия, който произхожда от дорийския Калатис, затова няма съмнение, ни съобщава, че калатианците благодарят на жителите на Аполония и на Стратонакт, син на Лигдамис, за грижите или за спасението на калатианците и по-долу, че стратезите на Калатис трябва да изпратят препис (ἀντίγραφον) на аполонийските власти (τοῖς Ἀπολλωνιατᾶν ἄρχουσι).

При изпращането на преписа обаче, не е било нуждно да се казва това изрично в текста. Като паралел за нашите земи може да се приведе за това надписът от Стара Загора (Кацаров, ИБАД III 1912 г. 188 стр.), издълбан по решение на Спарта в чест на един жител на Augusta Traiana и същевременно спартански гражданин (Τριαγεὺς καὶ Λακεδαιμώνιος). Кацаров смята, че това вероятно е било поставяне на статуя и че друга статуя е била издигната и в Спарта. Ако

[1] IG XII 5, 206 (II. пр. Хр.).
[2] Wiegand, Millet I 9, n. 367.
[3] Hiller von Gaertringen, Inscr. von Priene 313459, 727.
[4] CIG I 1512.

Обр. 84. — Римски колона

не статуя, то можем да бъдем сигурни, че щом това е решение на Спарта, то непременно е имало такъв надпис и в този град, а надписът в Стара-Загора е бил копие.

И така нашият надпис е препис на декрет на някой дорийски град и то, естествено от нашия брег, защото тези гръцки колонии са се чувствували най-близки, за да могат да си указват услуги от всякакъв вид. Достатъчно е да спомена за левопонтийския κοινόν, или някои надписи, като например, споменатия по-горе надпис от Калатис около 100 година преди Христа (Kalinka 94), или надписът от Истрос, Данов, ИБАИ XII, 1938, 217 (първата половина на III. в. пр. Хр.), където се говори за помощ на този град, дадена на Аполония и т. н. Дорийските градове по нашия бряг не са много. Според мен, този декрет трябва да се отнесе към Месемврия, не само поради това, че е най-близко до Аполония, но поради редица други съображения, за които ще спомена по-долу. Аполония и Месемврия са имали изглежда еднаква съдба, поради която са се чувствували свързани. Връзките между тези два града, изглежда, не са били прекъсвани, както личи от един месемврийски декрет, ГПНБ, от 3. в. пр. Хр., с който се дават известни почести и привилегии на един аполонийски гражданин.

Да се спрем на самия текст. В 1. ред името на вносителя на предложението (εἶπα) липсва. Не е запазено и името на лицето, което е предмет на този декрет и което трябва да стои на втория ред непосредствено след ἐπειδή. То е било назначено да командва изпратената на Аполония ἐπιμαχία, ред 2—4, която се споменава вероятно и в ред 15. Думата ἐπιμαχία[1] значи „дефанзивен съюз“ и се среща рядко. Това заключение би подхождало, ако тук се говори за някакъв политически акт, а не за някаква реална помощ, както се вижда от 7 ред ἐγβοά[θησε]. Така че тук трябва да се дава конкретен смисъл, не „дефанзивен съюз“, но реалното следствие от този акт — „войска изпратена за дефанзивни действия вследствие на дефанзивен съюз“. Паралелен случай имаме с друга подобна дума, но с много по-широко значение συμμαχία, което не значи само „съюз за нападение и отбрана“ или изобщо „съюз“ с всичките права и задължения, които носи един такъв акт, но също и „съюзници“, „съюзна помощ“, „съюзна войска“ като инструмент за изпълнението на един такъв съюз.

[1] Thuc. I 44, 5. 48; Dem. 12. 7; Arist. Pol. 1280 b 27, вж GEL s. v.

Всички тези заключения са засвидетелствувани както от литературните, така и от епиграфските паметници с многобройни примери. Например: ἔς τε δὴ ὧν τὰς ἄλλας ἔπεμπε συμμαχίαν καὶ δὴ καὶ ἐς Λακεδαίμονα Hdt. 1. 82. 1, συμμαχίας ἔπεμπον Εὐαγόρα Xen. H. G. 4. 8. 24, συμμαχίας γὰρ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων συνελθούσης Aeschin. 2. 32, τοῦ στρατευσαμένου ἐν τῇ ἐξαποστ[αλείσῃ συ]γμαχίᾳ Syll.[3] II. 763 (Кизик, 46 г. пр. Хр.), още Thuc. 1. 118. 2, 119. 1, 6. 73. 2, Plat. R. 5562, Eur. Rh. 994, и пр. Срв. GEL и Syll[3] IV s. v.

Тук имаме един вид βοήθεια, само че резултат на конвенция, при което само едната страна се задължава да дава помощ на другата, без да иска в замена на това да получи някакви военни контингенти при един или друг случай. С други думи συμμαχία-та е едностранна и тази едностранност носи името ἐπιμαχία.

За допълнението на ред 2—5, τᾶς ἐπιμα[χίας] . . . Ἀ[πολλωνιάταις] може да се наведат следните паралели: за τᾶς ἐπιμα[χίας πεπεμμένας], където може да се допълни и друг глагол с подобно значение, например ἐσταλμένας, сравни приведените по-горе συμμαχίαν ἔπεμπον Εὐαγόρα.

За [καθεσταμέγο]ς или друг глагол с подобно значение, καὶ τεταγμέ[νος] и пр. срв. [ὁ ταχθεὶς ὑπὸ τ]οῦ βασιλέως Πτολομαίου στραι[ηγὸς ἐφ' Ἕλ]λησπόντου καὶ τῶν ἐπὶ Θράικης τόπων Syll.[3] I 502 (Самотраки, 228—5 пр. Хр.), τὸν ἐπὶ τοῖς στρατιώταις τοῖς ἐν Αἰγοστένοις τεταγμένον ὑπὸ τοῦ βασιλέος Δαμαιρίου ib. 331[5] (Мегара, 360 пр. Хр.), Ἀθηναίων οἱ τειαγμένοι ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν Ἐλευσῖνι καὶ Παγάκτωι καὶ ἐπὶ Φυλῆι ib. 319 (Елевзина, 315—14 пр. Хр.), στρατηγὸς ἐπὶ τῶν πόλεων τῶν Ἰώνων κατασταθείς ib. 368 (Милет, 289—8 пр. Хр.).

Комплексът в ред 4 τιοχου очевидно трябва да се допълни така, както аз съм направил. Кой обаче е бил Антиох? Това е бил един от Селевкидите. Както споменах по-горе, по формата на буквите надписа принадлежи към средата на 3. в. преди Христа. Антиоховците, които живеят по това време са Антиох I (281 до 261 год.), Антиох II (261—246 год.) и Антиох Хиеракс, който не е царувал, но е воювал с братята си Селевк II Калиник. Антиох III Велики (223—187 пр. Хр.) едва ли би могъл да бъде взет предвид. Нека разгледаме поотделно възможностите за всеки един.

Антиох от нашия надпис не би могъл да бъде Антиох I (281/261 г.), който не е стъпвал в Тракия, нито пък личи, че е имал възможност да се интересува от работите в Тракия. След убийството от страна на

Обр. 85. — Същата колона

Птолемей Керавън на неговия баща Селевк I, който побеждава тракийския цар Лизимах, (убийството станало като преминавал Хелеспонта; Селевк бил наследник на Лизимаховите владения), неприятелите на Селевк взели връх и Антиох I е бил принуден да води не експанзивна, а дефанзивна политика за осигуряване на своя трон и целостта на държавата си. В тази борба главно с Птолемея, Антиох е имал за цел да заздрави и запази непокътнато царството си. Птолемей успява да образува един обръч от съюзници около него, между които особен интерес за нас представя Византион, наред с Хераклея и Синопе[1].

Да излезе от този обръч, в който бил ограден Антиох I, си поставя за задача неговия син Антиох II, наречен Теос, като разруши лигата на чело с царя на Египет, който групирал срещу него апетитите и страховете на малките владетели на Пергамон, Витиния и Понта в съгласие с свободните градове Родос, Византион, Хераклея и Синопе. Антиох II не е могъл да мисли освен да отмъсти за поражението и унищожаването на баща си. Ето защо той замислил смелия план да завладее отново Тракия, върху която дядо му е имал права следствие победите над Лизимаха, и по тази причина да доминира в северната част на Егейско море, Пропонтида и Черно море.

Едва ли може да се приеме предположението на Niese[2], че причината за идването на Антиох в Тракия е била войната между Византион от една страна, и Калатис и Истрос, от друга, за монопола на Томи, тъй като Антиох искал да помогне на Калатис, който принадлежал към селевкидската клиентела. За това мнение се спомена по-горе. Това става в 260 година[3], (а според други 255 или дори 250 г.)

По това време Тракия, която била, така да се каже, предмет на теоретически спор между царя на Македония Антигон и Селевкидите, е била фактически независима и разделена на самостойни области. Положението тук е граничело с анархия, и то поради един важен факт — келтите от Тиле. Те са владели част от тракийските племена, покорили друга част и били постоянно заплаха за гръцките колонии, които са се отървавали само с откуп.

Най-значителната колония, която е водила своя политика, е била Византион. Тя е осъществила самостоятелността си, от една страна, чрез съюз с Птолемея, а от друга страна, с откупи от келтите. На страната на Антиоха са били траките. Bouché Leclercq[4] приема, че той вероятно е бил повикан от благородни тракийци, като Тирис и Дромихайт, които са го подпомогнали и при завладяването на тракийския град Кипсела, по-скоро като освободител, отколкото като претендент. Този историк не е съгласен с схващането на Droysen,[5] който смята че Антиох е воювал с Византион, защото, казва Bouché Leclercq не е ясно, каква полза би могъл да извлече Антиох от една експедиция, която е рискувала да го хвърля в конфликт с съюзниците на Византион, с Антигон и самите траки, и че без владението или приятелството на Византион той е трябвало да се откаже от всички проекти за Черно море. Една такава война с Византион е напълно допустима и нещо повече, напълно оправдана. Надали Византион би се съгласил да влезе в съюз с царството на Селевкидите, което е претендирало за Тракия, следователно най-малко поне за контрол над Византион, като за сметка на това остави мощната по това време подкрепа на Птоломея, който имал интерес гръцкият град да бъде силен, докато за Антиох това не може да се каже. Освен това какъв смисъл има Антиох да предприема поход в Тракия, за да завладее един такъв незначителен тракийски град като Кипсела? Тази война не е възможно да е била против траките, които в това време са били между чука и наковалнята, между два съюзени поради обстоятелствата силни неприятели — келтите и Византион. Някои от траките са били свободни, какъвто е бил случаят с Кипсела или Одриското царство,[1] но това не е било от такова значение, че Антиох да предприеме поход срещу тази част от тях, които са били против него като Кипсела. За одризите това не може да се каже.

По всичко изглежда че Антиох е имал широки планове. В връзка с това, да установи влиянието си в Тракия, като подчини или привлече към себе си Византион, той е трябвало да отслаби и келтите, които са били в съюз с тази група градове[2].

Droysen[3] мисли, че той не е воювал с келтите, тъй като царството на Тиле не се е простирало толкова далеч, но все пак не отрича една такава възможност. Възможно е територията на Тиле да не е слизала толкова на юг (впрочем през различни времена тя сигурно се е менила, но тези земи са били най-малкото в зоната на прекия му интерес, влиянието му и контрола му, и то чак до времето на последния келтски цар Кавар, когато държавата му била унищожена няколко години след войната между Византион и Родос в 220 години. И наистина, ако келтите не биха имали влияние, Кавар не би могъл да прекрати една толкова сериозна война, каквато е била тази между Византион и Родос[4].

По-рано се предполагаше, че не можейки да имат пълен контрол върху гръцките градове на Пропонтида, келтите „по силата на обстоятелствата“ са имали под свое силно влияние Месемврия, Аполония и Салмидесос. Наистина тези градове, които са били в непосредствена близост с келтската територия и като по-малки и по-изолирани, не ще съмнение, че са се чувствували заплашени от келтските сили. В връзка с това положение именно Данов[5] обяснява един надпис от Истрос от 3. в. преди Христа, когато този град се притекъл на помощ на Аполония срещу някакъв неприятел — именно келтите. Издателят дава и друга възможност, че неприятелите биха могли да бъдат и тракийските племена, обаче според изтъкнатите по-горе обстоятелства, в какво положение

[1] Niese, Gr. u. mak. St., II, 74 смята, че и Селевк и Антиох са имали някои градове като Калатис, Месемврия, а може би и Кипсела. Той подържа това, понеже някои монети на Селевк били намерени в Месемврия и Калатис, а на Антиох медни монети, които според своя тип били сечени в Тракия, Македония и Тесалия. Една бронзова монета на Антиох беше намерена и в разкопките на некрепола в Аполония. За монетите, които споменава Niese, не е много сигурно, но даже и да беше така, то той едва ли е прав. Монетите могат да се разпространят и по търговски път, без да е нужно тези градове да са били в политическите владения на Селевкидите.

[2] Niese, Gr. u. Mak. St. II. 138.

[3] Bouché-Leclercq, Hist. d. Sél 77 note 2.

[4] ib. 4, 16.

[5] Gesch. d. Hell III, 303—9.

[1] Кацаров, Калатис 69.

[2] Niese, ц. с. II, 150.

[3] ц. с. III, 303.

[4] Polyb. 4, 45—46, 52.

[5] ИБАИ XII (1930) стр. 217.

са се намирали през това време траките, мисля, че първото предположение има всички предимства.

И така, Антиох е искал, ако не да завладее, то поне да отдели целата тази област от влиянието на Птоломея и то предимно Византион, а за да може да стори това, той е трябвало да откъсне този град от помощта на келтите, като вземе пък на своя страна и траките, а не да действува против тях. Тези от траките, които не са били с него, като траките в Кипсела — този случай личи по всичко, че е изолиран — той е трябвало да спечели на своя страна, той е трябвало да осигури за себе си и всички други, които са били под властта или заплахата на келтите, най-напред споменатите по-горе гръцки колонии на юг от Стара планина. Затуй именно той праща помощ и на постоянно застрашената от келтите Аполония. По същото това време, обаче, келтите са застрашили и Месемврия и ето началникът на този Антиохов контингент отива и на тях на помощ (ἐκβοά [θησε). Ето защо града, за който трябва да става дума в надписа, е бил най-вероятно Месемврия, а не, да кажем, Калатис, който е стоял много по далеч от келтското царство и от засегнатата от войната област — долното течение на Марица и Черноморския бряг.

Антиох II безсъмнение не е завладял Тракия, защото когато по-късно Антиох III Велики защищава пред римляните правата си върху тази земя (196 год.) той ги основава върху завладяването ѝ от страна на прадядо му Селевк I Никатор в 281 год.[1].

Би ли могъл да бъде в нашия надпис друг Антиох, оня наречен Антиох Хиеракс? Според Юстин[2], след едно поражение нанасено му от Атал при езерото Koloe, до Сарди и след едно поражение в Кария, той избягал в Тракия, където умира в 228 или 227 год. преди Христа. Това говорят и други извори[3].

Защо Хиеракс е потърсил убежище в Тракия? Била ли е тя под властта на Селвкидите. Сигурно не. Но дори да беше, той щеше да намери там същата враждебност, която може да се укаже на един победен човек за сметка на победителя, неговия брат Селевк II Калиник. Същата враждебност той би намерил и в една Тракия под властта на Птоломеите, на келтите или пък дори на македонците[4] или пък, ако е била независима, още повече че при неговата смърт влизаме в областта на анекдотите, заети от Филарх. Антиох Хиеракс бива погубен от келтите,[5] неприятели, които според Юстин[6] са чисто и просто разбойници.

И тук нямаме никакво указание за дата и място и Bouché Leclercq[7] се пита дали бихме могли да предпишем тази трагична смърт на Антиох I, победен от келтите в Азия, чиято помощ поискал Евмен, като забелезва, че през тази епоха келтите са deus ex machina, както дяволът през средните векове, и че тези войници ги срещаме чак до Египет и изобщо навсякъде, където би могъл да бъде нанесен един лош удар.

[1] Polyb. 18, 51, 4—5.
[2] Iustin. 23. 3, 8—12.
[3] Euseb. Arm. p. 253 Sch. Polyb. V. 74. Също познава един Антиох умрел в Тракия, който принадлежи на тази генерация, защото той е свързан с Логбазис, който е бил един вид втор баща на Лаодика, бъдещата съпруга на Антиох Велики.
[4] Droysen III 452 и сл. 503.
[5] Pomp. rog. prob. libri XXVII: a Gallis occisus.
[6] 27. 3. 1—12.
[7] п. с. 117.

Във всеки случай за да обясним това обстоятелство, че Антиох Хиеракс е избягал в Тракия, трябва да приемем, че тя е била под властта на Селевкидите и че за него не е имало друго място. Може би това е било единствения му шанс, с помощта на келтите да завладее известна част от Тракия, която да му стане изходна база за действие. По този начин може да се обясни неговата смърт от страна на келтите или на някоя банда наемници: избягал от затвора без средства, не можейки да им плати обещаното възнаграждение той е бил убит от тях (227 г.) И така още веднаж, можем ли да приемем, че Антиох от нашия надпис е Антиох Хиеракс? Според мен не. Надали един беглец би могъл да разполага с толкова възможност, че да праща на помощ войски на гръцките градове и то без да иска нещо в замяна, когато сам се нуждае от помощ и средства.

Поради формата на буквите надписът не ни позволява да приемем, че Антиох в Аполонийския надпис е Антиох III Велики, който е бил много пъти в Тракия, която играе голяма роля в неговите планове, сметки, политика и военни операции (196, 195, 194, 190 год.)[1] И така, в заключение, ще кажем, че нашия надпис е препис на Месемврийски декрет и принадлежи на 260 год. Споменатият Антиох е Антиох II Теос, който изпратил помощни контингенти на заплашената от келтите Аполония. По същото време келтите нападат и територията на Месемврия, поради което Аполонийският началник отива на помощ и там. Положението на Аполония по това време изглежда е било доста разклатено, щом като нямаме συμμαχία.

Най-после да отбележим и това обстоятелство, че Аполония и по-късно е била предмет на интерес от страна на Мала Азия. Това виждаме от един декрет от I в. преди Христа[2], в който се говори за συμμαχία между Митридат Евпатор и Аполония, като Митридат изпратил и известни контигенти: Ἔδοξε τῇι βουλῆι καὶ τῶι | δήμοι· τῶν ἀρχόντων γνώμη] ἐπειδὴ ἐπτυγχάγων Μενεκρά | ιους Ταρσεὺς ὁ ἡγούμενος τῶν Η[1] στρατιοτῶν τῶν ἐπεσταλμένων ὑπὸ βασιλέως Μιθραδάτου Εὐπάτρος ἐπὶ τὴν [σ]υν[μαχίαν . . .

14. Долна част от колона от бял мрамор, с част от базата, сега висока 0.85 м., диаметър 0.60 м.; височина на буквите 0.02—025, 0.035 м., изкопана преди 25 години в двора на Стоян Ходжов. Обр. 84 и 85.

— — — — — — — — —
μ]έγιστον δημαρ[χι-
κῆς ἐξουσίας τὸγ', α(ὐ)τοκρά-
τορα τὸ ξ', ὕπατον τὸ β', ἀνθύ-
πατον ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆ-
μος ὁ Ἀπολλωνιατῶν
τῶν ἐν Πόντῳ

2. ред, AV в лигатура. Дадените в надписа данни, колко пъти императорът е имал tribunitia potestas колко пъти е бил consul и imperator, не отговарят точно на нито един император.

Най-вероятно това е бил Веспасиан, ако в надписа допустнем известно, именно да бъде ὕπατον τὸ γ' вместо τὸ β! В такъв случай получаваме 71 год. когато имаме trib. pot. III, cos III, imp. VI, VII, VIII (през 70 год. имаме trib. pot. II, cos. II, imp. III, IV, V).

[1] Пак там, 179.
[2] Хр. М. Данов, АВ XXX (1936) 89.

INSCRIPTIONS D'APOLLONIE DU PONT

En 1946, au cours des fouiles dans la nécropole d'Apollonie ont été découvertes six stèles funéraires à inscriptions (v. fig, 73—78), qui datent de la fin du Ve et dn début du IVe siècle avant notre ère. Aucune de ces stèles ne fut trouvée in situ. Les № № 7 à 10 proviennent des environs immédiats de l'emplacement fouillé et datent de la même époque; les № № 11 à 14 ont été trouvés à divers endroits de la bourgade actuelle de Sozopol, qui s'élève sur l'emplacement de la ville antique. Le № 13 est un décret en dialecte dorien, quoique la population fut d'origine ionienne, probablement parce qu'il a du copier un decret de la boulé de Messemvrie. Manque une grande partie de l'inscription, peut-être même plus de la moitié. Dans la partie conservée est exprimée la reconnaissance des habitants envers Antiochus II Théos pour l'aide qu'il avait donné à Apollonie et à Messemvrie, en envoyant des troupes sous le commandement d'un de ses officiers, pendant la lutte de ces deux villes avec les Celtes.

Le № 14 est une partie de colonne miliaire que nous pouvons rapporter à l'époque de Vespasien, quoique le caractère erroné des données fournies par l'inscription même ne nous permettent pas de la rapporter à un empereur déterminé.

Georges Mikhaïlov

СЪДЪРЖАНИЕ — SOMMAIRE

	Стр.
Н. Мавродинов, Предговор	5
Ив. Венедиков, Разкопките в некропола на Аполония през 1946 година	7
Т. Иванов, Керамиката от некропола на Аполония	30
Цв. Дремсизова, Теракотите от некропола на Аполония	51
Г. Михайлов, Надписи намерени в Созопол през 1946 година	59

	Pages
N. Mavrodinov, Avant-propos	5
Iv. Venedicov, Fouilles de la nécropole d'Apollonie	7
Th. Ivanov, La céramiquie de la nécropole d'Apollon'e	30
T. Dremsisova, Les figurines en terre cuite de la nécropole d'Apollonie	51
G. Mikhailov, Inscriptions d'Apollonie du Pont	59

2365 1948

ПЕЧАТНИ ГРЕШКИ

Стр.	Колонка	Ред	Вместо	Да се чете
5	I	5 отгоре	разкопването	разкопаването
5	I	15 „	търгнахме	тръгнахме
5	I	21 „	изледването	изследването
5	I	28 „	възприети	предприети
5	I	7 отдолу	същото	общото
5	II	13 отгоре	развалинте	развалините
5	II	10 „	на	в
7	II	6 отгоре	интересните	интересните
8	I	25 отдолу	илък	малък
8	I	11 „	нялолко	няколко
8	I	9 „	начлото	началото
9	II	33 отгоре	обществени	обществени
9	II	24 отдолу	надипс	надпис
10	II	1 отгоре	двс	две
13	II	7 отгоре	гвоздаи	гвозден
21	I	28 отдолу	на	—
22	II	18 отгоре	погребен	погребан
22	II	25 отгоре	вътрепената	вътрешната
23	I	26 отдолу	погребен	погребан
24	I	6 отгоре	погребн	погребан
25	II	11 „	започнел	започнал
26	I	27 „	разпространено	разпространено
26	II	6 „	керемиодни	керемидени
27	I	1 отдолу	етносрафското	етнографско
32	I	1 отгоре	пресят	пресята
37	I	10 „	арибаловидиете	арибаловидните
37	II	8 отдолу	количестъо	количество
49	II	23 „	ина	ин-
54	I	19 „	торакота	тераkота
54	I	17 „	Диметра	Деметра
55	II	4 „	крайщата	крайниците
56	I	20 „	на	и
56	I	13 „	дебре	добре
56	II	12 отгоре	ясно	ясни
56	II	25 „	представката	подставката

ЦЕНА 540 ЛЕВА